

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI
UTGIVEN AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

- Litteraturen i Norden 2006:
  - Henrik Wivel
  - Lars Bukdahl
  - Mervi Kantokorpi
  - Gustaf Widén
  - Úlfhildur Dagsdóttir
  - Hans H. Skei
  - Birgit Munkhammar
- Om Bangsbokredsen
- Arktiskt samarbete i fokus
- Intervju med NR-pristagaren Sara Stridsberg
- Bokessä om dansk samtidskonst

STOCKHOLM

■ ■ Ny serie i samarbete med Föreningarna Norden ■ ■

Årg. 83 • 2007 • Häfte 3

INNEHÅLL

Artiklar

(M)ord i Nord. <i>Henrik Wivel</i>	215
Ukendt i hver deres Mercedes Benz. <i>Lars Bukdahl</i>	219
Novellens år. <i>Mervi Kantokorpi</i>	229
Rapport från ett gränsland. <i>Gustaf Widén</i>	239
Diktens ambassadörer. <i>Úlfhildur Dagsdóttir</i>	247
De gamle er fremdeles eldst. <i>Hans H. Skei</i>	257
Arvet från autodidakterna. <i>Birgit Munkhammar</i>	269
I kreds omkring Bangsbo. <i>Niels Houkjær</i>	281
NT-Intervjun. Valerie Solanas finns överallt	289

* * *

För egen räkning och nordisk krönika

Fokus på Arktis. <i>Guy Lindström</i>	293
Krönika om nordiskt samarbete. <i>Anders Ljunggren</i>	299

* * *

Bokessä

Væsentlige signalementer af ny dansk samtidskunst. <i>Ole Nørlyng</i>	303
---	-----

* * *

Kring böcker och människor

Efter altingsvalget i Island i maj 2007. <i>Agnes Bragadóttir</i>	311
Solen, månen og det uforklarlige tredje. <i>Liselotte Wiemer</i>	312
SFP – vågmästarparti och svenska språkets försvarare. <i>Ralf Friberg</i>	315
Läsvärd biografi om Svend Auken. <i>Claes Wiklund</i>	317
Ebbe visade demokratins brister. <i>Anders Wettergren</i>	320
Monument over europeisk høgmodernisme – på Svalbard. <i>Hans H. Skei</i>	321
Nyttig skrift om nordiska stipendiefonder. <i>Claes Wiklund</i>	322
Sammanfattning.	325

HENRIK WIVEL

(M)ORD I NORD

Der er ikke langt fra det ene til det andet. Sætter man et "M" foran "ord," ja så står der mord.

Og præcis sådan synes adskillige nordiske forfattere at gøre i disse år, hvor krimi-genren fejrer kommercielle triumfer med høje salgstal og tilsvarende massiv markedsføring fra de dominerende forlag. Dagens litterære stjerner er krimiforfatterne, der lanceres på store billboards i gadebilledet og væg til væg annoncer i pressen. Og så gør det slet ikke noget, hvis krimiforfatterne er kvinder og ser godt ud. Så forvandles de til krimidronninger som eksempelvis Liza Marklund og Camilla Läckberg er blevet det i Sverige, og Elsebeth Egholm og Sara Blædel er blevet det i Danmark. Det synes helt klart at gavne gade-troværdigheden, hvis man ikke alene er kvinde, men også mor og gør karriere som krimiforfatter med mordgåder, der blandes op med, hvordan det er at hente børn i vuggestuen. Rollemodellen er i den henseende Liza Marklunds heltinde, journalisten Annika Bengtzon, der opklarer mord, skriver forsidehistorier samtidig med at hun skændes med manden derhjemme og går til forældreaften i børnehaven. Den moderne femi-krimi har hentet inspiration i den såkaldte *chick-lit*, altså en dagbogs- og bloglignende tekstmasse som Bridget Jones dagbog, hvor aldeles private sysler og trivielle gøremål eksponeres som var de altafgørende for den samlede menneskehed.

Denne sommer eksploderede debatten så i Sverige, hvor en række – ikke mindst mandlige forfattere og kritikere fra det klassiske kernemodernistiske segment af seriøse litterater – gik til angreb på de succesfulde svenske krimiforfattere, der har sprængt loftet for forfatteres indtjeningsmuligheder adskillige gange med deres femi-chikke romaner om mord, mænd og moderne kvindeliv på kanten af et nervøst sammenbrud. Liza Marklund og konsorter blev beskyldt for at skrive dårligt og fylde deres femi-krimier med stereotype karakterer, anæmiske plots og fuldstændig uambitiøse skildringer af samfundet. Kort sagt femi-krimierne savnede sproglig kvalitet, social relevans og erkendelsesmæssigt potentiale. De tager sig ud som magasin-litteratur til den moderne euro-woman med hang til eskapisme.

Reaktionen kom prompte på det, der blev udlagt, ikke som diskrimination, men blot krimination. De mandlige forfattere var bare jaloux på krimidronningernes skønhed og succes og lette adgang til medier og marked. Kritikken er da også vanskelig at tage alvorligt, fordi præmisserne er så tåbelige:

At bøger sælger i store oplag har altid været mistænkeligt, ikke mindst for forfatteren, der sælger under 200 eksemplarer af sin seneste udgivelse. For ham eller hende er den eneste trøst at opfatte sig selv som seriøs. Værdig

til akademier og sproglaboratorier. I vedkommendes selvforståelse læses lødig litteratur ikke, fordi læserne simpelthen er for dumme og ikke kender til deres eget bedste.

At forfattere ser godt ud, er direkte litterært diskvalificerende, ikke mindst hvis de er kvinder. For det fjerner naturligvis opmærksomheden fra selve værket, der bliver borte i udenværker og offentlig iscenesættelse. Og kan eventuelle kønspolitiske markeringer overhovedet tages alvorligt fra en, som selv er køn?

At kriminalromaner er underlødige, det ved enhver. Det er pulp fiction, kiosklitteratur og automatskrift – ikke i surreel André Bretonsk forstand – men i bevidstløs forstand. I kriminalromaner tager handlingen magten

over sproget, der indtager en tjenende funktion som frembærer af historien, i stedet for seriøst, poetologisk og forfatterskolerigtigt at pege på sig selv, på sin umådelige betydning og på alt det uudsagte, der ligger mellem linierne. I kriminalromanen stiller forfatteren sig ikke i vejen for sin historie, hvad der synes mere mistænkeligt, end de mord, som er romanens anliggende.

Nu kunne man i forsvaret for kriminalromanen i almindelighed og femi-krimien i særdeleshed pege på det, som patroniserende litteratursociologer altid peger på. Næmlig væsentligheden af, at der overhovedet læses bøger i en tid, hvor visuelle medier har taget over og øjeblikkeligheden råder. Det er det literatursociologiske Harry Potter-argument. Det kan godt være at J K Rowling (hun ser i øvrigt også mistænkelig godt ud) ikke skriver stor litteratur, men hun får børn og unge til at læse. Ergo: det kan også godt være at Liza Marklund ikke skriver stor litteratur, men hun får den uvidende hob af ubefæstede sjæle til at læse. (M)ord bliver til ord, ord, der tages ind og omsættes i læserens egne billeder, så fantasien stimuleres og evnen til selv at danne billeder holdes i live – i modsætning til de stakkels mordofre i krimierne.

Nu kunne man også pege på det besindige argument: Hver ting til sin tid. Det moderne multikulturelle, metroseksuelle og multitaskende menneske kan godt selv sætte skel i post-moderniteten og finde vejen mellem de mange tilbud. Nogle dage er til Katarina Frostensons poesi, andre nætter til Camilla Läckbergs trivialprosa. Det er det klassiske utroskabsargument: Fordi man har

egen bil, kan det da være rart at køre i taxa en gang i mellem. Man kan således godt, også som dannet menneske, en gang i mellem, bare én gang i mellem, tillade sig at være sit seriøse, højakademiske og avantgardistiske jeg utro og ligge i med en krimi, skrevet af en smuk kvinde.

Men nu kunne man også, som Mervi Kantokorpi gør det her i Nordisk Tidsskrifts årlige litteraturnummer, konstatere, at litteraturens opdeling i forskellige genrer er forbløffende konservativ. Det er på tide, at lægge den stivnede litterære genreopdeling død. Og er det ikke netop det, som den gode kriminalroman gør? Tager livet af genre-tyranniet? Af fordommene? Jo, det er! Og det er ikke noget nyt. Faktisk er fire af den vestlige kulturs grundtekster en sådan genrehybrid, hvor et kriminalistisk plot bruges til at udsige centrale erkendelser om mennesket, verden og den mulige transcendens. Jeg tænker på evangelierne. De hører til verdenslitteraturens første kriminalromaner. Alle omhandler de et menneske, der forrådes, henrettes på grusomste vis, begravnes, men forsvinder fra graven på tredjedagen og genkendes af sine nærmeste derude på vejene ad hvilke. Evangelierne er verdenslitteraturens største *cover up*, fuld af mistænkelige handlinger, død og opstandelse. En grænseoverskridende krimi, der ikke alene udpeger morderne, men også tilgiver dem og sætter ofret fri. Og dermed også det sprog, der skal forklare det ubegribelige. Min sjæl, hvad vil du mere?

Det essentielle ved kriminalromanen til alle tider er jo, at den alene bruger mordet som påskud. Til at fortælle andre historier, samtidig med at den fastholder sin læser i et spændingsgreb. Der går en lige linie fra evangelierne over Dostojevskijs "Forbrydelse og straf", Selma Lagerlöfs "Hr. Arnes penge", Kerstin Ekmans "Hændelser ved vand" til en af årets dybe eksistentielle krimier fra Danmark, *Ida Jessens* "Det første jeg tænker på", som omtales i Lars Bukdahls oversigt. De er alle kriminalromaner med genrespængende potentiale. Det er således ikke kriminalromanen, der er noget i vejen med, men de genre-definitioner der låser den og sætter kunstige skel i litteraturen mellem lødigt og underlødigt. Den centrallyriske og kernemodernistiske litteraturopfattelse i det 20. århundrede har vist sig

at være sin egen største fjende. For den har forvandlet avantgardebegrebet til et futilt reaktionært anliggende og indsnævret litteraturens og sprogets muligheder, og gjort litterær dannelse til et spørgsmål om god smag, frem for til et spørgsmål om personlig udvikling og erkendelse – alt det, der kan ligge i den almene litterære tilegnelse.

Af samme grund lagdeler vi ikke litteraturen i *Nordisk Tidskrift*. Her behandles krimi-litteraturen som al anden litteratur. Det er litteraturen som sådan, der står til diskussion, ikke udvalgte genrer. Noget Hans H. Skei igennem snart 20 år har haft som praksis i den kritiske gennemgang af norsk litteratur.

For vejen fra ord til mord er kun et enkelt tegn, et sprogligt greb. Prøv selv – og god fornøjelse.

LARS BUKDAHL

UKENDT I HVER DERES MERCEDES BENZ

Dansk skønlitteratur 2006

Ingen tematisk og/eller genremæssig organisation i år, ikke bevidst i hvert fald, men ren, nådesløs rangliste:

Den 2006-bog, jeg uden konkurrence allermest har citeret fra og henvist til og reklameret for og allermest *bliver ved* at citere fra og henvise til og reklamere for (nu også *her*) og derfor rent objektivt må anse for årets allerbedste, er en på overfladen bitte *pjevs*, blot 62 sider kort, der indeni afslører som yderst eksplosiv, på suveræn cool facon: Det drejer sig om *Maja Lee Langvads* debutbog med den på en prik ordspillende titel *Find Holger Danske*. Og det er ikke bare en bitte *pjevs* af en bog og ikke bare en debutbog, det er også en eksperimenterende tekstsamling: Og det er ikke bare en eksperimenterende tekstsamling, det er en eksperimenterende tekstsamling, der bevidst genoptager greb fra 60'ernes konkretisme og systemdigtning, som litteraturpolitiet for længst har dømt forældede. Smallerer bliver der simpelthen ikke i dagens litterære Danmark, og alligevel er det svært at finde en bog, der, med en forældet 70'er-term, fremstår mere *vedkommende*, men det allervildest er næsten, at bogen også har fundet et publikum, der faktisk er til at få øje på: forlaget trykker chokeret det ene oplag efter det andet, og i alle mulige især ulitterære sammenhænge er Langvad ude og præsentere og diskutere bogen. Radikal smalhed, nu med resonans!

Bogens første del tager udgangspunkt i Langvads problematiske identitet som koreansk adoptivbarn og præsenterer tre spørgeskemaer, til hendes biologiske mor, til hendes adoptivmor, til hende selv, der stiller alle de svære spørgsmål, "Kan du forestille dig, at du ikke kan lide din biologiske mor?", i en art yderligste inderlighed; plus en readymade-føljeton om, hvordan hun blev dansk, bestående af fødselsattester ("*Place of birth*: Kastrup Lufthavn, Danmark") og andre dokumenter; plus en række små, skarpe af danske talemåder vrængende remser, "blodets bånd/ blækkets bånd/ mælkens bånd/ tykmælkens bånd", formel på danskhed! Og som om alt det

ikke var brændbart nok, angriber bogens anden del, via tre stuntmænd, Holger Danske, Holger Nydanske og Holger Udanske, dansk fremmedpolitik, og igen er det effektive våben pastiche og readymade, bl.a. oplystes det nærmere indhold i den madkasse, Holger Udanske og familie får udleveret i asylcentret. I bogens sidste tekst antydes vildt nok et håb, da Langvad opdaterer en gammel kortprosatext af ur-avantgardisten Kurt Schwitters som et møde i trafikken mellem Holger Nudanske og Holger Nydanske:

Bag tonede ruder mødte Holger Danske og Holger Nydanske, der ikke kendte hinanden, hinanden. Holger Danske kørte i en Mercedes Benz E55 med Kleemann Kompressor, avantgarde-modellen, Holger Nydanske i en Mercedes Benz, e-klasse, 270 CDI, ombygget til en avantgarde-model. Næsten samtidigt rullede Holger Danske og Holger Nydanske de tonede ruder ned i hver deres Mercedes Benz. "Hva' vil du, skinke!" råbte Holger Nydanske. "Slap af, perker!" råbte Holger Danske.

Og sådan fortsætter skænderiet fyndigt racistisk det meste af en side, indtil det lige på falderebet tager en pludselig vending:

"Hvide svin!" skreg Holger Nydanske. "Sorte hund"! skreg Holger Danske. "Din din din ...?" "Det er for resten nogle herrefede fælle, der sidder på din mercer," sagde Holger Nydanske pludselig. "Købt dem i Tyskland," svarede Holger Danske. "Overvejer same shit til min mercer," sagde Holger Nydanske. Så sagde Holger Danske: "De er for nasty!" Så sagde Holger Nydanske: "De er for nice!" Pludselig sagde Holger Danske: "Det er for resten nogle super-seje spejle, der sidder på din mercer." "Købt dem i Tyskland," svarede Holger Nydanske. "Overvejer same shit til min mercer," sagde Holger Danske. Så sagde Holger Nydanske: "De er for nasty!" Så sagde Holger Danske: "De er for nice!" Så sagde Holger Nydanske: "Du er for syg!". Så sagde Holger Danske: "Du er syg nok!"

Det er Maja Lee Langvad, der er syg nok, dvs. opfindsom og skarp og modig nok, til at være sund nok, og det kan godt være, at jeg også her har brugt uforholdsmæssig meget plads på at henvise til og citere fra og reklamere for *Find Holger Danske*, men tro mig, det er ikke urimeligt, den bog befinder sig i en falden engleorden helt for sig selv.

Tættest på kommer to andre akut politiske og personlige hybrider, begge inkluderende readymades – og hey, så har vi både et tema og en genre, måske endda en tematisk genre?! – *Hans Otto Jørgensens* eksperimenterende tekst- og kortprosasamling *Ålen har englelyd* og *Mette Moestrups* eksperimenterende tekst- og digtsamling *kingsize*.

Jørgensens bog er først "bare" en sædvanlig usædvanlig Jørgensensk kortprosasamling fuld af gnomiske stiløvelser, ca. halvvejs inde skifter tekstmaskinen imidlertid gear til hårdtslående, satirisk agitprop med brodden vendt mod reaktionære politikere og meningsmagere, herunder især statsministeren, hvis nøjsomme, glædesløse opvækst til forveksling ligner hans gale tvilling, forfatterens, og så handler det ikke længere om politik, men om et særdeles per-

sonligt opgør med samme forbandede opvækst, hvor alle kneb skamløst gælder, indtil også den tredje bog i bogen får ende: til fordel for en smuk, konkret utopi – akkurat som hos Langvad – om den selvfølgelige frihed og generøsitet hos en måske drømt, måske virkelig fæster. Ubændigste forvandlingsvildskab!

Brogetheden i *Mette Moestrups kingsize* lader sig snarere sammenligne med en påfuglevinge, en ikke så lidt aggressiv påfugls påfuglevinge. Man finder på den ene side stærkt raffineret og reflekteret centrallyrik, med påfuglejeget dirrende sikkert linedansende mellem tradition og postmodernitet over et rasende samfundshav, og på den anden side legesygt eksperimenterende teksttingester, i familie med formaterne i *Hvor er Holger Danske*, der beder læseren erklære provokerende poetiske/ aforistiske påstande, ”Kvinder ejakulerer tårer”, sande eller falske og twister citater af en gammel, racistisk antropolog til at pege fingre af også en ”Kvinde fra Hvide Sande, Danmark, med ’Opstoppernæse’.” Det er med en særdeles sikker, næsten virtuos oprømthed *kingsize* folder sig ud og slår igen.

Ursula Andkjær Olsen, der så sandelig har slået spektakulært til søren før i tiden, folder sig i digtbogen eller bogdigtet *Skønheden hænger på træerne* med stor, tyst viljestyrke *ind*: væk fra samfundsmæssigheden og ind i en årstidschangerende, god, gammeldags natur. Der så heller ikke er mere gammeldags end, at det jo er på Ursulask den besynges, et lavmælt, bogstaveligt talt *pibende* Ursulask, men alligevel et Ursulask, musikalsk ordspillende sig gennem skoven med og i farver, indtil det omsider er vinter, og hvidheden ekkoer grumt af omverden. Men så længe den varer, idyllen, er den sjælden egensindig skøn, ja måske endda køn, og i al sin milde eskapisme sgu da ikke den mindst kritiske kommentar til medieret såkaldt virkelighed.

Gode uhyrer

På andenpladsen efter De Uimodståelige, eksprespakkerne og iltelegrammerne, kommer naturligvis de kvalificerede særlinge, originalerne, oggenokkerne, og her er det i sagens muterede natur svært at finde (på) en rød tråd:

Lad os starte med den i det ydre mest *kuriøse* ”bog”, debutanten *Teddy Josephsens Spilkonfetti*, et komplet sæt spillekort påtrykt talentfulde, ikke voldsomt mærkelige digte, der først og fremmest udmærker sig ved deres

portrætter af ualmindeligt almindelige, store og små europæere. En digtsamling af *Laus Strandby Nielsen* er til hver en tid et særsyn, fordi der er så forbandet få af dem, og fordi man hver gang overrumples betydeligt af den autoritativt intrikate, selvfølgeligt gådefulde poesi, således også i *Kærlighedsdigte m.m.*, lumsk ligefrem titel, oprigtigt kringlet digter.

Som en armada af guldsmede landede i 2006 en sværm af små, skæve kortromaner og det, der knitrende ligner. Lige ved og næsten roman er *T.S. Høegs En drøm af en bog*, der, som titlen skryder, præsenterer en samling drømmereferater, udsyrede, uhyggelige, ursceniske, tilsammen vel en hel drømmeencyklopædi og i al beskedenhed et veritabelt hovedværk i Høegs undertippede, men udsøgt ukuelige forfatterskab. Særsprog-kollega *Marianne Larsens Stjerne for en frafalden* ligner til gengæld slående en normal unormal Larsensk digtsamling forklædt som en (kort)roman, eller omvendt: dystopisk sci-fi-scenarior (igen) sproger sært ind og ud af fokus som et diverterende, både trygt og foruroligende *trip out of this world*.

Deciderede, determinerede kortromaner: *Bo Reinholdts* intense, gotiske monolog *Thoras kammer* om en kvindelig fotograf, der ved for meget, *Thomas Hvid Kromanns* omstændelige, humoristiske fortælling *Hr. Toksvig* om en tænksom mand på eventyr i sin have, *Lone Munksgaard Nielsens* kuldslående, minimalistiske sci-fi-dystopi (igen igen) *Stregkoden* om en ond fremtid, hvor en dreng finder sin bedstefars øje i en sandkasse, og sidst, men ikke *mindst Peter Adolphsens* opfølger til 2003's *Brummstein*, det med samme koncentration påhidsomme hinsides-millennium-tværsnit *Machine*, om en bitelille urhest, hvis afsjælede krop ad åre bliver til en dråbe olie, der viser sig skæbnesvanger for en indvandret aserbajdjaner og en indfødt amerikanerinde midt i den amerikanske delstat Utah, den smule kortere sagt! Gribende knirkende, muntert nørdet:

Da Djamolidine var 10 år gammel skete to ting, som fik videre indflydelse på hans skæbne: Han fik en racercykel, og Sovjetunionens Centrale Kommission for Statistik gennemførte en national folketælling.

To i sandhed umulige bøger forklædt som regulære romaner i regulært romanformat, dvs. på over 150 sider: *Louis Jensens Skomagerbakken*, der via skofetichisme som grasserende ledemotiv fortæller om en ung mand og en gammel mand, som dels jager en kvinde fra fortiden og dels falder over stadig nye versioner af en mytisk fortælling om en skomagersvend, en engel og en djævel og dels bare spadserer op ned af titlens skomagerbakke, intet af hvilket på noget tidspunkt går op i nogen højere enhed, men et fint og vitalt rod er det lige godt. Og *Dennis Gade Kofods Brøndtjætten*, som dels genfortæller en bornholmsk myte om en nissehadende kæmpe, og dels låner loyal stemme til en ældre bornholmers blødt kværnende bevidsthed, da den synger på sidste vers og især beskæftiger sig med de nisser, der uset altid har stået bi, og det

vilde er, at romanen *vistnok* selv tror på nisser (og på kæmper og på titlens grumme *brøndtjætte*).

Kun én ægtefødt, fuldvoksen *bog-kæmpe* er jeg stødt på, nemlig *Kasper Thomsens* to bind store *Malonecity*, der manisk digressivt, namedroppende tonser igennem en serie stadig mindre tydelige, ærkemodernistiske fiktioner, der måske, måske ikke har noget med hinanden at gøre, men som er mindst lige så klaustrofobiske, som de er rundtossede, akkurat ligesom den knockoutede, men imponerede læser, her er en anbefaling helt klart også en advarsel. Og så insisterer jeg på at inkludere *Vibeke Grønfeldts I min tid* i denne bugnende (sjette) afdeling, selvom bogen til forveksling ligner en traditionel, realistisk og *tyk* roman om den viljestærke landmandsdatter Agate, der skal stå på egne ben med datter og maler-husbond, og jo oven i købet er efterfølger til 2005's lige så tykke *Mindet* om Agates barndom og tidlige ungdom, men så yderliggående, excentrisk *flimrende* orkestrerer Grønfeldt sin Agates indre monolog, at samtlige traditionelle, realistiske roman-grænser triumferende overskrides i en ny, *svævende*, uhyre sympatisk og karakterfuld menneskelighed.

Gloriøse og glimrende rutiner

Alle de værker, der præcist og på en prik eller til overflod og luksuriøst opfylder forventningerne, til forfatterskabet og/eller genren, kører et distinkt, umiskendeligt nummer til perfektion. Og måske er det lidt uretfærdigt at inkludere *Naja Marie Aids* novellesamling *Bavian*, fortjent præmieret med Kritikerprisen 2007, og *Thomas Bobergs* novellesamling *Under uret*, når nu

Aids samling overgår hendes to første populære samlinger, fra '93 og '95, med indtil flere længder, og Boberg slet ikke har skrevet en novellesamling før, og når nu Aids noveller er lige så pågående rå og energiske, som Bobergs er uroligt flossede og blakkede, men fordi de til syvende og sidst forbliver novellegenen og deres professionalisme tro, er der ingen vej udenom, hvilket på den anden side ikke gør Aids mesternovelle om en mareridtsagtig, skæbneimploderende cykeltur med konen og adoptivbarnet til den dæmoniske Vesterhavs-lokation "Bulbjerg" en tøddel mindre mesterlig.

Så har vi de gamle og halvgamle mestre, der lige præcis skruer nok op for inspirationen til, at det gamle og halvgamle

mesterskab lige præcis gløder, dem er der mange af, og dem skal vi huske at være taknemlige for, thi de er tilsammen selve *lejråbålet* i nationallitteraturen. Letfærdigst suveræn nu om stunder er nok *Henning Mortensen*, der i 2006 udgav både en halv scrapbog af en digtsamling, *Billeder fra en flyvende verden*, med nogle prægtigt retoriske udstyrsstykker, og anden del af sin såkaldte Sondrup-Trilogi, romanen *Ræven går derude*, hvis alvittige fortæller frit blander øm naturlyrik, Dickensk sædeskildring og allegorisk kriminalistik, så det er en beskidt fornøjelse at læse løs.

Og nu kommer der for alvor inflation i de navneafledte adjektiver: For *Klaus Rifbjergs* novellesamling *En naturlig forklaring* er først og fremmest Rifbjergsk, henført opkørte prosadigte med situationer og personer som gode undskyldninger. Og *Peter Laugesens* digtsamling *64* er først og fremmest Laugesensk, rasende øjeblikkelige notater om vind og vejr og hund i glimt eller ævlen. Og *Per Aage Brandts* digtsamling *Urt og busk* er først og fremmest Per Aagesk, små, brillante formler for alting og ingenting og egen melankolske professorsjæl. Og *Eske K. Mathiesens* digtsamling *Stikkelsbær* er først og fremmest Mathiesensk, øjenklare natur-epigrammer og kluktætte kultur-humoresker. Og *Klaus Høecks* dobbeltdigtbog *Heartland – tid og sted* er først og fremmest Høecksk, hypnotisk lattermilde skriftritualer. Og *Jørgen Leths* digtsamling *Det gør ikke noget* er først og fremmest Lethsk, inciterende kedsommelige fristile om at kigge ud i luften, bortset lige fra de seneste stykker, der sardonisk travestorer den skinhellige hetz mod Leths erindringsbog *Det uperfekte menneske*, 2005.

Og efter nogle år med trodsige eksperimenter vendte *Svend Åge Madsen* hjem til sit fiktive Århus med den friktionsløst Madsenske roman *Det syvende bånd*, en sci-fi-dystopi (igen igen igen igen) om et fremtidssamfund, hvor vi alle overvåger én anden, og al kriminalitet derfor er elimineret, hvilket er smart nok, men Madsen er smartere (og smartere og smartere)! Og *Knud Steffen Nielsen* væver glitrende Knud Steffensk i digtsamlingen *Intarsia*, mens *Janina Katz* afklarer underfundigt Katz i digtsamlingen *Min spaltede tunge*. Og egentlig er *Kirsten Thorups* roman *Førkrigstid*, om borgerskabets distræte nervøsitet i en provinsby, mere Pontoppidansk end Thorupsk, men det er vist også akkurat meningen, og når nu formatet passer hende (og læseren) som fod elektrisk i hose, er jo alt i sin skønneste orden. Og *Maria Helleberg* optræder Hellebergsk historisk fintfølelse i sin historiske Helleberg-roman om Bertel Thorvaldsen, *Alberto*, så dér passer rigsdalerne også.

Tilbage til de yngre håndværkere: Både *Simon Fruelunds* kollektivroman om middelklassen på en villavej vs. underklassen i et etagebyggeri, *Borgerligt tasmørke*, og *Merete Pryds Helles* nufordanskning af *Romeo og Julie* som et s/h-kærlighedsdrama, *Oh Romeo*, har et sådant venligt og sirligt styr på deres semi-innovative arrangementer, at læseren trygt læner sig tilbage, for det

kører jo bare, som i bedste forstand smurt, med samt ironier og passioner. Det samme kan siges om *Ida Jessens* betændte lilleby-thriller *Det første jeg tænker på* og *Robert Zola Christensens* tragikomiske midtvejskriseroman *Tennis*, de kører jo bare, som i bedste forstand smurt, med samt ambivalenser og absurditeter (en evig svensker hos Zola C.). Man kan også med vægt gentage sit forspintrede raseri, som *Lars Skinnebach* gør i digtsamlingen *Din misbruger*, og genuint forfine sit idiosynkratiske groteskeri, som *Thomas Krogsbøl* gør i *Umådehold*. Endelig to debutanter, *Sissel Bergfjord* og *Jonas Bruun*, hvis rimelig uambitiøse projekter, *Min morfars stemme*, en sommerhuserindringsroman, og *Drivjagt*, en Jeronimusdetektivroman, lykkes rigeligt nemt.

Smertensbørn

Den værste, fordi mest hjerteskerende type er det pludselige, uventede smertensbarn: yndlingsforfatterskabet, der uden varsel sænker standarden, som inkarneret uforudsigelige *Pablo Henrik Llambías*, der i 2006, med det forkortede navn Pablo Llambías, signerede romanen *De Elskendes Bjerg*, som via en serie upålidelige fortællere sætter en gammel kærlighedsaffære i intrikat og melodramatisk spil. Og det er fikst nok arrangeret og kvikt nok turneret og skarpt nok tænkt (med en kritik af ideer om oprindelighed, der matcher Mette Moestrups i *kingsize*), men ikke fikst og kvikt og skarpt nok for en Llambías-bog, trist konventionelt og velopdraget og kælent for en Llambías-roman, jeg mener, bare det at bogen villigt lader sig kalde roman ...

Slem er det også, hvis et afholdt forfatterskab simpelthen bare går træet i og med sin umiskendelighed, som *Thøger Jensen*, hvis tredje eller fjerde poetisk-finurlige punktroman om en forelsket livskunstner, *Fugle i frostvej*, kløjes fatalt i og med sin poetiske finurlighed. Mere til at klare er en favoritforfatters med al ønskelig tydelighed uforpligtende mellembog, som den førende unge prosaist *Lars Frosts* lækre samling af meget gennemsigtige rejsetekster (men jf. også bare titlen) *Et par dage*. Det er også okay med et overflittigt forfatterskabs svipser hver anden eller tredje gang, som Klaus Rifbjergs ligeegyldigt udflydende *Knastørre digte*, når han også fik ovennævnte, dansante novellesamling fra hånden.

Der er den visne debutroman, der ikke kan leve op til den livfulde novelledebut, *Søren Tofts Den elektriske nattergal*, påhitsomt følsomt, og der er den for luftige og flagrende roman (igen) af forfatteren med flair for fantastisk, men ingen sans for romankonstruktion, *Søren Jessens Krumspring*, følsomt påhitsomt. Der er den vildt ambitiøse debutroman om (og som) så meget som muligt, der anstrenger sig så kokset og kokser så anstrengt, at jeg stadig ikke er nået længere end til side 89, *Søren Vad Møllers Enegang*. Der er den åh så voksne og litterære novellesamling af den barnligt anarkistiske børnebogsforfatter, *Bjarne Reuters Halvvejen til Rafael*. Der er den sympatisk krasbørstige

digter, der tysser sin egen digtsamling i sæk, *Claus Handberg Christensens En tilpas støj*.

De oprindeligste, sandeste smertensbørn er de *crazy* ustadige talenter, som det ene øjeblik skriver det mest ubærlige hø og det næste rammer helt rent og rigtigt. Og intet talent er mere ustadigt end *Ib Michaels*, der i 2006 påbegyndte en ny trilogi med romanen *Blå bror*, som bare er et rod, af farveægte erindringsstykker og kulørt ungdomsroman og blinklysblinkende symbolik. Nøjagtig det samme kan *Morten Sabroes* roman *Evig troskab* karakteriseres som, i en parallel *mangel* på inspiration. Smertelig på højeste niveau er tillige *Juliane Preisler*, der efter et par mirakuløst vellykkede romaner vendte tilbage til lyrik-kitsch med digtsamlingen *Divadrømmende*, hvis grelle artificialitet jeg fandt så hårrejsende, at jeg vendte brat på en tallerken og perverst gik ind for miseren som artistisk, vedkendt poesi-kitsch.

Men mest glæde er der i helvede over den forhærdet hellige digter, der begynder at tvivle og tøve, som *Pia Tafdrup* i digtsamlingen *Tarkovskijs heste*, der ansigt til ansigt med sin døende far ikke længere kan *flashe* hin sensymbolistiske patos:

Så enkle objekter som tegnebogen/ er pist væk./ og hatten og handskerne forsvundet/ sporløst som regn på vand./ Lyset tøver./ Og hvor er adressen og telefonnummeret/ på min mors forældre?! (de er jo døde)./ Spejlet er så stille, så ubeslutsomt./ når min far kigger ind i det.

Gab

Alle de dødsens kedsommelige bøger, der anonymt ligner sig selv og hinanden i snorkende artig åndløshed, er det næstværste i verden. Og der er altid tale om socialdemokratisk synsvinklet psykologisk-realistisk prosa, for det er også det, der *som sådan* er mest af i verden: socialdemokratisk synsvinklet, psykologisk-realistisk prosa er den gennemsnitlige litteraturfacon par (ingen) excellence. Og den kedeligste bog i 2006 var *Jesper Wung-Sungs Lidt berømt, meget berygtet*, fordi det var den længste kedelige bog, over 500 sider med 1:1-beskrivelser af et kedsommeligt lærerliv. Fem kedeligt succesfulde kedelige romaner: *Trisse Gejls Patriarken*, politiseret generationskonflikt, *Jens Christian Grøndahls Røde hænder*, politiserede ungdomsminder, *Olav Hergels Flygtningen*, politiseret spænding, *Thorstein Thomsens Den, der hvisker, lyver*, politiseret fortidstraume, *Kim Fupz Aakesons Kommando Villavej*, politiseret midtvejskrise, og ingen steder politisk kant, fordi ingen steder formel kant, som hos powertrioen Langvad, Jørgensen og Moestrup.

Fire andre kedelige prosabøger: *Maria Grønlykkes* såkaldte sørgmuntre roman *I morgen skinner solen*, *Georg Metz'* såkaldt satiriske roman *Under messen*, *Laila Ingrid Rasmussens* såkaldt følsomme novellesamling *Tordenkaffe*, *Marina Cecilia Ronés* såkaldte indlevede novellesamling *Blomsterbørnene*.

Slette skruller

Revyens tunge bund i kommerciel rækkefølge: 1. *Carsten Jensens* klumpede, forlorent altmodiske drengbog *Vi, de druknede*. 2. *Knud Romers* facile, grådkvalt selvfede mor-defensorat *Den som blinker er bange for døden*. 3. *Peter Høegs* selvparodiske, krampagtigt fromme meditationstraktat *Den stille pige*. 4. *Suzanne Brøggers* sludrevorne, koket nedadsnobbende hjemstavnskrønike *Sølve*. *Gordon Inc's* ørkesløse, nævenyttigt narcissistiske Dan Turèll-epigoneri *Ord fra fronten*. Læs dem ikke, det har jeg gjort for jer!

Rester inden tavshed

Hvad har vi glemt? Som altid børnebøger, fx *Bent Hallers* drømmegrømme ungdomsroman *Kun*, *Christina Hesselholdts* fantasigæve billedbog *Prinsessen og de halve slotte* (med illustrationer af Tina Modeweg-Hansen) og *Morti Vizkis* efterladte, gribende Vizkiske fabel *Den usynlige dreng* (med illustrationer af Christian Skeel). Og *Anne Marie Mais* og *Erik Knudsens* bog om Knudsens forfatterskab *Virkeligt* med splinternye tekster af jubeloldingen. Og *Bo Hakon Jørgensens* mærkværdige blanding af afhandling (om Rilke) og (selvfortolket) fiktion *Næsten at nå*. Og hov, årets morsomste bog, der er noget så eksotisk som et stykke dramatik, ja vel faktisk en minimusical!, *Line Knutzons* *Guitaristerne*, der såmænd også kanter sig politisk, jf. bare sangen "Hvor er min lighter":

Hvor er min lighter
Hvor er min lighter
Hvem har set min lighter
Den var her lige før

Litteraturen illuminerer os lunefuldt.

MERVI KANTOKORPI
 NOVELLENS ÅR
 Finsk litteratur 2006

Litteraturens uppdelning i olika genrer är förbluffande konservativ. Även om det inom en viss typ av litteratur – låt oss säga poesi – just för tillfället förefaller att ske mycket som överskrider gränserna, både av skrivande och reflexion, så tycks ändå det genresystem som bygger på formen vara mycket traditionellt.

Jag tror inte att detta beror enbart på vad förläggarna och de andra portvakterna företar sig. Om man tänker t.ex. på den korta prosaformen, berättelsen och novellen, så verkar det som om vi i stället för den serieformade styckeprosan som vi har haft på 1990- och 2000-talet nu håller på att återkomma till novellerna – och uttryckligen i den bemärkelsen, att också en mycket ung författare själv vill ge denna benämning åt sina alster.

Ännu på hösten 2005 klagade chefredaktören för litteraturtidningen *Parnasso* Jarmo Papinniemi i sin blogg över att novellen förefaller att vara ett utdöende slag av litteratur. Detta fastän det under samma år hade utkommit några novellsamlingar. Nå, år 2006 korrigerades sedan situationen med en gång: ett par tiotal novellsamlingar var ett bra saldo för litteraturen på ett litet språk.

Särskilt glädjande är det naturligtvis att debutanter och den yngsta generationen av skribenter har fattat tag i den korta formen. Det är också anmärkningsvärt, att de inte kallar sina arbeten ”kortprosa”, utan noveller. Användningen av denna genrebenämning innehåller alltid en hänvisning till textens antavla. När detta skrivs sommaren 2007 kan det redan förmärkas, att skörden av noveller verkar vara lovande också under det pågående bokåret – och speciellt vad debutanter beträffar.

Helsingin Sanomats litteraturpris för årets bästa debutant 2006 vanns av *Armas Alvari* för novellsamlingen *Varmat tapaukset* (De säkra fallen). Vid dess mottagande sades det i olika sammanhang, att arbetets episodmässiga men sammanvävda helhet egentligen var som en roman. Ett bra jämförelseobjekt erbjöd *Riku Korhonen*s seriemässiga debutantroman *Kahden ja yhden yön tarinoita* (Två och en natts sägner) (2003). *Armas Alvari* påpekade dock, att han medvetet hade skrivit en novellsamling och inte en episodroman.

En novell är ändå en risk i en litterär kultur, som leds av romaner, eftersom den liksom poesin är utan annan småspridning. Om ett prosaverk noteras som en roman, så får det lätt synligare uppmärksamhet och tävlar t.ex. om Finlandia-priset. Romanen är en gång för alla den stora allmänhetens genre i Finland liksom på andra ställen.

Varför då publicera noveller? Gränsdragningen är intressant och får en att rikta uppmärksamheten just mot de samlingar som har skrivits av de unga, på 1970-80-talen födda författarna. Genom genrebestämningen och de olika intertextuella relationerna verkar de att peka också bakåt, mot den moderna novellens historia.

Också om novellsamlingarna i dag är mycket tematiskt kompakta, och fastän man i dem parallellt hittar samma personer skildrade från olika aspekter, är de också samlingar av enskilda, autonoma texter. Eftersom denna korta, koncentrerade form av litteratur, som kan läsas på en gång, kan tänkas vara för vår tid, har mången också i samband med poesins uppsving antytt att formens knapphet är fördelaktigare i en

värld av begränsat antal tecken och textmeddelanden.

En absurd, ofta surrealistisk värld, underliga aspekter och ovanliga observationer är universum i Armas Alvaris (f. 1975), Tuuve Aros (f. 1973) och Lauri Levolas (f. 1981) novellsamlingar. Alvaris "Varmat tapaukset" (De säkra fallen) vill i tolv korta berättelser visa, hur man genom bara en liten förändring av synvinkeln dramatiskt kan ändra på en berättelse, att få världen att se helt annorlunda ut. En tivelaktig typ, som vi på grund av våra iakttagelser anser vara "ett säkert fall", visar sig genom berättelsens vändningar vara en annan, lika mycket av världen förbluffad vandrare.

Eller så inte. Den samhällskritiska aspekten i Alvaris noveller är starkt knuten till läsarens tolkande roll. Det är läsarens uppgift att från de skildrade vanliga småstadsmänniskornas värld kunna lyfta fram livets etiska grundvärden. Arbetet i sin helhet verkar att erbjuda en tolkning, i vilken människan handlar i det alltför färdigt modellstyrda samhället för att i sitt liv kunna fatta verkliga beslut och kunna påverka världens gång. Är det möjligt för läsaren att förena novellernas världar och att mellan dem bygga upp en tematisk idé? Och kan de beskrivna personerna analogiskt av de motstridiga bilderna uppgestalta världen till en helhet, och handla – där har vi spänningsfälten i Alvaris samling.

Lauri Levolas debutsamling *Pimeä tavarajuna* (Ett mörkt godståg) behandlar också utanförskap i sina sexton noveller. Honom intresserar likaså den tolkningsbara, och endast i en liten skillnad återfinnbara "galenskapen".

Novellernas människor, som verkar vilsna, lämnar definitionen av sin mentala hälsa åt läsaren, som blir tvungen att besvara frågan: vad är normalt?

Tuuve Aro har tidigare skrivit både noveller och romaner. En absurd historia, som slutar oväntat, är kärnan i hans berättelsevärld. Alldeles som hos *Alvari* och *Levola* spelar de komiska aspekterna en viktig roll i *Aros* samling *Merkki ja muita novelleja* (Tecknet och andra noveller).

Kunnig på den mera klassiska, öppna och ”intriglösa” novellen visar sig *Riina Katajavuori* vara. Hennes samling *Kirjeitä Jekaterinburgiin* (Brev till Jekaterinburg) ansluter ofta sina berättelser till Ryssland inklusive namnet. I *Katajavuoris* noveller finns det när de är som bäst en sorgfylld melankolisk längtan – till barndomen eller en förlorad kärlek. Personernas inre scen är rentav mycket medvetet besläktad med *Tjechovs* novellistik, ända till det utmejslade, stilistiskt mycket vackra berättandet.

Andra intressanta novellister under år 2006 är bl.a. *Maritta Lintunen*, *Sari Malkamäki*, *Sari Mikkonen*, *Jouko Sirola*, *Hanna Hauru*, *Hannu Luntiala*, *Janne Huilaja* och *Joni Skiftesvik*.

Rosa Liksoms Maa (*Jord*) väcker till liv den gamla frågan om skillnaderna mellan novellen och den seriemässiga kortprosan. Liksoms oefterlikneliga varumärke har redan över tjugo år varit en ”stumprosa” i snabbt tempo, som dynamiskt förändras i en omsorgsfullt uppbyggd komposition.

”*Maa*” avviker från den *Liksom* som är fylld av humor och parodi, dess stämning är sorgsen, tillbakablickande, memorerande. De autonoma brottstyckena av text samlas ihop av en kvinna, som har återvänt norrut, till sin hembygd, för att igenom sina hågkomster gå igenom sina minnen. Samlingens ångestfyllda, rentav grymma berättelser förgrenar sig till olika delar av världen, men helheten befrias av verkets slut, och av kvinnans starka vilja att skriva ner sin berättelse.

Rosa Liksom verkar att ha skrivit en mycket personlig prosasamling, där den postmoderna splittrade världen igen gestaltas tillsammans i formen av en fullständig berättelse. Förändringen påminner oss om, att litteraturen vid sidan av tidsandan också alltid utgör resonansen av sin författares personliga livsskeden.

Petri Tamminen har alldeles som *Liksom* blivit känd för sina samlingar av kortprosa, men han har nu också skrivit sin första roman, *Enon opetukset* (Morbrors lärdomar). Dess tematik ansluter sig överraskande också till *Liksoms* arbete: till minnena från barndomen och uppväxtåldern, och även till frigörelsen från dem.

Tamminen berättar om en man, vilkens största gestalter i livet är hans morbror och dennes vänner. Arbetet skildrar den finska manskulturen som den är när den är som mest bekant: brännvin, bilkörning, fiske, kvinnor. Romanen gestaltar alldeles som Tamminens kortprosasamlingar temat utanförskap, men denna gång också en delad värld och vänskap. Den stereotypa formen för vår manskultur har man blivit van med att anse som fattig på känslor och utan prat. Den sympatiska, melankoliska formen av berättande i ”*Enon opetukset*” ger oss en trovärdig bild av den maskulina känslövärdens sensitivitet.

Markku Pääskynen berättar också en personhistoria – och såsom tidigare har han som sitt ämne valt en verklig händelse, som är dokumenterad i medierna, denna gång en finsk familjetragedi från 2000-talet. I romanen *Vihan päivä* (Hatets dag) dödar en husmor under en ekonomisk katastrof sin make, sina två barn och sig själv. Egnahemsidyllen bryts på ett ögonblick sönder och småföretagarfamiljens verklighet blir skildrad i en intensiv berättelse. Den största förtjänsten är inte bara att socialpornografin undviks, utan att husmoderns pressade personbild skickligt utformas från ungdomsåren till den alltför svåra och invecklade vuxenheten.

Tonfärgerna av tragedi och död är närvarande också i *Juha Seppäläs* roman *Ei kenenkään maa* (Ingens land). Seppälä är en nihilismens och tomhetens berättare, och denna roman ändrar inte på bilden av författaren, som är en av de mest betydande av våra prosaister i mellangenerationen.

Seppälä provocerar den läsare som fasar för tomheten och berättar en grotesk historia med många linjer om en kyrkogård och dess skötare med sin familj. Röster ges både åt de döda, de som ännu lever, och åt dem, som inte ens har fötts. Ett tre månader gammalt genom missfall framfött foster – ”ett sjukhusavfall” – är i själva verket den kunskapsrikaste av romanens personer; han analyserar rappt världen. Den mycket fritt uppbyggda och genom tiderna bläddrande berättarstilen förtätas ibland till mörkt talande aforismer: ”Livet är bara ett övergående fenomen” och ”Livet är bara ett format bland andra”.

Seppäläs kyligt groteska stilart och ironi får en litet mjukare tillämpning i *Sanna Ravis* (f. 1964) debutroman *Ansari* (Drivhuset). Berättelsen är i sin helhet ett utomordentligt utslipat prov på den dostojevskijska polyfonin i monologform. Romanens huvudperson är en under fortsättningskriget verksam, statlig offentlig opinionsobservatör, vars vilsna krigstokighet småningom beskrivs.

En säregen historisk trilogi om Finland på 1900-talet fick sin avslutning med *Jari Järveläs* roman *Kansallismaisema* (Nationallandskapet). Dess antihjälte Yrjö Pihlava lever i 1930-talets ideologiskt hårdföra värld. Järveläs trilogi är en på ett originellt sätt berättad mentalhistoria ända till slutet. Berättelsen dröjer kvar vid de beskrivna landskapens, människornas och aktivitetens ändlösa, exakta detaljer, och själva berättelsen är invävd i de prunkande rika allegoriska bildseriernas vävar. Järvelä för på sitt sätt just den realistiska skildringen ända till det absurda genom dess detaljrikedom. Verkningsfullt är också romanens humana, människoälskande visionära etos. Järvelä fick våren 2007 ta emot det statliga priset i litteratur för sin trilogi.

Vid sidan av de romanteman som bygger på historien är det ytterligare skäl att lyfta fram ett par kritiska samtidsskildringar. *Kari Hotakainen* har visat sig vara en författare, som gång på gång i sina verk lyckas lyfta fram de behov och strukturer som den nutida kulturen gör självfallna. Romanen *Huolimattomat*

(De obehövlige) utgår från pornografin, som gottköpsindustrin producerar för vår översexualiserade kulturs behov. Pornografin, som betecknas som vuxenunderhållning, marknadsförs som en ändlöst glädjefull sak, men Hotakainen skildrar givetvis inte glädje, utan producerande av frustrerat och tvångsmässigt sex som kantänka är måttet på ett liv av hög kvalitet.

Fight med våldsunderhållning och särskilt deckarindustrin tar *Pirjo Hassinen* i romanen *Isänpäivä* (Fars dag). Huvudpersonen är en deckarförfattare, vars egen son dödar en människa. På ett ögonblick förvandlas underhållningen till en nedbrytande verklighet. Hassinen har i sin roman

satt in textstycken skrivna av hennes deckarförfattare, vilkas kväljande våldsamhet slår läsaren i ansiktet.

Romanen är ett viktigt inlägg för skönlitteraturen: hur långt får ett publikfria blodsdrama med dragande intrig gå? Och bör vi över huvud taget utan att mucka ett knyst acceptera den i dag så trendiga deckaren som skönlitteratur?

Diskussionen om nutidspoesins relation till språket, till dess materialism och å andra sidan till dess förmåga att uttrycka den omgivande världen har fortsatt på ett intressant sätt i den finska diktningen. 90-talisterna – som nu redan växt upp till tidig medelålder – har t.ex. velat kommentera sin relation till sin ungdoms franskinfluerade språkfilosofiska bakgrund, och å andra sidan till intresseobjekten för denna dags unga poesi, som digital poesi eller språkpoesi.

Helena Sinervo (f. 1961) beskriver i en essä (*Parnasso* 4/2006), hur den koncentrerade diktning som hörde ihop med hennes ungdoms språk småningom uttömdes. Det nyckfulla subjektet, som förkunnar sin heterogenitet och de efterstrukturella lärostyckena, leder till slut till en återvändsgränd för ordens användning: livet började plötsligt kännas underligt enstämigt. Kvar hade blivit en önskan att tala om det ”jag” som hade förklarat sig vara upplöst och om dess relation till världen.

Sinervos kollega och ålderskamrat *Jyrki Kiiskinens* (f. 1963) diktsamling *Menopaluu* (Turretur) deltar på ett utmärkt sätt i denna diskussion. Kiiskinen har, som han brukar, fört sina tematiska idéer in också i den påtagliga formen för sitt verk. Dess kvadratiske sidor bildar parvisa uppslag: på den vänstra

finns alltid en berättande prosadikt, som bygger på en anekdot eller en allegori. På den högra sidan finns igen en versformad dikt, som är hetsigt cirklande i tiden och platsen, och associerar till snabba bilder. Det pågår en strid mellan ett jag som är begravt och som är historiserande och å andra sidan ett hektiskt jag, som lever i presens.

Kiiskinen utvecklar i sin dialog flera teman, men det mest intressanta är det med att binda samman barndom, vuxenhet och ålderdom med det klassiska ”evig återkomst”. Människolivets cirkulära upprepning, som ålderdomen bäst konkretiserar, uppenbarar sig inte bara som livets kraft, utan också som en frustrerande iakttagelse av världens oföränderlighet. Samlingen frågar sig indirekt, huruvida vi skulle vilja uppleva allt på nytt, eller om du vill att dina barn upprepat upplever världen på nytt. Kiiskinens diktning är i sin mobilitet mycket öppen för olika tolkningar, men det förefaller som om han i ”Menopaluu” i diktform artikulerar kärnfrågorna i den mänskliga existensen.

Jämte ”Menopaluu” har vi skäl att ta upp ett annat diktverk som bearbetar temat generationernas växling. *Johanna Venho* (f. 1971) skriver i sitt digra diktverk *Yhtä juhlaa* (En enda fest) om vardagens och den maternella kraftens värld. Venho utgår från en kraftig situation av bejakande: moderskapet bär upp och är en hållbar energikälla i hennes verk, som rikhaltigt utnyttjar folkdiktningen. Perspektivet är hos förmodrarna, och det bärs skickligt fram till de nutida mödrarnas känslskalor.

Venhos inställning är i denna tid som ny: moderskapet har länge skildrats – och speciellt i vår nya prosa – som en börda att bäras i en kvinnas liv. Över huvud taget har det biologiska könet i litteraturen framställts som den kvinn-

liga identitetens största belastning. Föräldraskapet som grundämne för energi och lycka har sällan presenterats. I Venhos diktspråk finns det rikliga drag av etnofuturism, så medvetet vill det lyfta fram gamla diktformer och hedra den poesi som de finska kvinnorna har sjungit.

I kamp med den stabiliserade bilden, myten och det mytologiska går däremot *Eino Santanen* (f. 1975), vars andra diktsamling *Merihevonon kääntää kylkeään* (Sjöhästen vänder flanken till) är en intressant scen för experimentell dikt. Den för läsaren in bland levande bilder, television, video och film. Santanen är betagen av nutidskulturens genomlysande, farliga visualitet, som fräckt utnyttjar människans omedvetna värld av önskningar.

Alla våra behov, känslor, drömmar visar sig i samlingens dikter som konsumtionsprodukter, som mångfaldigade, levandegjorda av medierna och marknadsföringen. Och vi skaffar oss också dessa av kulturen bekräftade fästpunkter i det mänskliga livet. På denna lista återfinns allt från sexuell lust till bil och bostadslån, från bröllopstårta till turism och naturupplevelser. I de rörliga dikterna äventyrar ett absurt förlovningspar och ett bröllopspar, som försöker bli en del av kulturens föreställningar. Santanen kan konsten att vara komiker och lyckas i sitt språk, som söker en ny synvinkel som på ett roligt sätt stöter ihop med de stående bilderna i medvetandet.

Tradition och historia som ämnessfärer är väl till synes i två debutpoesisamlingar. *Jarkko Tontti* (f. 1971) skriver i sin *Vuosikirja* (Årsbok) tvärsigenom årtusenden en ironisk, mångbottnad poesi, som är full av litterära referenser. Särskilt pastischerna på Paavo Haavikkos dikter är konstfulla prov på Tonttis lärda diktarroll.

Ville Hytönen (f. 1981) har berättat att han skall skriva en diktrilogi om Europa, och hans debut-samling *Kuolema Euroopassa* (Döden i Europa) öppnar serien genom att fundera över det europeiska och dess betydelser med filosofiska och semiotiska teman. Dikterna har en stark känsla för den gamla kontinentens kulturskikt, och som en kritiker sade om diktsamlingen: "Hytönen är ung, men hans diktarstämma är gammal."

Marianna Kurtto (f. 1980) och *Silja Järventausta* (f. 1977) är också debuterande poeter. Kurttos

Eksyneitten valtakunta (De vilsegångnas rike) undersöker relationen mellan kultur och natur, som gestaltas som helt genomsläpplig. Den mytiska världen får inte skäras loss från nutiden, som den redan har lagrats till en del av.

Människan är en observatör och en förvånad resande i Kurttos dikter, alldeles som i Silja Järventaustas diktsamling, *Patjalla meren yli* (På madrass över havet) framställer barndomens observationspunkt som autentisk, och dikternas innerliga, långsamma växande in i världen gör intryck genom sin koncentrerade stämning.

Årets poesi är igen synnerligen stark. Utom de föregående bör dessutom helt visst nämnas *Harri Nordells* nästan minimalistiska samling *Valkoinen kirja* (Vit bok) samt *Juha Kulmalas* sällsynt starkt politiskt ställningstagande samling *Mitä te odotatte* (?Vad väntar ni på).

Också *Katariina Vuorinens* andra diktsamling *Kylmä rintama* (Kall front) är en stark manifestation. Dess sinnliga diktspråk, som eftersträvar kroppsspråk, värjer sig för det kön och den sexualitet som förnuftet definierar. Kulmalas och Vuorinens samlingar är publicerade av det lilla, men högprofilerade Åboförlaget Savukeidas. Detta förlags chef och ”kapten” är för övrigt den ovan nämnda debuterande poeten Ville Hytönen!

Till slut bör ytterligare två verk tas upp, som kommenterar författarens arbete och litteraturens betydelse i världen. *Hannu Raittilas* halvfiktiva och delvis biografiska verk *Kirjailijaelämä* (Författarliv) tar med hjälp av autentiska brev och dagboksanteckningar upp många frågor i författarlivet. Detta arbete, som har väckt debatt tar upp bland annat frågor som gäller författarnas utkomst: trots det åtminstone hjälpligt fungerande stipendiesystemet är författarnas årliga inkomstnivå i medeltal 2 000 euro. Och naturligtvis förtjänar författarna till skönlitteraturen som har den minsta spridningen minst.

Bör en författare skriva med tanke på sin läsekrets, är Raittilas provokativa fråga? Den utvidgas till ett mera allmänt resonemang om konstens möjligheter i hjulen på en kulturproduktion som bygger på marknadsekonomin. Om medvetenheten om kvartalsekonomins fordringar faktiskt bryter sig in i en författares tänkande och arbete, då är vi i en hopplös situation.

Raittila vet vad han talar om: hans stora depressionsroman *Pamisoksen purkaus* (Pamisos utbrott) sålde dåligt på marknaden i Finland, och den visade

sig vara krävande läsning också för de yrkesmässiga läsarna. Boken var ändå en av de mest betydande romanerna år 2005 både vad gäller ämnet och till sin originella berättande struktur. ”Kirjailijaelämä” går igenom groparna i den litterära institutionen på en mycket personlig nivå, och boken framställer inte så mycket argument som frågor till hela det samhälle som vill ha läsning: för vem och vad borde en författare skriva?

Reko Lundån (1969-2006) orkade ännu skriva en bok tillsammans med sin hustru *Tina Lundån* innan han dukade under för en svår sjukdom. *Viikkoja, kuukausia* (Veckor, månader) är säkert årets mest bekännelsefulla och berörande roman i sin dokumentära utsaga. Den beskriver en ung familjs liv efter att familjefadern har fått diagnosen hjärntumör.

Förhållandet makarna emellan och bägges erfarenheter under sjukdomstiden blir berättade på ett oföglömligt sätt. Under loppet av tre år alternerar hustruns uppmuntrande stöd mellan nöd, sorg och ilska. Patienten själv igen flyr in i sitt arbete som till den sista dagen: han ger inte vika för sjukdomen, utan går på länk, motionerar, skriver och förnekar döden ända tills det inte längre är möjligt. Romanen slutar med den första natten på terminalhemmet: ”Jag var inte rädd mera”.

”Viikkoja, kuukausia” är samtidigt också Reko Lundåns viktigaste testamente för det konstnärliga arbetet och en bekännelse till litteraturens kraft. ”Jag tror på denna texts beviskraft och vikt. Jag vill ingenting säga från andra sidan gränsen, men jag tror på litteraturen, jag tror på människornas vilja att identifiera sig och leva sig in.”

Översättning från finska: *Dag Lindberg*

GUSTAF WIDÉN

RAPPORT FRÅN ETT GRÄNSLAND

Finlandssvensk litteratur 2006

Närheten till Ryssland, till det ”österländska”, har satt outplånliga spår i finlandssvensk litteratur.

Knappast hade Edith Södergran skrivit som hon gjorde om hon inte rent bokstavligen varit en gränsvarelse, med karelska Raivola som hemort, nära metropolen S:t Petersburg men fjärran från de mera begränsade kulturkretsarna i Helsingfors. En diktare som Oscar Parland, den mest psykologiska av barndomsskildrare, suger ständigt näring ur den ryska traditionen. För att inte tala om Tito Colliander, som i sin memoarsvit – en av de finaste på svenskt språk – har Dostojevskij och det ryska som klangbotten.

Fortfarande känns anknytningen stark när man strövar i Helsingfors centrum, med den mäktiga Uspenskijkatedralen som ortodox samlingspunkt. Vare sig vi vill det eller inte: Ryssland är en del av Finland, och därmed av Norden, hur enögt fixerade vi än är vid EU-projektet.

Av förståeliga skäl betonas ofta det problematiska i grannskapet, i dag accentuerat av president Vladimir Putins nya nationalistiska fanfarer. Förtrycksåren kring sekelskiftet 1900 blev ett trauma som skulle följas av självständighetstidens patriotiska patos och krigsårens katastrofala förluster. Synen på det ryska och sovjetiska växlade mellan hat, främlingskap och en allt större politisk anpassning, det som döptes till ”finlandisering”, under Urho Kekkonens långa era som president.

Lätt glömmar man att Ryssland var – och delvis är – de stora möjligheternas kontinent för initiativrika finländare. Som storfurstendöme var Finland länge en privilegierad stat i staten. Att göra karriär i det väldiga tsardömet blev en självklarhet för både politiska och konstnärliga begåvningar. Vi ska inte glömma att den uppburne Mannerheim var rysk general. Historikern Matti Klinge drar sig inte för att karakterisera kejsartiden som en formlig ”guldålder” för det finländska samhället.

Författare med sinne för historiska skeenden har det sannerligen väl förspänt. Och det framgår tydligt i flera av de främsta finlandssvenska prosaverken under 2006. *Jörn Donner* gör rentav en konkret färd till Sibirien när han i praktverket *I min fars fotspår* kartlägger den tidigt döde fadern Kai Donners forskningsresor.

Thomas Wulff återkom efter en tioårig paus med romanen *En hjälte för vår tid*, första delen i en tänkt trilogi, som övertygar starkt i sin förening av dokumentärt material och ren fiktion. Huvudpersonen Ivar Lassy har funnits i verkligheten, men den story som vävs kring hans öde har omisskännliga drag av

wulffska fantasier. Lassy (1889-1938) är i dag en tämligen bortglömd typ i historiens marginal. Men han får en rätt fyllig presentation i nyutkomna Uppslagsverket Finland, där man kan läsa om hans väg från studier i turkisk kultur i Helsingfors och hans revolutionära väckelse fram till uppdraget som undervisningsminister i Karelska autonoma sovjetrepubliken. Men inte heller han klarade sig undan Stalins utrensningar.

Med faktabakgrunden klar är det lätt att imponeras av Wulffs text, där han stiger ner i det förflutna och med breda färgrika penseldrag återskapar ett helt samhälle och ett myllrande persongalleri. Miljöerna är Baku och Helsingfors. Lassy finns på plats vid

de avgörande händelserna, antingen det handlar om Eugen Schaumans dödande skott mot generalguvernören Bobrikoff eller när ryska revolutionen planeras. Själva berättartonen balanserar skickligt mellan det pastischartade och ett modernistiskt uttryckssätt. Så kan man avläsa denna märkliga brytningstid i själva språket. Och det finns gott om litterära blinkningar i texten, där till och med den skickligaste av privatdetektiver, Ture Sventon, apostroferas!

För mig blev "En hjälte för vår tid" prosaårets största behållning. Det blir spännande att följa den utlovade fortsättningen. Och anknytningen till det ryska återkommer i *Yvonne Hoffmans Spåren efter Mitja*, som via det rent dokumentära vidgar sig till ett psykologiskt romancollage. Författaren, själv medlem av släkten Nobel, utgår från brev som farmodern Ingrid (brorsdotter till den store Alfred) fick 1896-1899. Två unga män med finländska rötter berättar om sina upplevelser i det väldiga ryska riket. En av dem, Mitja, avancerar till stadsingenjör i S:t Petersburg, där han några år senare blir offer för en arbetarmobb. Den tredje brevvännen är fransyskan Gabrielle, mor till konstnären Otto G. Carlsund, som skulle bli en pionjär för kubismen i Norden. Brevet är fantastiska texter, som låter oss stiga in i ett helt tidsskede med dess drömmar, stämningar och dofter. Mellan breven faller Hoffman in kommentarer om sitt sökande efter en förlorad värld och låter

farmodern komma till tals i texter som växer ut till gestaltning av ett helt själslandskap. Alla spåren efter Mitja leder småningom fram till nuet och gestaltar ett historiskt sammanhang av förbluffande komplexitet.

Samma målsättning på ett rent episkt plan har *Kjell Westö* i succéromanen *Där vi en gång gått*, belönad med Finlandiapriset och hyllad i de flesta tonarter. Han lyser förvisso som historisk skildrare av ett Helsingfors, där varje hörn och gatstump tycks honom bekant. Så är undertiteln också tämligen anspråksfull: ”En roman om en stad och vår vilja att bli högre än gräset”. Tidsperspektivet är brett, från tidigt 1900-tal fram till 1938, då nya katastrofer hotar. Westö väver samman en berättelse som låter många röster komma till tals. Det sker inom ramen för stadens kollektiv; man kan inte tala om egentliga huvudpersoner i romanen. Det handlar om ett klassamhälle, tecknat med iskall precision i bilderna från inbördeskriget 1918. Här når Westös berättarkonst en höjdpunkt där han avslöjar aggressionernas och våldets mekanismer bakom den polerat borgerliga fasaden hos medlemmarna i en av den vita sidans dödspatruller.

Det finns en stor ömsinhet i skildringen av människorna i detta Helsingfors, som ger plats för både slösande rikedom och yttersta misär. Eller som filoso-

fen Ivar Grandell formulerar det i romanens nyckelsekvens: ”På varje ställe där en mänska gått finns ett minne av henne. Det är osynligt för de flesta, men för dem som känner och älskar dendär mänskan är det en alldeles tydlig bild de ser framför sej varje gång de går förbi. Så länge de älskande mänskorna finns kvar så finns också bilden kvar, också när hon som gått där råkat dö. Det är därför det ibland stiger en plötslig värme från gatan där vi går. Det är minnet av alla andra människor som gått där och älskat och hatat och hoppats och plågats”.

Det är vackert uttryckt. Men trots romanens ovanskliga förtjänster tycker jag inte att Westö riktigt lyckas med sin personskildring den här gången. Det blir mera yta än djup; till sin uppbyggnad är romanen tämligen traditionell. Och hans arbetsmetod, att smycka texten med så många dokumentära detaljer som möjligt, urartar lätt till slentrian. Bara för att det rör sig om en historisk roman är det inte sagt att läsaren bryr sig om varje fotbollsmatch som spelades just då, eller texten på varje skylt som författaren spanat in i arkiven. För att inte tala om varje stycke som spelades av krogarnas jazzband.

Ständigt återkommer kraven på de stora romanerna, som om det skulle handla om en social beställning snarare än konstnärligt skapande. Risker är att kravet på ett visst omfång resulterar i en omständlighet, som exempelvis misspyder *Leo Löthmans* annars så intensiva roman *Isnätter*, där kvinnlig utsatthet och mord i åländsk skärgårdsmiljö avhandlas med psykologisk blick.

Själv läser jag minst lika gärna berättelser i ett mindre, mera förtätat format. Och här har bokåret 2006 mycket att erbjuda. Det lönar sig exempelvis att stanna inför *Malin Kiveläs Du eller aldrig*, en skimrande originell berättelse om en kvinnlig trädgårdsmästares balansgång mellan verklighet och drömmar med Elvis Presley som mytiskt nav. Få skriver en så avklarnad prosa, där de korta meningarna fylls av betydelser.

Detsamma gäller för *Susanne Ringell*, som utvecklats kortprosan till mästernskap i en serie böcker med existentiella teman bakom den humoristiska fasaden. *En god*

havanna – besläktat ger en rad porträtt av mer eller mindre egendomliga släktingar, utrustade med de flesta fobier, fördomar och antipatier som tänkas kan. Det är både roligt och sorgligt.

Kjell Lindblad fortsätter sitt lågmäلت reflekerande författarskap, ett prosans kammarspel, i kortromanen *Drömd*, där ett barn försvinner och gåtan får allt mörkare drag. Lindblad är en språkkonstnär av rang som i sin belysning av barnets utsatthet säger mer om samhället än de flesta politiska analyser.

Stilsäker realism utmärker *Robert Åsbacka*, österbottning som sedan länge är bosatt i Sverige och ägnar sig åt att beskriva svenska småstadsmiljöer. *Kring torget i Skoghall* lyfter fram några människöden i ett värmländskt brukssamhälle, ett vardagsdrama som utvecklas till en global kraftmönstring när småstaden ska placeras på världskartan. Här finns inga hjältar, bara hårt knegande individer som sällan får se sina drömmar förverkligade.

En liknande stil utnyttjar också *Ann-Luise Bertell* i novellsamlingen *Tro, hopp och pizza*, tematiskt sammanknuten kring skeendet i en österbottnisk by. Den ömsinta människokildringen förenas med en drastisk humor när EU-kontrollanten kommer på besök och bondgårdens folk får bråttom att gömma undan den gris som enligt reglerna inte ska ingå i kreatursbesättningen.

Till läsare i alla åldrar vänder sig *Johan Bargum* i *Den första snön*, en meditatvft eftersinnande bok om små varelser, Bortomfolket, i ett utskärslandskap som inte ligger så långt från Tove Janssons mumindal.

Så ska man inte glömma den personliga essästik som den oförtröttligt produktive *Jörn Donner* ägnar sig åt i *Dödsbilder* och *Claes Anderssons* stillsamt resonerande kärleksförklaring till skrivande och läsande i *Har du sett öknens blomma?*

Efter några års avmattning, kanske tyngd av traditionens tryck, visade den finlandssvenska lyriken sin klass igen. *Tua Forsström* återkom med den stramt komponerade volymen *Sånger*, där hennes särpräglade tonfall märktes i praktiskt taget varje formulering. Ingen annan poet kunde ha skrivit rader som dessa:

Det finns trädgårdar i regn
 Det finns citronträd om natten
 Det finns en nattlig översättning där vi är
 vad vi är: inlandsregnskog, sten, långsamt
 strömmande vatten

En annan veteran, *Gösta Ågren*, utvecklade en filosofisk dialog med Wittgenstein och Heidegger i *Här i orkanens blinda öga*, en bok med drag av intellektuellt testamente. Som alltid hos Ågren handlar det om existentiella ödesfrågor, om frihet, kärlek, drömmar, solidaritet, död och försoning. Om

att ingenting egentligen kan sägas säkert om någonting, men att orden är de enda maktmedel vi har att tillgå. Det här är en imponerande, inte sällan drabbande, samling som rimligtvis kan läsas med lika stor behållning om hundra år, en tidlös rapport om den tänkande människans lycka och förbannelse:

Det gångna och det kommande är
inte urtavlor, utan ansikten
som ser på dig. Bevara
denna milda stund.

Det finns inget hot. Allt
kommer att ske.

Om Ågren talar med den åldrandes visa, avklarnade röst är tilltalet mera hetsigt hos *Sanna Tahvanainen*. Orden nästan snubblar över varann i den digra samling som mycket riktigt heter *Jag vill behålla precis allting*. Det sårigt hudnära från hennes senare prosaböcker märks också här, men den lyriska formen befriar samtidigt något hos Tahvanainen och får orden att skimra, inte minst i mötet med skärgårdens landskap.

Smärta och enstaka stunder av glädje möts i två av årets lyriska höjdpunkter, *Carina Karlssons Svarta klasar* och *Catharina Östmans droppar av musik*. Karlsson skriver om kropp, blod, förtvivlan, sårbarhet på ett hudlöst sätt. Hos Östman, som inte alls uppmärksammas efter förtjänst, öppnar sig ett nytt hopp när sorg och svek trängts tillbaka:

jag vill söka daggmask i gryningen
och stå barfota på en sten vid havet
jag vill älska tranorna när de kommer
och plantera aprikosträd på hemliga orter
må döden välja sin egen ankomst
harsyran doftar
just nu

Till de eftertänksamma poeterna hör också *Thomas Brunell*, som i *Ravelska spår* gör lyckade försök att ge ord åt präglade musikintryck.

Efter centrallyriken kan man tumla runt i *Eva-Stina Byggmästars* gränslöst lekfulla orduniversum, där ingenting är förutsägbart. *Ålvdrottningen* handlar om gröna kyssar, trollsländor, lustigkurrar, timotejtjejer och sylfider i yster dans. Hela diktsamlingen blir en oemotståndlig rymdresa i kärlekens tecken. ”Sedan säger vi till varann: men det är alldeles blommigt bakom stjärnorna!”

Så kulminerar den lyriska kavalkaden i 80-årige mästaren *Bo Carpelans Staden*, där han i samarbete med fotografen Pentti Sammallahti skildrar Helsingfors. Dikterna återges även i översättning till finska, engelska och franska. Det har blivit en sällsynt tilltalande volym, både utseende- och innehållsmässigt. Helt rättvist valdes den också i hård konkurrens till årets vackraste bok i Finland.

Sammallahti är en bildernas poet, som fångar det oväntade i de välkända stadsmiljöerna: två änder på ett isflak i drift utanför Skatudden, gamla kvinnor med knäppta händer på en parkbänk eller utstötta alkoholister mitt i välfärden. Och till detta knyter Carpelan sina lyriska kommentarer, utmejslade med en precision som bygger på ett seende där varje detalj präglas på näthinnan.

Det är ett annat, intimare sätt att följa de människosteg som Kjell Westö spårar i sin roman. Som när Sammallahti med sin kamera fångar en slocknad gatlykta och en skugglik gestalt på väg ut ur bilden i ett dimmigt Kronohagen. Carpelans text ger en hisnande djupbelysning av ett ögonblick i det gränsland som utgör vårt liv:

Ljuset är släckt.
Dimman tänder
det osynliga,
gränslösa.
Staden förvandlas.
Knappt att vandraren
ser sig själv,
en skugga,
snart borta.

ÚLFHILDUR DAGSDÓTTIR

DIKTENS AMBASSADÖRER

Isländsk litteratur på egna vägar 2006

Sigrún Eldjárn har nyligen fått det isländska barnbokspriset IBBY och det var sannerligen på tiden. Hon har under flera decennier skickat ifrån sig ett stort antal böcker, huvudsakligen för de yngre barnen, och under de senaste åren också för lite äldre barn. 2006 gav hon ut två böcker, *Eyja gullormsins* (Guldormens ö) för äldre barn och bilderboken *Gula sendibréfið* (Det gula brevet). *Eyja gullormsins* är en saga med realistiska inslag där sagobetonade händelser utspelar sig i en välbekant vardag – titelns ö är den lilla holmen i Tjörnin i Reykjavík. *Gula sendibréfið* är däremot en ren fantasi, i samma anda som många av Sigrúns tidigare böcker. Den handlar om tre barn och deras äventyr; Logi, som inte är särskilt modig, och hans två vänner Sigga och Nói. Dessutom har Logi en osynlig kompis. Tillsammans drar de iväg över lavafälten för att rädda en kvinna som sitter fast i en ravin. Berättelsen presenteras som en sorts skattkarta vilket gör läsupplevelsen väldigt underhållande. Att leka med det invanda och bryta upp det har alltid varit kännetecknande för Sigrúns sätt att arbeta, och så är det också i den här boken. Traditionella könsroller skakas om och en välkänd miljö visas fram ur nya synvinklar. Lekkamraten Sigga har asiatiskt ursprung och Nói sitter i rullstol – men det spelar ingen särskild roll för berättelsen. Det är just denna avspända inställning till det moderna Island som gör Sigrúns verk både minnesvärda och betydande i vår litterära flora.

I

Sigrún formger för det mesta själv sina böcker vilket medför att läsaren får ett helgjutet intryck av text och bilder. En boks utseende spelar stor roll och man ska inte underskatta det faktum att en väl formgiven bok kan lyfta innehållet avsevärt. Det vet de som ingår i författargruppen och förlaget Nýhil. Kännetecknande för deras utgivning har just varit en lyckad formgivning som väckt uppmärksamhet kring verken. Det gångna året skickade gruppen ifrån sig inte mindre än elva böcker, vilket måste betraktas som en bedrift för ett så litet förlag. Av dessa elva utgåvor var tre romaner, *Eitur fyrir byrjendur* (Gift för nybörjare) av *Eiríkur Örn Norðdahl*, *Fenrisúlfulur* av *Bjarni Klemenz* och *Svavar Pétur og 20. öldin* (Svavar Pétur och 20:e århundradet) av *Haukur Már Helgason*; sex diktsamlingar, *Eðalog: Drög að vísindaljóðlist 21. aldar* (Eðalog: Utkast till en vetenskaplig poesi för det 21:a århundradet) av *Valur Brynjar Antonsson*, *Húðlit auðnin* (Hudfärgad öken) av *Kristín Eiríksdóttir*, *Litli kall strikes again* (Lilleman strikes again) av *Steinar Bragi*, *Og svo kom*

nóttin (Och så kom natten) av *Pórdís Björnsdóttir*, *Róði* (Rodnad) av *Ófeigur Sigurðsson* och *A-Ö* av *Óttar Martin Norðfjörð*, som också gav ut biografín *Hannes – Nóttin er blá, mamma* (Hannes – Natten är blå, mamma).

Vera & Linus, som gavs ut på engelska av *Pórdís Björnsdóttir* och *Jesse Ball*, är ett prosaverk på gränsen mellan roman och mininovellsamling. Tyvärr lider förlaget av lite brist på självkritik varför kvalitén på utgivningen är en aning ojämn, men det står klart att med snygg formgivning och framgångsrik marknadsföring har de här unga författarna lyckats dra uppmärksamhet till poesin och blåst nytt liv i den litterära diskussionen. Bland annat blev debatten om biografín *Hannes – Nóttin er blá, mamma* intressant. Denna utgåva är i själva verket bara ett hopvikt ark med bearbetade texter från den omtvistade författarens och politikerns hemsida. När verket tronade överst på bästsäljarlistan för biografier hävdade de större förlagen att det inte var rätt att klassificera en sådan broschyr som bok och detta utspel gav upphov till ett förvirrat men ganska underhållande meningsutbyte. Utgåvans marknadsföring blev också omdiskuterad. Den sponsrades av ett stort företag och det var många som tyckte att nu hade marknadskrafterna fått onödigt stort inflytande över ett förlag som utgav sig för att vara radikalt och avantgarde.

Visst är frågan om samarbete mellan kulturen och marknaden en smula känslig, och det är uppenbart att de två inte alltid passar ihop. Dock får man inte glömma att en bra marknadsföring inte utesluter att ett litterärt verk håller hög kvalité, och inte heller behöver det vara så att de böcker som får liten uppmärksamhet automatiskt är mästerverk i det tysta.

Nýhils sex diktsamlingar gavs ut i en serie som kallas Norrænnar bókmenntir (Nordisk litteratur), och en liknande serie diktsamlingar under samma rubrik gavs ut även 2005. Som helhet betraktad har den nya serien större tyngd än den från ifjol, och särskilt värda att nämna är Steinar Bragi, Valur Brynjar Antonsson och Kristín Eiríksdóttir.

I Steinar Bragis *Litli kall strikes again* leker författaren med pseudonymer och en blogginspirerad stil på ett ovanligt lyckat sätt. Steinar utnyttjar bloggandets olika egenskaper, som till exempel möjligheten att leka med identiteten. Texternas författare kallas omväxlande Tinna Timian och Tinni Tímgun, och denna namnväxling med tillhörande könsförvirring passar väl ihop med andra typiska drag i bloggandet. Det är motsägelserna som leder till att den politiska ton som är utmärkande för verket blir mycket tydligare än om det hade rört sig om ett mer okomplicerat perspektiv. *Litli kall* är den ena av de två böcker Steinar gav ut 2006. Han utkom också med romanen *Hið stórfenglega leyndarmál heimsins* (Världens storslagna hemlighet) som är en sorts variant på en Sherlock Holmes-berättelse. Greppet är intressant men håller inte hela vägen. Författaren tar sig vatten över huvudet i denna hypermoderna variant av den berömda detektiven och vi väntar fortfarande på en riktigt lyckad roman av Steinar. Men under tiden kan vi njuta av hans kortare prosaverk.

Eðalog: Drög að vísindaljóðlist 21. aldar är titeln på Valur Brynjar Antonssons nya diktsamling. I ett slags förord beskriver författaren ett framtida samhälle där jorden blivit i det närmaste obeboelig och datorerna eller Internet verkar ha fått ett eget liv. Jordens invånare flockas till en annan planet i luftballonger fyllda av ädelgaser. Boken är sedan uppbyggd av textstycken som bär namn efter olika sorters gaser. Bildspråket är överlag piggt och intelligent och boken fungerar väl som helhet. Författaren leker med konstruktionen på ett underhållande sätt genom att ta lösryckta rader ur texten och sätta dem, aningen manipulerade, på egna sidor mellan texterna.

Húðlit auðnin av Kristín Eiríksdóttir består av en rad sammanhängande prosastycken i samma anda som i Kristíns första bok, *Kjötbærinn*, som kom ut 2004. Det surrealistiska inslaget är lika tydligt som förra gången. Texterna bildar en sorts berättelse om en kvinna som tycks bo i ett stort hus långt från civiliserade trakter. I alla fall måste hennes man ta sig i helikopter till och från huset, men ändå verkar stormarknaden inte vara särskilt långt borta – men det är kanske bara den bistra verkligheten att stormarknader aldrig ligger långt bort. Olika minnen dyker upp, huset kallas slott och de som bor där bär hud-

färgade kronor. I denna sagovärlds kölvatten seglar det upp en liten thriller när diktarijaget lägger fram en ”mycket detaljerad inbrottsplan för en diamanttjuv”. Boken skulle också kunna kallas för rysare, och dessutom bjuder den på en god portion erotik. Kristín medverkar också till bokseriens snygga design. Hon formger omslagen tillsammans med Örvar Þóreyjarson Smáráson.

Som nämnts tidigare vill Nýhil framstå som en radikal och avantgardistisk grupp och deras utgivning kännetecknas ofta av häftiga nappatag med formen, vilket ibland verkar bli ett självändamål. Det är därför rätt intressant att jämföra några av de unga författarnas experimentella diktsamlingar med den mer erfarna *Baldur Óskarssons Endurskyn* (Reflektion/Omvärdering). Här har vi en bok som kännetecknas av en konfliktbefriad och chosofri lek med dikten som på alla sätt gör ett piggt och rentav ungt intryck, trots att författaren gott och väl passerat de sjuttio.

Men några av de unga författarnas experiment är ändå lyckade, och bland dem kan man särskilt nämna *Jesse Balls* och *Þórdís Björnsdóttirs Vera & Linus*. Där berättas i korta stycken historien om två unga vuxna som lever tillsammans. På alla andra sätt är deras liv mycket ovanligt, för när de inte roar sig med att spela varandra diverse spratt ägnar de sig åt mord, rån och kidnappning, företrädesvis av barn. Boken är en blandning av saga och skräckis och fungerar både stilistiskt och berättartekniskt. Författarna turas om att skriva kapitel eller stycken och får därmed fram en vällyckad blandning av sammanhang och splittring.

II

Det unga gänget bakom Nýhil har på inget sätt ensamrätten till formexperiment. Under 2006 kom det ut två illustrerade diktsamlingar *(M)ord og myndir* ((M)ord och bilder) av *Sindri Freysson* och *Hákon Pálsson* jämte *Borg í þoku* (Stad i dimma) av *Hermann Stefánsson*. Döden står i fokus i den förra boken, som ju titeln antyder, och i sin bok *Borg í þoku* förmedlar Hermann ett alldeles särskilt vackert intryck av en stad i dimma, där bild och dikt elegant kompletterar varandra. Illustrationerna går hand i hand med dikterna som beskriver hur diktarijaget gör en traditionell poetisk resa genom en främmande stads regnvåta gator. Men trots det välbekanta temat lyckas Hermann fånga en speciell stämning som gör boken till en ovanligt minnesvärd och njutbar läsoplevelse.

I *Bragi Ólafssons* och *Óskar Árni Óskarssons* böcker *Fjórar línur og titill* (Fyra rader och en titel) respektive *Rád við hversdagslegum uppákomum* (Råd för vardagliga incidenter) är experimenterandet ännu mera okonstlat. Båda böckerna består av dikter på gränsen till prosastycken, eller till och med bara meningar och goda råd, så som titlarna anger. Böckerna är utgivna på förlaget Smekkleysa, i ett litet, vackert format som passar dessa två utmärkta författares finstämda humor mycket väl.

Ja, diktkonsten var riktigt livlig under 2006. *Kristín Ómarsdóttir* gav sig in i julboksfloden, som ännu drabbar den isländska bokutgivningen, med titeln *Jólaljóð* (Juldikter). I Kristíns dikter blir julen till ett vidunderligt och ganska spralligt äventyr, fullt av änglar, snö, alver och finklänningar. *Hannes Pétursson* kom ut med diktsamlingen *Fyrir kvölddyrum* (Framför kvällens dörr) en vacker och fint arbetad bok som visar att än lever glöden i denne namnkunnige diktare. En lyckträff av samma kaliber var *Sigurður Pálsson*s diktsamling *Ljóðorkusvið* (Diktkraftscen). Däremot framstod *Einar Már Guðmundsson*s dikter i *Ég stytta mér leið framhá dauðanum* (Jag tar en genväg förbi döden) inte som lika övertygande, trots den fyndiga titeln.

Kylan härskar i *Linda Vilhjálmsdóttirs Frostfiðrildin*, en ovanligt vacker och stark bok om tvångsföreställningar och inre resor. Dikterna bildar en sorts berättelse som beskriver diktarjagets oro för den älskade som färdas i fjällen. En kraftfull naturmetaforik har länge kännetecknat Lindas poetiska språk. Humorn är aldrig långt borta hos Linda och som vanligt riktas sarkasmerna mot diktarjaget självt och den tvångsmässiga oron. De senaste åren har diktsamlingar i form av någon sorts berättelse blivit alltmer gängse och *Frostfiðrildin* är ett gott exempel på denna strömning. Man börjar osökt fundera på om detta kan vara diktens sätt att försöka nå ut till flera läsare – till dem som vill ha romaner eller andra berättelser. Och onekligen är det så att många av dessa diktsamlingar är mera lättillgängliga, om uttrycket tillåts, än de ”traditionella”. Å andra sidan kan man lika väl hävda att det faktiskt är fråga om en återgång till en gammal tradition, till litteraturens guldålder då långa dikter som förmedlade en berättelse var den vedertagna formen. Hur det nu än är med den saken, tycker jag att denna tendens till helhet och berättande är intressant, och i händerna på en mästarpoet som Linda Vilhjálmsdóttir fångas man som läsare av diktberättelsen och tar den till sig.

Denna genre praktiseras också av *Ingunn Snædal* som gör en strålande entré på den isländska litteraturscenen med diktsamlingen *Guðlausir menn: hugleiðingar um jökulvatn og ást* (Gudlösa människor: funderingar kring jökelvatten och kärlek). Den innehåller i själva verket en enda

lång dikt, förutom förordet. Dikten är ett slags självbiografi, samtidigt som den är en reseberättelse. Diktarjaget är ute på en resa, på väg till sin farmors begravning, och i bilen finns också hennes syskon. Så långt är detta välbekant, reseminnen är ett klassiskt diktartema. Men därmed är inte allt sagt, en dikt kräver ju alltid eftertanke. Bakom detta tillsynes enkla, bakom den välbekanta formen, finns något förunderligt som Ingunn lyckas trolla fram. Långsamt bygger hon upp en hel värld av rörelse, bilder, dofter och ljud. Boken är ovanligt väl genomarbetad ända från den inledande dikten, som är ett gott exempel på den klarhet som kännetecknar Ingunns dikter och som gör dem både tillgängliga och starka för läsare som kanske annars avskräcks av poesi.

III

Färre är det som avskräcks av romanen, som också är islänningarnas mest omtyckta litterära genre. Det är romanerna som säljs mest och det är om dem den litterära diskussionen oftast handlar. Bokåret 2006 var dock inte särskilt generöst med goda romaner. På något sätt verkade det som om författarna inte riktigt lyckades göra något av sina goda idéer, och några höjdpunkter att tala om blev det därför inte. Exempel på verk som i förstone verkade intressanta men visade sig vara väldigt ojämna är *Fljótandi heimur* (Flytande värld) av *Sölvi Björn Sigurðsson*, en berättelse med fantasiinslag, inspirerad av den japanske författaren Haruki Murakami, *Gaddavír* (Taggtråd) av *Sigurjón Magnússon*, som berättas med omvänt tidsperspektiv, *Í húsi Júlíu* (I Julias hus) av *Friða Á. Sigurðardóttir*, en dramatisk berättelse om systrar och *Undir himninum* (Under himmelen) av *Eiríkur Guðmundsson*, som handlar om hur en översättning av en roman går överstyr.

En hel del kriminalromaner kom ut. *Arnaldur Indriðason* gav ut *Konungsbók*, mycket mera av en thriller än hans tidigare böcker, en underhållande berättelse som tyvärr saknade slagkraft. *Farþeginn* (Passageraren) heter *Arni Þórarinssons* och *Páll Kristinn Pálssons* kriminalroman som handlar om en man som av en slump blir indragen i ett mordfall. *Stella Blómkvist* är höggravid i *Morðið í Rockville* (Mordet i Rockville) och *Yrsa Sigurðardóttir* skildrar spöken från det förgångna i *Sér grefur gröf* (Den som gräver en grav). Det bästa fyndet i genren var *Ævar Örn Jósepssons* polisroman *Sá*

yðar sem syndlaus er (Den som är utan skuld), som innehåller både skarp samhällskritik och festligt skildrade karaktärer i en berättelse om korruption i en religiös sekt.

Av övrigt, mera lättviktigt, material kan nämnas *Jökull Valssons Skuldadagar* (Berättelse om skuld) som utspelar sig i narkotikakretsar i Reykjavíks undre värld, och *Sigrún Davíðsdóttirs Feimnismál* (Något genant) som skildrar ett kärleksförhållande mellan en äldre kvinna och en yngre man. Högljuddast av alla böcker var *Skip* (Skepp) av *Stefán Máni*, en roman som tar hjälp av thriller- och rysargenren på ett kraftfullt och gripande sätt. Romanen skildrar en ödesdiger resa med fraktskeppet *Per se*. Ombord finns en ganska färgstark besättning som består av en børsjobbare, en indrivare, en mördare, en djävulsdyrkare, en fascist och en kommunist, förutom en homosexuell kock. Värdet är nyckfullt och händelserna mystiska.

Förutom de romaner som räknats upp ovan kom det ut ett antal böcker utgivna på små förlag eller av författarna själva. Det var romaner av diverse sorter, från fantasiberättelser till ett slags levnadsskildringar i romanform. Med tanke på de onödiga bristerna i en så stor del av de större förlagens romanutgivning, funderade jag på om man möjligen kunde skylla dem på en alltför snäv utgivningspolicy som tar mera hänsyn till marknadskrafterna än kvalitén, och undrade om det kanske skulle dölja sig några guldklimpar ute i vildmarken. Tyvärr visade sig så inte vara fallet.

IV

Turligt nog var romanen inte alldeles livlös under 2006. Tre riktigt läsvärda romaner kom ut, helt olika varandra men var och en lysande på sitt sätt.

Auður Jónsdóttirs Tryggðarpantur (Vårdtecken) är en sedelärande berättelse om samröret mellan invandrare och infödda, skildrat som en konflikt i ett hem, där den välbeställda Gísella erbjuder tre hemlösa kvinnor att hyra ett rum i hennes lägenhet efter att hon råkat i penningknipa. Auður Jónsdóttir har fått stor uppmärksamhet på den isländska bokmarknaden. Fyra gånger har hon nominerats till Isländska litteraturpriset och fått det en gång för romanen *Fólkið í kjallaranum* (Folket i källaren). Det är ingen liten bedrift med tanke på att hennes sammanlagda utgivning uppgår till sex titlar. Miljön i *Tryggðarpantur* är en storstad där det numera också bor ett stort antal invandrare. Kvinnorna som flyttar in hos Gísella är alla första eller andra generationens invandrare, och med det sagt är det inte svårt att förstå vad bokens tema är. Trots att det är lätt att påpeka att Auðurs roman är en sedelärande berättelse ska man nog vara försiktig med att helt avfärda den som sådan. Man kan också utan svårighet närma sig boken ur feministisk vinkel. Hemmet har länge varit kvinnors arena, och man kan tolka *Tryggðarpantur* helt och hållet som en strid om denna arena, en strid som denna gång inte sätts i ett förenklat och uttjat

könsperspektiv, utan i ett mycket originellare sammanhang som innefattar strider mellan olika kvinnor som var och en har sin egen uppfattning om hemmet och de olika behoven innanför dess väggar.

Poeten Sturla Jón Jónsson rör sig mycket långt från hemmet i *Bragi Ólafssons* roman *Sendiherrann* (Ambassadören). Sturla befinner sig på poesifestival i Litauen under en stor del av romantiden, och minnen om en avliden släkting som har med Sturlas nytgivna diktsamling att göra, flätas in i händelseförloppet. En ny ytterrock som stjäls får också en roll i berättelsen. *Sendiherrann* kännetecknas av Bragis välbekanta stil där de komiska inslagen ibland är av den arten att man sätter skrattet i halsen. Det här är en snyggt uppbyggd roman som bland annat handlar om poesins situation i dag. Sturla har bestämt sig för att överge dikten och ägna sig åt prosaverk i stället. Bragi leker inte bara med debatten om poesins situation, utan om diktandet i stort. Funderingar kring hur man definierar en thriller vädras, och så skriver Sturla

två artiklar om poesifestivalen. Den ena artikeln författar han innan han ger sig av, och den visar fram den här sortens evenemang i rätt håfulla ordalag. Den andra skriver han på plats i Litauen och där kommer det i stället fram en ganska upphöjd syn på diktens kraft. Redaktören för den kulturtidskrift där artikeln ska tryckas tycker bättre om den senare, men den förra ligger mycket närmare Sturlas upplevelse av festivalen. Med det här greppet kan Bragi smyga in en kritik av poeternas och litteraturens värld som ibland tar sig själv på alltför stort allvar.

Både *Tryggðarpantur* och *Sendiherrann* är ganska stora böcker om stora ämnen, i motsats till *Kristín Steinsdóttirs* roman *Á eigin vegum* (Sin egen väg). Kristín är framför allt känd som barnboksförfattare och dramatiker, men gav 2004 ut vuxenromanen *Sólin sest að morgni* (Solen går ner på morgonen). Den berättelsen var både vacker och gripande, och det samma kan sägas om den nya romanen. Kristín har en sparsmakad och välavvägd poetisk stil som hon utnyttjar för att förmedla en oerhört stark berättelse, och även om hennes verk till omfånget mest påminner om kortromanen eller novellen, ligger de formmässigt närmare ”vanliga” romaner.

Á eigin vegum är berättelsen om änkan Sigþrúður som bor i Reykjavík och tjänar sitt uppehälle som tidningsbud. Hennes liv har alltid kännetecknats av anspråkslöshet, vilket inte hindrar att även hon har drömmar. Sigþrúður är uppvuxen ute på landet och saknar släktingar. Hennes ena hand är inte helt normal, den påminner om labben på en säl. Det har medfört att hon har haft svårt för att gå i skolan och hon blir också mobbad av de andra barnen, vilket leder till att hon drar sig in i sig själv. Hon träffar så småningom en man, Tómas, och de flyttar tillsammans till Reykjavík. Tómas dör och Sigþrúður bestämmer sig för att fylla sitt liv med olika saker hon nekat sig under sin tidigare tillbakadragna tillvaro. I korthet består hennes nya liv av att gå på helt främmande människors begravningar. Dessutom ägnar hon sig helhjärtat åt olika kulturella aktiviteter. Hon letar flitigt upp vartenda kulturevenemang med gratis inträde, för några inkomster att tala om har hon ju inte. Nu skulle läsaren kunna tänka: jaha, här har vi en parasit, en hycklare som tränger sig på hos intet ont anande människor. Men det vore ett stort missförstånd, för i Kristíns framställning blir Sigþrúður en människa som är öppen för intryck och har förmåga att sätta sig in i både glädje och sorg i olika sammanhang. Likaväl som Kristín lyckas göra en karaktär som denna intressant, visar hon också prov på förmågan att gjuta nytt liv i det välbekanta temat om en ensam människa i utanförskap. Dessutom fascinerades jag mycket av Kristíns förmåga att lätt och ledigt fläta in tidernas förändring i berättelsen. Ingenstans nämns i klartext de enorma omvälvningar världsbilden genomgår under den tid – 1900-talets senare hälft – då berättelsen utspelar sig; i stället smygs små kommentarer obemärkta in i texten.

Den anspråkslöshet som kännetecknar Sigbrúðurs liv kommer också fram i själva romanen, i både text och ämne, och som helhet vittnar detta om hur en skicklig författarinna kan arbeta med skrivandet, helt utan åthävor och vidlyftiga beskrivningar, men ändå lämna ifrån sig verk som inte bara talar för sig själva utan också innehåller så mycket mer än ytan signalerar.

Översättning från isländska:
Ylva Hellerud

HANS H. SKEI

DE GAMLE ER FREMDELES ELDST.

Litteraturen i Norge 2006

Endringene i bokmarkedet som følge av den nye bransjeavtalen har først og fremst hatt konsekvenser i omsetningsleddet, med en dreining av salget fra bokklubbene til bokhandlerne. Det ser ut til å være en tendens at flere nye bøker nå selges via bokhandel, mens nedgangen når det gjelder ny litteratur fra bokklubbene må beskrives som dramatisk. Men det er noen storselgere, ofte i krim- og spenningsgenren, som ligger fremst hos bokhandlerne, og det er neppe tvil om at salget av paperback-utgaver – de kommer tidligere enn før – av ny litteratur har økt kraftig. Totalt er det nok stor bredde i norsk litteratur, men det er langt fra noen entydig sammenheng mellom kvalitet og salgstal, og bøker flest selger dårlig. Et gledelig tegn er muligens at det ikke bare er krim- og spenningslitteratur eller politiske biografier og bøker av kjendiser som topper salgslistene, selv om flere ”seriøse” bestselgere nok tenderer mot å være underholdningsromaner.

Nå kan forandringene i det norske bokmarkedet også ses i litt større sammenheng, og da fremstår endringene som forholdsvis små, i og med at de statlige støtteordningene med innkjøp til bibliotekene via Kulturrådet, stipendieordninger, momsfritak og lignende er som i tidligere år. En langvarig strid mellom forleggere og oversettere ble til slutt bilagt i 2006, med et resultat som må betraktes som en seier for oversetterne og dermed både for norsk språk og litteratur i et videre perspektiv. Ikke minst oversatt litteratur kommer nå ut på en rekke nye forlag, og det innebærer blant annet at forfattere og bøker som de store forlagene ikke tør satse på, likevel kommer ut på norsk.

De store debattene om norsk litteratur var langt på vei fraværende i 2006, selv om både forfattere og kritikere i hektiske bokhøst måneder kom i tanker om at det ble i meste laget med navlebeskuende, halvt selvbiografiske romaner også dette året. Noen av disse bøkene var åpent og nokså enkelt selvbiografiske, og var tenkt som erindringsbøker eller som beskrivelser av egne erfaringer tidlig eller sent i livet. Andre bøker som lett skjult bygger på eget liv – privat, politisk, litterært – kan utvilsomt kritiseres både fordi de baserer seg på en overdreven forståelse av egen betydning, og fordi de erfaringer som beskrives i så liten grad fiksjonaliseres og omskrives til litterær form at det hele blir kjedelig, utleverende, poserende og nesten alltid likegyldig. Men det er viktig å holde fast på at i forsøket på å skrive om egne livserfaringer, er det om-skrivingen som er avgjørende; dvs. formvalget. Jakten på selvforståelsen må gjelde et dypere og mer egentlig jeg, som samtidig kan si noe om en tid, en væremåte og en livsfølelse. Vi burde kunne forvente at i alle fall erfarne og

modne forfattere burde ha tatt oppgjøret med den narsissistiske selvopptatthet for lenge siden, men slik er det dessverre ikke.

Likevel viser litteraturen i 2006 til de grader at de gamle fremdeles er eldst, nesten på foruroligende vis, selv om bredden i norsk litteratur er stor og nye og dristige eksperimenter forekommer. Langt de fleste av de beste bøkene i 2006 ble skrevet av forfattere som er født under eller rett etter andre verdenskrigen (og som nå er omkring 60). Det gjelder Dag Solstad, Kjartan Fløgstad, Herbjørg Wassmo, Margaret Skjelbred, Jan Jakob Tønseth, Toril Brekke. I litt mindre grad kan det samme sies om litt yngre, men uhyre produktive forfattere gjennom flere tiår, som Ragnar Hovland, Thorvald Steen og Lars Saabye Christensen. *Erik Fosnes Hansen* har etter mange års taushet levert en av høstens beste bøker, *Løvekvinnen*, mens det må sies å være mer ujevt blant forfattere som har debutert de siste tiårene og som har vært løfterike. Størst fremgang blant disse kan kanskje noteres for *Tomas Espedal* som med *Gå. Eller kunsten å leve et vilt og poetisk liv* har skrevet sin klart beste bok hittil. Dramatikeren *Arne Lygre* har ved siden av skuespill gitt ut en novellesamling tidligere, og bekrefter sitt talent også i prosagenren med romanen *Et siste ansikt*. *Gro Dahle*, mest kjent som barnebokforfatter, har skrevet en svært god "voksenroman" – *Huset i snøen*, mens Tore Renbergs to bøker i én er å betrakte som et hvileskjær. Heller ikke *Levi Henriksen* holder samme nivå som ikke minst debutromanen fra 2004 bar løfter om.

Det kan ut fra ovenstående se ut som alt dreier seg om romaner i norsk litteratur i 2006, og det er selvsagt ikke riktig. Likevel er romanen så dominerende at andre sjangrer ikke bare kommer i skyggen, men kan synes å bli glemt – av lesere, kritikere, formidlere. Det synes å være slik at lyrikken både har et begrenset nedslagsfelt og blir fulgt opp av noen få spesielt interesserte i aviser og tidsskrifter. Først i ettertid blir det klart for de fleste at vi har noen betydelige og viktige lyrikere blant oss – kanskje først når dikt i utvalg eller i samling blir gitt ut. Drama i bokform er så godt som fraværende, selv om det årvisst blir gitt ut nye dramatekster av *Jon Fosse*, med god grunn. Novellen lever imidlertid i beste velgående, om enn i skyggen av storebroren blant prosaformene, romanen. Novellen ser ut til å klare seg tross noen magre år først og fremst fordi den er den foretrukne formen hos noen svært dyktige forfattere. I 2006 ser vi det blant annet i samlingene til *Hans Herbjørnsrud* og *Øystein Lønn*.

De siste tiårene er det to andre sjangrer innenfor det litterære feltet i Norge som må betraktes som vekstnæringer: kriminalromanen, inkludert thrilleren, og den litterære biografien. 2006 er et normalår i så måte. Mer enn tjue kriminal- og spenningsromaner er gitt ut, og flertallet av dem må sies å være både profesjonelt utført og av god kvalitet. Blant bøker om forfattere og forfatter-skap har *Henrik Ibsen* dominert i 2006 (pga. hundreårsmarkeringen av hans

død!). Utgivelsen av en vitenskapelig og tekstkritisk utgave av Henrik Ibsens skrifter ble også påbegynt. Naturlig nok er for eksempel 100-årsjubileer for en dikters fødsel gjenstand for ny interesse, og i 2006 kom det en stor biografi om Jakob Sande, skrevet av *Ove Eide*. Den ble møtt med nokså sterk kritikk, mens *Arve Fretheims* biografi om Mauritz Hansen nærmest er forbigått i stillhet. Det samme kan sies om en stor og litt springende bok om dikterpresten Petter Dass (av *Kåre Hansen*); i 2007 er det 300 års siden Dass døde.

Romaner

To av årets beste romaner er ikke uventet skrevet av Kjartan Fløgstad og *Dag Solstad*. Solstad foregir riktignok ikke å ha skrevet en roman, men gir i stedet ut "Fotnoter til en uutgravd roman" under tittelen *Armand V*. Det er en av Solstads mest eksperimentelle romaner, og på sett og vis en forlengelse av fotnoteteknikken han tok i bruk i sin forrige roman, *16.07.41*. Valget av hovedperson er også spesielt, i og med at Armand V. er diplomat. Dermed blir dette også en klart politisk roman hvor manglende muligheter og sviktende tro i forhold til reell endring, kommer tydelig fram. Den særegne fortelleteknikken gjør at leserne er friere enn vanlig til å "grave ut" den eller de mulige sammenhengende fortellinger som skjuler seg i det omfattende fotnoteapparatet. Samtidig blir formvalget en slags indirekte kommentar til mulighetene for å gripe helheten og skrive sammenhengende, men det viser også at det å skrive litteratur er en viktig handling og kan avdekke mønstre og strategier både på det individuelle og det samfunnsmessige plan vi ellers ikke ville ha fått tak i.

Kjartan Fløgstads Grand Manila representerer en tilbakevending til de drivkreftene som skapte og bar mesterverkene i hans tidlige forfatterskap, *Dalen Portland*, *Fyr og Flamme*. På et mer reflektert vis er den nesten på nivå med disse bøkene, og kan ses som en oppsummering av dem og en avskjed med det industrimiljøet og den arbeiderklassen som ga politisk tyngde til bøkene.

Med virksomheten til Union Carbide i Sauda i sentrum blir en gruppe arbeidere og deres historier

det som holder sammen et rikt mangfold av fortellinger. Noen av dem har forgreninger ut i den store verden, og går helt tilbake til de første tiårene av forrige århundre, med borgerkrigen i Finland som et viktig element. Romanen sier indirekte at historiene har forrang fremfor Historien når det gjelder å formidle erfaringene til de menneskene vi møter i boken. Litterære retninger som modernisme og avantgardisme står sentralt i den ”finske” delen av romanen, med Edith Södergran som en nøkkelfigur. Spørsmålet romanen stiller er hvor lang tid det tar før avantgardisme blir til litterær konvensjon, og om det finnes en sammenheng mellom avantgardistisk kunst og manglende politisk gangsyn.

Romanene til Solstad og Fløgstad ble begge nominert til Brageprisen for årets beste skjønnlitterære bok, sammen med en novellesamling av Jan Jakob Tønseth. Prisen gikk til *Armand V.*, mens en annen ettertraktet pris – Bokhandlerprisen – gikk til Erik Fosnes Hansen for romanen *Løvekvinnen*. Dette er en storartet roman om Eva som blir født i en liten by nordpå, mister sin mor ved fødselen, mens hennes far, stasjonsmesteren, får ansvaret for den nyfødte ”løvekvinnen”. Eva har pels over hele kroppen, og det gjør henne annerledes, avvikende, men også sterk og bestemt, i en roman som riktig nok er underholdende og humoristisk, men også tematiserer det å være alene og ensom. Vanskelig oppvekst og en tung kamp for å orke med hverdag og gå videre i livet er innsiktsfullt og varmt beskrevet i *Thorvald Steens Vekten av snøkrystaller*. Unggutten som drømmer om å bli skihopper, får beskjed om at han lider av en uhelbredelig sykdom. Dessuten har moren store vanskeligheter, slik at far og sønn og forholdet dem i mellom settes på store prøver.

Herbjørg Wassmos bok *Et glass melk, takk* tar opp problemet med unge jenter fra tidlige østblokkland som lokkes til Skandinavia for så å tvinges til å selge kroppen sin. Det er på mange måter en annerledes bok i Wassmos omfattende forfatterskap, mens *Lars Saabye Christensen* med *Saabyes cirkus* er på velkjente stier på Skillebekk i Oslo; nesten slik at en leser er på gjengangerferd i forfatterskapet og kjenner igjen detaljer og holdninger fra mange tidlige bøker. På nye og ukjente veier er derimot *Toril Brekke* som med *Drømmen om Amerika* innleder noe som ser ut til å skulle bli en serie bøker om den norske utvandringen. Begynnelsen er lovende, sakkunnskapen rimelig god, men noe av det mer oppdiktete som er lagt til fakta for å skape en roman, er mer problematisk.

Hanne Ørstaviks Kallet – romanen er en roman som handler om kampen med en roman som aldri blir skrevet, men som er den romanen vi leser; det vil si først og sist en beretning om en forfatter og en tekst og en fortidshistorie som nekter å la seg forløse. Romaner som overhodet ikke er opptatt av formidlings- eller skriveproblemer finner vi i *Ragnar Hovlands* to bøker dette året – ungdomsromanen *Fredlaus* og erindringsromanen *1964*. Begge er for-

holdsvis enkle bøker, men det er også deres styrke fordi de bevisst velger å gi til beste ungdoms tanker og mot og fortvilelse, og gjør det med varme og stor medfølelse.

Som en slags nøkkelroman fra universitetsmiljøet i Oslo ble *Helene Uris De beste blant oss* en av bøkene det ble mest ståk og oppmerksomhet rundt. Selv om leseren skulle ha tilleggsleden ved å kjenne igjen noen av figurene eller miljøet som helhet, er romanen ikke en vellykket universitetsroman – for øvrig en nokså ukjent sjanger i Norge. Da er *Trude Marsteins Gjøre godt* en roman som gir større utfordringer der den gjennom et utall fortellere forsøker å fange inn alminnelig liv, med alt det innebærer på godt og vondt. Ingen kan beskyldes denne romanen for å være selvopptatt eller for å utnytte biografisk materiale på en måte som gjør at det hele blir smått – eller likegyldig. Det er en kritikk som er blitt reist, med vekslende begrunnelse, mot bøker som *Anne Karin Elstads* selvbiografiske *Hjem* – en oppvekstskildring fra forfatterens første seksten år, *Tove Nilsens Sommer 2005* og *Espen Haavardsholms* klart selvbiografiske – og bare mildt fiksjonaliserte – *Tjue*. I noen grad kunne slik kritikk også ramme *Ari Behns* andre roman, *Entusiasme og raseri*, der velkjente elementer fra en liten gruppe halvkjendiser aldri fanger leserens interesse.

Det egne livet og det egne politiske engasjement kan derimot ha større interesse og angå langt flere, også når det omfatter ml-bevegelsen og det som skjedde med den i Norge på 60- og 70-tallet. Uten at det er blitt en helt avklarende bok, har *Tor Obrestad* med *Vi skal kle fjellet med menneske og våpen* skrevet en bok som på mange måter måtte komme: beretningen om ml-bevegelsens vekst og fall, med forsøk på å forklare hva som skjedde og hvordan det kunne skje. Den revolusjonære tittelen er hentet fra et av Obrestads egne dikt, og forfatteren forekommer i romanen som ellers har Tor Jonsen som hovedfigur. Hvor mye forfatter og hovedperson likevel deler, er et interessant, men ikke avgjørende spørsmål når historien blir gjort til fortelling. Det meste handler om dagligliv i Norge på 1970-tallet, men hverdagslivet for de politisk aktive består av arbeid for partiet i stor grad. Det sies ganske direkte at det er for strenge og harde krav fra sentralledelsen som gjør at partiet forvitrer mot slutten av 70-tallet, selv om Tor Jonsen også fremstilles som en som aldri var helt og holdent overbevist.

Med romanen *Gulldronning, perledronning* (2004) skrev *Margaret Skjelbred* sin klart beste bok, og med *Andrea D.* følger hun opp med nok en god roman, selv om den ikke er på samme nivå som gjennombruddsboken. *Andrea D.* har en historie å fortelle som knapt lar seg formidle, og mye kommer derfor til å handle om hvordan to tvillingsøstre på et roteloft leter i en sort notatbok og forsøker å rekonstruere sin demente mors historie på grunnlag av den. En familiehistorie rekonstrueres, av en datter som ser ut til å skapt seg en ”tvilling” for å ha noen til hjelp og støtte i utgravingen av fortidens grusomheter.

Det vi leser er både formødrenes historie og jødernes historie – med verdenskriger og urett og ondskap og små glimt inn i en oppvekst og det vanskelige livet den generasjonen som nå forsøker å fortelle har hatt. Det vi ikke visste vi hadde glemt må hentes frem, for slik i små glimt å gi innblikk i ondskapens destruktive kraft – men også i kjærlighetens gjenskapermakt.

Med *Hermanas* har *Torgrim Eggen* skrevet en koloss av en roman fra Cuba. Hovedpersonen og alle aktørene er kubanske, og bakteppet alt spilles ut mot er det undertrykkende og totalt destruktive systemet kommunismen under Castro har utviklet seg til. Det landet vi får inntrykk av å se fra innsiden, er fullstendig i ei bakevje, og det er alle de negative sidene ved et system som baserer seg på undertrykkelse, korrupsjon, angiveri, løgn og falskhet som til slutt dominerer denne romanen. Det har nok vært forfatterens hensikt å la sin "analyse" av Cuba og regimet der fungere som et slags bakteppe for en omstendelig kjærlighetshistorie. Denne historien og fortellingen om en poet som ikke kan skrive dikt for å forherlige et regime han ikke tror på er lenge det viktigste, men så blir det politikk og ideologi som rår grunnen. Romanen taper på dette, og *Hermanas* blir en bok uten større dybde selv om historiske forhold beskrives og danner et grunnlag for hovedberetningen.

Nå skal i alle fall det sies at *Eggen* ikke er navlebeskuende eller nærsynt når han legger romanhandlingen til Cuba, og mange norske romaner ville nok tjent på både et bredere miljø og et dristigere persongalleri. En roman som utnytter det fremmedartede på fint vis og plasserer en dramatisk handling inn i et miljø som virker ekte, er *Lene Wikanders Salt* som tross enkelte overdrivelser og en langsom bakgrunnshistorie fremstår som en drivende godt fortalt beretning fra Jamaica i moderne tid, med innslag av Jamaicas eldre historie, helt tilbake til 1824. Det meste som fortelles fra det moderne Jamaica er fra et land i forfall på alle nivåer, og vold og brå død rammer også romanens hovedfigurer som bare kan høre Jamaica og mysteriene og mørket til. Det er langt fra volden og truslene i Jamaicas nattemørke til den humørfylte og overskuddspregede romanen *Gunnar Kopperud* har skrevet. *Internasjonalen* er ustyrt med fane, rød stjerne og marsjerende hornorkester på omslaget, og er likevel en løssluppen, vilter, burlesk roman – med noen sidesprang til hverdagsfilosofi og litteratur, uten at det trekker noe fra det gode humør og de viltre innfall. Det er viktig å nevne at det kommer ut slike bøker, blant alt det alvorstunge og analytiske norsk litteratur ellers tilbyr.

I to enkle og effektive kortromaner, *Farmor har kabel-TV* og *Videogutten*, utgitt som én bok, har *Tore Renberg* skapt en lys og en mørk historie. *Farmor har kabel-TV* er til tider for øm og varm og forståelsesfull til helt å overbevise, mens *Videogutten* har sin styrke i sammenfallet av isende kulde og en kald og hvit verden med de farligheter og fristelser "Videogutten" kan tilby – men som de to kameratene vet de burde holdt seg unna. De to romanene er muli-

gens komplementære, og viser god innsikt i ungdoms tanker og behov, som her går i vidt forskjellige retninger. *Jonny Halberg* som har høstet mye berøm for flere av sine bøker, ser ikke ut til å ha levd opp til lesernes og kritikernes forventninger med *Tvillingen*, en roman som åpner fantastisk og ser ut til å skulle beskrive den åndelige fattigdom og den uforstand som mennesker lider under i generasjoner i lukkede bygdemiljøer. Men den glir raskt over i det groteske, overdrevne og tilnærmet surrealistiske. Den beholder likevel en form for vridd virkelighetsforankring, både i et spesielt miljø, en utrolig slekt, og i noen galskapsstrukturer som er bortenfor det meste vi tenker oss.

Tomas Espedal har skrevet en trilogi om romanfiguren ”Tomas Espedal”, og i romanen *Gå* skriver samme figur en bok om det å gå som sidestilles med ”kunsten å leve et vilt og poetisk liv”. Det er en uvanlig og svært interessant måte å skrive en roman – eller kanskje det er en samling kortere tekster – på. Ved å fortelle om hvordan han går langsomt mellom forskjellige steder eller i ulike byers gater, får vi også møte tankene hans og mennesker han støter på. Å gå er på en måte det langsomes kunst, og veien er stedet for møter, betraktninger og refleksjoner. Boken er besnærende enkel, men har en serie med litterære diskusjoner og referanser til andre som har tenkt over det å gå, samtidig som den nå og da kommenterer det den selv gjør som tekst. At boken ble nominert til Nordisk Råds litteraturpris er kanskje dristig, men slettes ikke ufortjent.

Gro Dahles første voksenbok, *Huset i snøen*, er også en spesiell og interessant bok. Den trekker på en rekke forskjellige sjangrer, og kan leses både som spøkeshistorie og kriminalroman, selv om den i all hovedsak beskriver alvorlige spørsmål knyttet til en kvinnes tilbakekomst til barndomshjemmet der hun sammen med faren må finne ut av hverdag og fortid i en verden preget av snø som alltid faller og skaper en hvit verden. Spennende, men uforløst er den talentfulle og den debutantprisbelønte forfatteren *Mirjam Kristensen* som med sin tredje roman, *En ettermiddag om høsten*, flytter seg ut av barndommens vanskelige verden til storbyen New York og et merkelig forsvinningsnummer som aldri finner sin løsning; i alle fall ikke på overflaten. Enkel, men tydelig og overbevisende, er en annen debutantprisvinner, *Sigmund Løvåsen*, som med *Brakk* følger opp personer og tematikk fra *Nyryddinga*. God og dramatisk oppfølger til debutromanen fra 2004 er også *Wenche-Britt Hagabakkens Zürich*, mens *Arne Lygre* – som egentlig er dramatiker – med sin første roman, *Et siste ansikt*, viser nye og sterke sider av et allsidig talent.

Noveller

Jan Jakob Tønseths Von Aschenbachs fristelse er en samling med fem noveller, som alle viser en kresen stilist og språkkunstner som utnytter sin kjennskap til annen litteratur og kunst slik at tekstene spiller med og mot de litterære forleggene. Novellene drøfter indirekte både kunst, religion og våre menneskelige

grunnvilkår, gjennom skikkelser som skapes gjennom sikre grep og får leseren til å tenke videre. Samlingen ble nominert til Brage-prisen og ble også nominert som en av to norske kandidater til Nordisk Råds litteraturpris.

Hans Herbjørnsruds Brønnene inneholder en lang mesternovelle, og et knippe gode og urovekkende korttekster. Flere av tekstene i samlingen kretser omkring forfatterskap og kreativitet. Det skjer med overskudd og en fin vri i innledningsteksten, "Mens tiden løper," og det skjer mange ganger underveis i den lange og sentrale teksten, "Skjeletter og anatomiboka". Andre tekster berører forholdet mellom fiksjon og virkelighet mer indirekte. Samlingen byr også på en overskuddspreget skisse om grenser i litteraturen og i virkeligheten, gjennomført med humor og ironi.

Finn Iunkers Fortellinger består av tekster hvor jeg-figurens rotløse tilværelse rammer inn alle handlinger, og tekstene foregir å være nedskrevet 14-15 år etter at begivenhetene fant sted. Novellene fremstår som minne og erindring om noe som er over og forbi – uten at nostalgien blir påtakelig. Iunkers tekster tar oss med til Færøyene, New Zealand, Australia, Egypt, Sverige og hjem til Norge, med mange små sidespor til andre land og steder. Jeg-fortelleren er underveis, på reise eller på flukt, bort fra noe, og det eneste vi med sikkerhet kan si at han vender "hjem til", er fortellingene.

Øystein Lønns Plutselig landlige består av umiskjennelig "litterære noveller" – dvs. tekster som antyder og utforsker et nesten hemmelig rom mellom mennesker og som beveger seg i et landskap man aldri er helt sikker på er drøm eller virkelighet. Tilsynelatende ubetydelige hendelser, en liten håndbevegelse, en ufullført replikk, en skygge over et kafébord viser alltid til noe underliggende og avgjørende i liv eller samliv. Ofte er det mann og kvinne som i nesten hverdagslige situasjoner ser dyp og svelg åpne seg under den enkleste konversasjon, og skjer det noe virkelig farlig eller avskrekkende, antydes det bare som mulighet eller det har allerede skjedd uten hovedpersonevis bevisste vitende.

Odd Klippenvågs Nord og andre noveller skaper tekster rundt "virkelige personer" som vi ser i avgjørende situasjoner i livet. Vi møter kjente og ukjente personer som i vanskelige situasjoner og med ulik motivasjon reiser nordover – til Norge. Personene spenner fra Mary Wollstonecraft i 1795 til japaneren Isao Ogoshi i 2004, med så kjente skikkelser som Gustaf Fröding, Elton Duse, Béla Bartók og Ludwig Wittgenstein mellom disse. Alle gjennomgår en form for selvpoppgjør, og det er elegante og tidvis skarpe portretter av mennesker i konflikt med seg selv. Klippenvåg gir i disse biografiske skissene.

Til sist skal nevnes at lyrikeren A. C. Kleppe, med fire diktsamlinger bak seg, ga ut novellesamlingen *Her ute* som på spennende vis utforsker både sjangerens grenser og grensene mellom drøm og virkelighet. Nevnes skal også at *Bjarte Breiteig* ga ut sin tredje novellesamling, *Folk har begynt å banke på*,

og igjen viser seg som en av de mest kresne og språklig mest bevisste blant våre unge forfattere.

Lyrikk

Det ser ut til å komme ut noen færre diktsamlinger nå enn det gjorde i tiårene mot slutten av 1900-tallet, og det blir samtidig tydeligere hvilke yngre lyrikere som har etablert seg og som står fram fremfor andre. Likevel er det rimelig å begynne med å nevne at nestoren blant våre lyrikere, *Stein Mehren*, er ute med to diktsamlinger: den gjennomstrukturerte og vakre samlingen *Anrop fra en mørk stjerne* der det skifter mellom et stort langdikt og varierte mindre dikt, men samlingen gir også plass for mer essayistiske tankedikt av kjent merke. Den andre boken, *Forseglinger*, er et utvalg tekstlinjer fra hele forfatterskapet, vakkert og dramatisk illustrert av forfatterens egne og nye malerier.

Arnold Eidslott, vår fremste kristne lyrikere med et utrolig rikt lyrisk forfatterskap bak seg, har i sin tjuefemte diktsamling, *Lyset fra Bach*, laget utallige variasjoner med utgangspunkt i Bachs musikk eller som variasjoner over denne. En svært leseverdige diktsamling, skrevet med stor romslighet og i stort alvor, er ellers *Lars Amund Vaages Utanfor institusjonen*, der han skriver om "dei galne" og fremstiller institusjonslivet for oss på urovekkende vis. Noe av det samme gjør *Odveig Klyve (Det andre blikket)* som skriver om demente. Nevnes skal også gode diktsamlinger fra *Hanne Bramness (Salt på øyet)* og *Arvid Torgeir Lie (Innfor den myndige og den umyndige beretningen)*, mens to samlinger med dikt i utvalg gir en fin oversikt over det beste hos to sentrale lyrikere gjennom de siste tiårene: *Geir Gulliksens Hvis jeg må være meg. Dikt 1995-2005* og *Steinar Opstad, Det jeg synger om er enkelt*. Slike utgivelser plasserer forfatterne i fremste rekke blant samtidslyrikerne, der spesielt Opstad allerede er trygt etablert som en førende skikkelse. Likevel er nok høydepunktet i norsk lyrikk i 2006 en tynn og unnselig samling, i hvitt omslag, med innholdsfortegnelsen på omslaget: *Gunnar Wærness' Hverandres*.

Drama i bokform

Mens nye norske skuespill oppføres forholdsvis ofte, er det smått med bokutgivelser av drama. Kanskje er selve forestillingen alltid det viktigste i denne sjangeren, men hvis teksten er god, bør den også foreligge som bok. *Jon Fosse* ga ut en bok med to skuespill, *Svevn* og *Varmt*, og det samme gjorde *Wetle Holtan* med sine to absurde dramaer *Menneskelige ønsker* og *Jegerne*. Med utgangspunkt i en kjent del av Ibsens biografi publiserte *Niels Fredrik Dahl* skuespillet *Henrik og Emilie*.

Krim og spenning

En av våre beste kriminalforfattere, *Kjell Ola Dahl*, ga i 2006 ut en ”vanlig roman”, *Lindeman & Sachs*, men hentet materiale fra norsk finans- og næringsliv – et område som ellers er gjenstand for bruk og behandling i en rekke av årets kriminalromaner. Også *Karin Fossum* beveger seg utenfor krimsjangeren i *Brudd*, mens en forfatter som *Knut Faldbakken* nå ser ut til å ha kriminalromanen som prioritert form. Med *Nattefrost* har vi tredje roman med Jonfinn Valmann i hovedrollen, i en effektivt og godt fortalt realistisk kriminalroman der forfatteren går i lengste laget med mangesidig motivasjon for forbrytelsene. Mindre realistisk, men på samme høye nivå som forrige bok om Fredric Drum (*Alle orkaners mor*, 2004), avslutter *Gert Nygårdshaug*

en serie på ti bøker som ofte har beveget seg i grenselandet mot det okkulte og uforklarlige, men har hatt oppklaring av forbrytelser som drivkraft. *Rødsonen* er blant de beste krimbøkene i Norge i 2006, i konkurranse med *Tom Kristensens* mer thrillerpregede *Dødsriket* og *Bjørn Bottolvs'* virkelighetsnære politroman fra Oslo, *Når natta er som svartest*. Det ble *Tom Kristensen* som fikk Rivertonprisen for årets beste norske krim, noe som både var riktig og rimelig i forhold til hele forfatterskapet og årets bok, selv om den ikke er på høyden med fjorårets fine blanding av krim og spenning i *Profitøren*. Ypperlig krim leverer også *Gunnar Staalesen* med en av de beste bøkene i Veumserien på lange tider; *Dødens dra-*

banter. Det er også verdt å nevne at *Kurt Aust* med *De usynlige brødre* går i en ny retning for så vidt som den historiske krim med faste figurer nå er erstattet av en samtidskrim der mysteriet har lange historiske røtter. Etter en bejublet debut med *Skyggemannen* i 2005 var det stilt store forventninger til *Jorunn Thørring*, men *Glassdukkene* innfrir ikke fordi både intrigen, mystifikasjonen og løsningen på gåten virker presset. Ellers kan det bli i meste laget både med virkemidler og effekter i flere norske krimbøker nå; det virker som flere mord er nødvendig og internasjonal terrorisme og grådige norske kapitalister utgjør et trusselbilde som ikke alltid overbeviser.

Essay

En bok i grenseområdet mellom mange former for korttekster er *Asbjørn Aarnes' Råka av røyndom*; kanskje den mest spesielle og forunderlige av alle bokutgivelsene i 2006. Boken består av skisser, anekdoter, humoresker, lyriske og litterære essay. Ved siden av det som er personlige erindringer og spøkefulle historier fra ungdomsårene, finner vi portretter av filosofer og diktere som den tidligere professoren i fransk litteratur har møtt gjennom et langt liv. I sum blir dette til viktige fragmenter av norsk idé- og filosofihistorie, med hovedvekt på kontakten med Frankrike. Likevel er det de knappe og presise, ofte humoristiske og ironiske fortellingene, som er det mest fremtredende i boken. De viser en romslighet og åpenhet overfor alt og alle som er sjelden kost i våre dager.

Thure Erik Lund ga ut både roman (*Inn*) og essaysamling (*Om de norske byene*). Romanen er ikke på høyde med det han har gjort tidligere, mens essaysamlingen fører videre både skrivelingen og tenkemåte fra to tidligere samlinger. Lund er en av svært få som forsøker å bruke denne sjangeren aktivt, men også *Øyvind Rimbereid* har gjort det. I samlingen *Hvorfor ensomt leve* tenker han høyt og godt både om små og store ting. *Gunnhild Øyehaug's Stol og ekstase* inneholder tekster et sted mellom

novellen og essayet, mens ”fortellingene” i *Tidsvitner* (redigert av *Jakob Lothe* og *Anette Storeide*) helt klart må kunne betraktes som essay. Her forteller overlevende fra Auschwitz og Sachsenhausen om sine forferdelige opplevelser og reflekterer over de konsekvenser det har hatt for deres liv. En enkel og lite prangende bok som i sitt stille alvor må være en av årets viktigste i Norge; noe den da også ble kåret til av leserne av en av våre ukeaviser.

BIRGIT MUNKHAMMAR

ARVET FRÅN AUTODIDAKTERNA

Svensk litteratur 2006

Sommaren 2006 präglades av en genomgripande litterär diskussion, den s k kanondebatten. Utgångspunkten var folkpartiets krav på ett språktest i svenska för invandrare och ett önskemål framfört av riksdagsledamoten Cecilia Wikström om en svensk kanon: en kort lista över de svenska skönlitterära verk som man borde ha läst för att godkännas i svenska. Det var länge sedan man såg så många och så engagerade debattörer ta ställning i en väsentlig kulturfråga. Kristinagestalten från Vilhelm Mobergs romansvit om de svenska emigranterna i Amerika (eller, som man har skäl att misstänka, från den populära musikalerna ”Kristina från Duvemåla”) kom därvidlag att tillskrivas en betydelse som även får präglade min genomgång. Kulturjournalisten Stefan Jonsson skrev således i Dagens Nyheter (DN) 26/8 en debattartikel med följande slutkläm om Kristina från Duvemåla:

Folkpartiets utspel om att införa en svensk litteraturkanon tände sommarens debatt. Den har handlat om flera frågor: brister i svensk skola; litteraturens samhällsnytta; upplösningen av ett bildningsarv; klyftan mellan majoritet och minoriteter; förvandlingen av folkpartiet samt kulturpolitikens uppgift. (...)

I ett av sina uttalanden framhöll Lars Leijonborg att Vilhelm Mobergs ut- och invandrarromaner har en given plats i en svensk kanon. Sant. Men det är inte invandrarna som bör läsa boken – de vet vad den handlar om.

I handlingens mitt står en invandrarkvinna, Kristina från Duvemåla i Småland. Hon var sin tids ekonomiska flykting. Hon fann sig aldrig tillrätta i den nya världen. Hon var helt ointresserad av Amerikas kultur, och läste enbart skrifter på hemspråket utgivna på små invandrarförlag i Chicago, Rock Island och Saint Paul.

Hon led när hon såg hur hennes barn växte upp och glömde hemlandets språk och seder. Hon lärde sig en smula blatte-engelska, men klarade inga språktest och saknade kvalifikationer för att ta körkort i engelska. (...) Sådana som hon får inte plats i Lars Leijonborgs land.

Den lovande debatten kvävdes effektivt av alliansens valseger. Årets prosalitteratur samlar i stället ihop vittnesbörd om ”folkhemmet” som fortfarande behåller sitt grepp om flertalet författare. Man noterar alltså en tydlig och oväntad lojalitet med de klassiska socialliberala idéerna.

I *Nathan Shachars* personliga minnesbok om den hundraårsjubilerande Oscar Levertin och hans tid, *Blodseld och nordisk längtan*, beklagar Shachar de oupphörliga förluster som han tycker sig se under de hundra år som gått sedan Levertins död: ”Mycket av det Levertins tid satte i högsätet – eller rent av tog för givet – fäktar idag för livet: bildningsidealen, de universella vär-

deringarna, den vetenskapliga metoden, den goda litteraturen. (...) I dagens Sverige vilar ansvaret för kulturarvets fortbestånd allt tyngre på de enskildas skuldror. Vi är snart tillbaka i den punkt där Harry Martinson och Eyvind Johnson började, där borgarnas barn hade tillgång till kulturarvet – och resten fick erövra det bäst de orkade.”

Det är lätt att instämma i författarens syn på kulturens förfall, i synnerhet som han på ett sympatiskt vis är villig att rannsaka sin egen skuld i 60-talets branta omvärderingar på kulturens område. Men resonerar han inte enbart inom det borgerliga lägret och följaktligen onödigt pessimistiskt? 1997 riktades uppmärksamheten mot de svenska tvångssteriliseringarna som ett led i befolkningspolitiska åtgärder genom Maciej Zarembas artiklar i DN. Hans hårda kritik mot socialdemokraterna i en bortglömd fråga tog de tongivande politikerna på sängen, och som konsekvens segrade den folkhemskritiska tolkningen.

Det skönlitterära verket om tvångssteriliseringarna var länge Majgull Axelssons mycket starka ”Långt borta från Nifelheim” från 1994 (pocketutgåva 2006). Efter 10 års tid fullbordas nu *Kjell Johanssons* trilogi om en resandesläkt med *Rummet under golvet*, som även den gestaltar denna ihjältigna aspekt av välfärdssamhället. Den sista boken inleder handlingen i trilogin ”De utsatta”, men den föregås i utgivningen av den förhållandevis

Ljusa barndomsskildringen "Huset vid Flon" (1997) och den mollklingande memoaren "Sjön utan namn" (2003) om en klassresenär. Kjell Johansson rör sig på obruten mark, men han måste mätas med mått som går tillbaka till autodidakterna. Hans till synes osäkra ton har bevisat sin styrka, den har växt ikapp det väldiga stoffet till att bli hans alldeles egna. Den är uppenbarligen släkt med de stora ryska berättarnas, men den fullföljer också oinfriade tendenser hos Rudolf Värnlund och smyger sig tätt intill Moa Martinson från "Kvinnor och äppelträd".

Omslaget till "Rummet under golvet" föreställer en man med en cykel: vem är han egentligen? Romantrilogin ratar det släktbaserade och uppehåller sig i stället kring tillfälligt sammanfogade kretsar av folk, "de utsatta", och berättaren kommer läsaren till mötes med tröstande ord: "Det är underliga kringelkrokar en berättelse kan ta. Och ibland är man inte ens säker på vem som berättar historien, eller vilka den handlar om." Det är en vemodig historia, fast den handlar om människor, som tycks oss främmande genom sin plötsliga och lidelsefulla beredskap till njutning och skratt, hur eländigt deras liv än ter sig. Den avslutande skildringen av Magdas död är ett medvetet "lån" från Wilhelm Mobergs skildring av Kristinas död i "Sista brevet till Sverige", men i den ryms ännu mindre av hopp. Kjell Johansson summerar "De utsatta": "Uttryckt på annat sätt: är det möjligt att förena de stora drömmarna och idealen med mänskligt liv? Allt oftare stiger minnena från fattigstuguetiden fram och med dem följer frågan om de sår en människa tillfogas som barn någonsin kan läka."

Kjell Johanssons trilogi är skriven av en som har facit och vägrar instämma i folkhemmets optimistiska evangelium. Det gör den till ett envist och modigt inlägg i samtalet om utopins existens. Ett slags samhällsengagerad litteratur som länge efterlysts är invandrarnas, de nya svenskarnas litteratur. Det är en rad yngre till medelålders författare som nu gjort sig gällande med verk som har det gemensamt att de handlar om mångspråkighet, kulturkollisioner och uppväxt i miljonprogrammets bostäder.

Årets fullträff i bokutgivningen var *Susanna Alakoskis* debutroman *Svinalängorna*, som blev Augustprisvinnare och en betydande försäljningsframgång. Det som talade för "Svinalängorna" var främst dess skoningslösa ärlighet i ett känsligt ämne som har med föräldrar och sprit att göra. Hon berättar om finska arbetskraftsinvandrarers vardag på 60- och 70-talet i ett nyuppfört och ghettoliknande bostadsområde i Ystad. Jag kan inte påminna mig någon litterär motsvarighet i samtiden till historien om Leenas uppväxt från det att hon börjar skolan till dess att hon räddas från den spritdränkta misär som hennes hem så småningom utvecklats till. Leenas berättelse rymmer allt det som måste ha varit allra svårast att sätta ord på: skammen över föräldrarna, som hon ändå hela tiden tror och hoppas på, sveken som hon dagligen tvingas till

när hon är alldeles för liten att klara sig själv, städandet efter andra som hon enligt samstämmiga uppgifter visar sig ha sådana ”anlag” för. De jämnåriga kamraterna Åse och Riita som hon delar sin olycka med ger henne glimtar av insikt, liksom skolan och vissa lärare. Till slut blir det idrotten, som ger henne det självförtroende hon behöver för att komma loss.

Det är i sina ännu såriga erfarenheter som de nya svenskarna har sitt berättarkapital. *Jonas Hassen Khemiris* roman *Montecore – en unik tiger* var också en Augustpriskandidat, som med ett nödrop undgick att bli ihjälkramad. Många är nämligen de entusiastiska lärare som i hans författarskap vill se räddningen för svenskämnet! Trots Khemiris ungdom hade han redan gjort succé bland unga läsare med debutboken ”Ett öga rött”. I den nya boken återfinns Jonas vars ”sår” är fadern, en tunisier som invandrade till Sverige av kärlek till flygvärdinnan Pernilla, som han ger tre söner. Uthärdande hela släktens misstro – han säger sig vara fotograf men kan det vara något annat än en lyckasökare? – och den samlade svenskheten som anvisar honom en ställning som han inte vill ha, blir han sin familjs olycksfågeln. Fadern viker undan för de ras- och generationsmotsättningar som blir akuta då Lasermannen härjade i Stockholm. Berättelsen om fadern är begravd under så många lager av humo-

ristiska och vädjande tonfall, att man nästan inte ser den djupa samhörigheten som trots allt finns mellan far och son. "Montecore" är oavsett sitt enkla ämne en konstförfaren bok med mångskiktade delar, som inspirerar läsaren att rådbråka och blanda språk till "en unik tiger".

Mustafa Can kom till Sverige som barn till invandrande föräldrar från Kurdistan och hamnade i skola i Skövde. Där lyckades han få kontakt med en framsynt pedagog och svensklärare som intresserade sig för Can och hjälpte honom att hitta fram till Gunnar Ekelöfs dikter kring det forna Bysans. Can vidareutvecklade svenskan som journalist, därhän att han fick Stora Journalistpriset 2002. *Tätt intill dagarna*, Mustafa Cans debutbok, bygger på det hyllade Sommarprogram som sändes 2003 och som avslutades med orden: "Mor, jag älskar dig". Bokens första del lovprisar på ett högstämt och retoriskt sätt en kurdisk kvinna, som offrade allt för sin man och sina barn. Mustafa Can har funnit hennes motsvarighet hos den svenskaste av de svenska, Vilhelm Moberg:

Avståndet mellan mig och mor ökade däremot med åren. Hur mycket önskade jag till exempel inte att jag kunde diskutera Vilhelm Mobergs Utvandrarepos med mor, om hur hon har en själsfrände i Kristina från Duvemåla, som också förlorade barn på grund av fattigdom och utvandrade västerut för att inte förlora fler barn.

Tystnaden mellan oss tilltog; min bildning förmådde aldrig sträcka sitt nyvunna ljus till mors obildade mörker.

Mustafa Can försöker råda bot på det faktum att han har skämts för sin mor genom att mångordigt berätta om sin skam. I bokens andra del råder ett tonläge som är mer anpassat till samtida läsare. Can är i Kurdistan och letar spår efter modern, och svaret på gåtan om hans mors "obildade mörker" finns där: de av en överväldigande sorg märktas livsvisdom, som finns bara hos kvinnorna. I den fiktiva avslutningen talar modern fritt:

Min son, att minnas kan kännas som att dö. För att orka med ordentligt under tiden på jorden gällde det att inte minnas för mycket, jag tvingades leva tätt intill dagarna för att klara av arbetet, det gällde att glömma under trötthetens tyngd.

"Tätt intill dagarna" är en litterär titel, hämtad från Albert Camus' postumt utgivna roman "Den första människan". Can har uppenbarligen också påverkats av Camus' försök att nå fram till sin sedan länge döda mor, som var analfabet.

Mikael Niemi slog igenom år 2000 med "Populärmusik från Vittula", Augustprisvinnare och pyramidall kassasuccé med idag ca 800.000 sålda exemplar. *Mannen som dog som en lax* är hans andra roman. Man kan ana tidspressen bakom den; antagligen är ett stegrat intresse från förlagets sida inte enbart av godo. Det är som om den sällsynt begåvade Niemi försöker göra

alltför mycket på en gång. Deckarintrigen blir uppsnurrad till en explosiv mix av spänningslitteratur som ligger väldigt nära Stieg Larsson och Peter Høeg (Esaias heter en pojke, vars död inleder "Fröken Smillas känsla för snö", som Niemis bok ämnesmässigt har en viss släktskap med) med den tunga tornedalsfinskan som groggvirke. Men det som gör boken läsvärd är att den tar sig tid att vara pedagogisk om tornedalsfinskan, meänkieli, ett minoritetsspråk i Sverige, som nyligen har fått sin första språkkonsulent. Det ligger åtskilligt begravt i Niemis berättelse om mordet på en på sin tid respekterad företrädare för den svenska ståndpunkten.

Andra, mestadels yngre författare sysslar med att sätta fiktionen i fråga med litterära experiment. *Fabian Kastners* debutroman *Oneirine* väckte debatt då den visade sig bestå helt och hållet av oredovisade citat ur världslitteraturen, alltifrån minsta skiljetecken till tiotalet sammanhängande sidor hämtade från en historia av Georges Perec. Lustigt nog visade sig även *Magnus Hedlunds* nya bok, *Ärligt talat*, handla om plagiat, fast i den lägre skolan; en texttjuv och hans offer betraktar varandra i två fyndigt dialogiskt rubricerade historier "Ärligt talat" och "Absolut inte".

Till den uttalat politiska litteraturen hör också *Jörgen Gassilewskis* mera sofistikerade *Göteborgshändelserna*. Den berättar i prosalyriska sjok främst om poliskonfrontationen under EU-toppmötet i Göteborg 2001. Andy Warhols berömda omslagsbanan från skivomslaget på Velvet Undergrounds klassiska LP med Nico har återanvänts och signalerar en obruten pop- och revoltlinje från 60-talet fast kamplusten och optimismen från 68 nu har blivit till uppgivenhet och desperation.

De kvinnliga författarna som ägnar sig åt den politiska romanen gör det nästan alltid i en förtäckt form. Det verkar nästan omöjligt att ge kvinnlig röst åt en kritisk uppfattning av samtiden med bevarat lugn som t ex Jörgen Gassilewski ändå gör. De är alltför redo att beskyllas för käringgnäll och bitterhet när de framför kritik av könsbestämd art.

Ninni Holmquists Enhet och *Lena Anderssons Duck City* rör sig båda inom science-fiction-genren. Ninni Holmquists bok är en säker prosadebut efter tre starka novellsamlingar. Hon har på ett intelligent sätt byggt vidare på Karin Boyes "Kalloccain" från 1940 med sin berättelse om en framtida enhet, som tar hand om vad som blir över av samhälleligt kroppsvärde när den ensamstående, barnlösa kvinnan är över femtio och dito mannen över sextio. "Frivilliga Offertjänsten" hette det i Karin Boyes "Kalloccain", dödskliniker, vigda åt forskningen enligt mönster från nazitiden. Man läser "Enhet" – och under tiden ögnar man tidningsrubriker om hur sjukhusen vägrar ta emot t.ex. överviktiga och rapporter som alltmer bestämt hävdar det biologiska arvets avgörande betydelse – med en krypande känsla av hur enskilda fakta bildar en ny och skrämmande helhetsbild. "Enhet" skulle ha varit chockerande om

Ninni Holmquist hade skärpt tonläget lite mera. Den skenbart lugna berättartonen, som störde somliga kritiker, är dock hämtad direkt från "Kalloccain".

Lena Anderssons "Duck City" har stora likheter med "Enhet", men den kunde också med sina grälla effekter och sin serie-estetik ha hört hemma i tidskriften Puss, således ytterligare en 60-talshommage i stil med Gassilewskis. "Duck City" ger många exempel på hur dagens förenklade tidnings- och ledarspråk – mantran om rangordningar, negativa och positiva tankar, individens ansvar mm – praktiskt taget kan direktimporteras och omplanteras som den gräsligaste satir, så som den om staden Duck City, som för krig mot fettet och feta människor.

Sara Stridsberg belönades tämligen överraskande med Nordiska rådets litteraturpris. *Drömfakulteten* är en sällsynt ambitiös dokumentärroman, som handlar om ännu en 1960-talsikon: Valerie Solanas, som sköt Andy Warhol, eller åtminstone försökte. Romanen vill inte glorifiera Solanas, utan förstå vad som låg bakom den desperata handlingen. Stridsberg följer henne från den tragiska barndomen med en alkoholiserad mamma, oförmögen att skydda dottern mot styvfaderns övergrepp – till dess att hon dör övergiven av alla. Det är en sorglig och lärorik historia om hur Valerie Solanas misslyckas med att ensam förvandla världen.

"Drömfakultetens" titel skulle kunna vara hämtad från Steve Sem-Sandbergs "Theres", dokumentärromanen från 1996 som Stridsberg på många sätt förefaller inspirerad av. Det finns en rad likheter mellan de två romanerna, framför allt deras sätt att delge sina läsare information kalejdoskopiskt, i korta upprepade nedslag. Med Stridsbergs ord: "Historien om alla hittillsvarande samhällen är historien om tystnad. Rebellen, psykoanalytikern, den experimentella författaren, kvinnans potential som dissident."

Andy Warhol och kretsen kring hans ateljé The Factory hade starka förebildliga drag. Så skulle ett modernt liv levas och så skulle dess medvetande

utformas. Kändisskapets starka lockelse: Fifteen Minutes of Fame. *Lotta Lotass'* roman *Min röst skall nu komma från en annan plats i rummet* uppehåller sig vid den moderna amerikanska mytens andra, definitivt avskyvärda pol. De yttre konturerna av hennes historia om amerikanska seriemördare är välkända och återfinns numera ständigt på biorepertoaren. Det identifikatoriska draget i Lotass' roman övergår däremot kända fakta och formar sig till en mardrömslik nedstigning i helvetet. Det är gåtfullt att författaren har velat göra sig till tolk för det omänskliga, men hon gör det med stor trovärdighet. Häri liknar den *Carina Rydbergs Den som vässar vargars tänder*, en bok som på ett kusligt sätt skildrar de avvikande och som därigenom förklarar och försvarar dem som fått sina livsinstinkter perverterade till det sjuka och destruktiva. Liksom Lotta Lotass vänder Rydberg radikalt på perspektivet och försöker se på det onda med andra ögon än normalitetens, som på sin höjd kan vara medlidsamma.

Inger Edelfeldt är ett begåvningsfenomen som har försörjt svenska läsare med romaner, noveller (bland dem den utsökta "Den förunderliga kameleonten" 1995), ungdomsböcker, bilderböcker och seriealbum sedan 1977. Idag är Inger Edelfeldt 50 år, men hon skriver fortfarande så att man in på huden minns den utsatta tillvaron som tonåring. Att den tiden aldrig helt går över visas av *Livet på Mars*, en samtidsroman om Joni, en medelålders ensam mamma. Det humoristiska, lätt depressiva tonfallet och de talrika lakonismerna gör att många kan känna igen sig i en småbarnsförälders storstadsvardag. Joni är alltför mån om sin mödosamt erövrade självständighet för att kunna lita på någon annan och därmed kunna leva i traditionell tvåsamhet. Därför är hon hela tiden dömd att längta efter andras värme, men hon hämtar ur denna längtan sin förmåga att transformera verkligheten, att "bo på Mars". Inger Edelfeldt minns alltid dem som, i likhet med Jonis barndomsväninna, inte hade modet och kraften att överleva.

Ett intressant försök att tolka en svunnen tid är *Agneta Pleijels Drottningens chirurg*, som är första delen av en planerad trilogi. På ytan är den rätt lik andra moderna historiska romaner av till exempel Lars Gustafsson och P O Enquist, t ex "Magnetisörens femte vinter". "Drottningens chirurg" är på samma sätt upptagen av att utreda vetenskapliga problem, men de är bara en del av den större historien. Pleijel tecknar ett porträtt av Schützer, kännaren av kvinnans fysiologi, som privat är känslomässigt underutvecklad och oförmögen att förstå att hans betydligt yngre hustru Nella inte älskar honom, något som är mycket tydligt för romanens läsare. När Nellas ovilja äntligen tränger igenom är det redan för sent och Schützer kan inte rädda Nella från att dö i barnsäng. Romanen har en poetisk ton, som nöts ned till något blekt, återhållet och fattigt på effekter, som i sällsynta ögonblick flamar upp till skönhet. Den är präglad av den hemliga huvudpersonen Nellas sinnesförfattning:

Livet kan bli förhatligt. Som när man gått förbi den sista vägvisaren och vet att ödemarken väntar, och att det inte går att vända om, och att det förefaller som om en osynlig varelse följt bakefter och ryckt undan riktningssvisarna. Den allra sista av dem är kärleken. Mister man den är livet inte värt något.

Eva Mattsons Ostende är en modern släktroman i stil med "Buddenbrooks", Thomas Manns krönika om en familj i Lübeck från 1924, som under året blev mycket läst i Ulrika Wallenströms nyöversättning. Eva Mattsson skildrar gärna oansenliga personer från en noggrant studerad miljö, här den flamländska staden Ostende. Den just pensionerade Luc Persijn och hans hustru Héléne kan därigenom få läsarens hela sympati, medan de EU-svenskar som figurerar gör ett mindre tilltalande intryck. Luc tänker på den återfunna pärlan som är ett minne och ett tack från judiska "inackorderingar" under kriget. Den framstår för honom som en perfekt symbol för tillvarons avrundade karaktär:

I pärlan speglade sig det stora bröllopet då han själv gift sig, Alices nyfikna ögon på hästmarknaden, Babettes svarta kläder, Jasjas förskrämda hållning då han anlände till La Malle, Yvones leende då hon gick till det nya jobbet, Toutous grav, första dagen på spårvagnen i riktig uniform och dagen då fadern dött framstupa i sin ateljé. Irenes ropande och tjoande, stadens utsökta aprikostarteletter och chokladpraliner. Tider och händelser blandades huller om buller. I pärlan fanns hela Ostende.

Den kvinnliga detektivromanen har länge varit skicklig på att problematisera havet av vardagliga förtretligheter. *Liza Marklunds* genombrottsbok om journalisten Annika Bengtzon "Sprängaren", från 1998 drog ur proppen – och hädanefter väljer klagomålen fram i en aldrig sinande ström. Vittnesbörden om småbarnsföräldrarnas liv har blivit ett av de stora temainlagen i dagens lättare självhjälpsroman. Nu är Annika Bengtzon-deckaren passerad av en annan typ av bok, som gör arbetsfördelningen i äktenskapet till sitt huvudsakliga tema.

Det var länge sedan det var tal om kärlek i sådana böcker, som t.ex. i *Sara Kadefors'* omfattande moralitet *Fågelbovägen 32*. Det är antagligen nyttigt att läsa om hur en behärskat sval kvinnlig gynekolog blir till en rasande furie, som hotar att gå ner sig och ta med sig sin man och deras barn i malströmmen, läs utbrändhet, alkohol, otrohet, osv. Ämnet för boken skulle egentligen vara ett moraliskt problem om det rättfärdiga i att anlita hjälp av en mer missgynnad kvinna, men det blir mer en uppgörelse med sättet vi lever på.

Gunilla Linn Persson skriver i *Sagan om mig själv* mer eller mindre rakt på sak om sitt alltmer kaotiska och hetsade liv som manusskribent ("Skärgårdsdoktorn"), alkoholist, mamma, dotter och dotterdotter. Hon redogör för sina egna psykiska problem under sju år i kombination med hårt skrivarbete och äktenskaplig olycka; en Ingmar Bergman i sin genre om man så vill.

Ett litterärt grepp kopplar *Linda Skugge* i *Ett tal till min systers bröllop* med en historia som bildar en motsvarighet till Sylvia Plaths katastrofala äktenskap med Ted Hughes. I fyrtioalet kapitel skildras illusoriskt den skrivande

småbarnsmammans vardag. Boken är tillägnad ”min stora diskmaskin, min dubbelkyl plus dubbelfrys” osv, som en parallell till Märta Tikkanens debutbok ”nu imorron” från 1970, som var tillägnad ”min diskmaskin av märket constructa”. På så sätt inordnar sig Linda Skugges förhållande till sin skapande man exakt så som Märtas en gång till Henrik.

Gränsen mellan biografi och roman har länge varit flytande, men den försköts en aning då *Alexander Ahndoril* försökte sig på ett biografiskt ämne som rörde den ännu levande Ingmar Bergman. Utan sanktion hos den äldre mästaren själv försökte Ahndoril – med bistånd av främst Vilgot Sjömans

dokumentation om inspelningen av ”Nattvardsgästerna” – ta ut ett konstitutivt drag hos Ingmar Bergman och projicera det på sin infallsrika roman *Regissören*. Gränsen blev ytterligare uttänjd genom *Jan Arnalds Maria och Artur*, som utkom i samband med Artur Lundkvists 100-årsjubileum.

Rakt motsatt utveckling kan man tala om när det gäller årets främsta litteratressä, *Sigrid Combüchens Livsklättaren. En bok om Knut Hamsun*. Sigrid Combüchen har länge varit en omvittnad beundrare av Hamsun, så det var med verklig förväntan som man tog del av hennes essä. Den visar sig vara ett mycket kärvt Hamsunporträtt, så pass att det tar emot rejält när man vill ta det till sig. Sigrid Combüchen skrev i DN i mars 2004 en utmärkt essä om förhatliga klichéer. Hon frågar sig – och frågeställningen blir grundläggande för hennes arbete med Hamsunboken: ”Har den akademiserande essän blivit sin egen kliché, en ängslig genrebekräftelse? Eller är min kritik en kliché, otålig, anglosaxisk, antiintellektuell?”

”Livsklättaren” är ett spännande försök att skriva sig loss från klichéberoendet: hon skriver adjektivfattigt samt historiskt sant och beläggbart om den lyriskt överflödande författaren. Hamsuns politiska svek betyder mindre i sammanhanget, mer betyder hans privata liv som ynkrygg. Det är en livsskrift, en biografi, och ingenting som Hamsun har skrivit utplånar den sanningen. Men man känner en viss oro för att barnet ska ha åkt ut tillsammans med badvattnet – är det fortfarande möjligt att hävda Hamsuns storhet som författare?

Eva Ström fick sin utmärkelse – Nordiska rådets litteraturpris 2002 – först

efter att ha skrivit många, många utmärkta böcker sedan debuten 1977: lyrik, prosalyrik, romaner och massor av kritik utan att det lett till det riktiga erkännandet. Hon är den enda som jag kan tänka på som fullföljare av Willy Kyrklunds knappa och utsökta prosakonst. Hennes bok *Claires leende* leder direkt tanken till Kyrklunds prosa i ”Solange” från 1951. ”Claires leende” är liksom ”Solange” liten, oansenlig, intensiv och alldeles förfärlig. Ströms stil är kanske mer jämn och allvarsam än Kyrklunds ”alplandskapsromantik”. Eva Ströms roman har ändå förmågan att skära djupt och skoningslöst i läsarens medvetande, men den har på samma gång en undanglidande objektivitet i berättartonen. Den skulle passa till en opera, texterna finns där, praktiskt taget färdiga som libretto:

Värmen kom som ett knytnävsslag, grönskan exploderade. Hör, sa Marianne Säwes, näktergalen har kommit! Lyssna, Claire! Det var sent på kvällen, Claire satt på balkongen och hörde tjirpningar och skorranden, en hes, mörk röst, en harklande brutalsång. Så vackert! sa Marianne Säwes. Är det vackert? tänkte Claire, hade hon glömt bort vad vackert var? Nedanför balkongen stod en magnolia med sina stora grova kråknoppar som öppnade sig köttigt mot ren förfäran. Men Marianne Säwes log skimmermilt mot buskskapelsen och sa: Vilken underbar magnolia! Ska vi inte åka ut till Säwes i eftermiddag, jag tror trädet är som vackrast nu.

”Claires leende” är berättelsen om en skoltid, men den handlar framför allt om Claires korta liv och självmord. Den har liksom ”Solange” hämtat sin inspiration från Edith Södergran: ”Man letade först efter Claire i staden. Vem hade sett henne sist? (...) Och snart viskade hela staden: Claire Säwes är död, Claire Säwes är död.”

Den kvinnliga romanen tecknar – i mitt urval visserligen – som synes ett katastrofläge. Om vi ser oss om efter en litteratur som tröst och humörhöjare noterar man omedelbart att de bästa förströelseromanerna är skrivna av män i övre medelåldern; de tycks vara mest nöjda med sitt liv. *Jan Guillou* toppade årets försäljningslistor med *Madame Terror*. Ingenting är mindre förvånande än att det svenska folket föredrar att läsa denna i stort sett välskrivna solskens-

historia, befolkad av det verkliga livets män och kvinnor plus madame Terror och Hamlon, den glädjande nog återuppståndne pensionären Carl Hamilton. Med motto från Jules Vernes ”En världsomsegling under havet” blir resan med den första palestinska ubåten ”Jerusalem 1” till en modell av mänsklighetens väg genom tiden, Rydbergs ökenvandring i samma del av världen. Guillou lyckas med sitt goda humör – utan att verklighetens dystra skuggor faller in över de inblandade – skildra dem så att inte ett ont ord sägs ens om exempelvis George W Bush, Condoleezza Rice och Vladimir Putin. (Man kan dock ana större svårigheter att hålla avundsjukan i schack i skildringen av de unga kvinnliga reportrarna i högklackat.) Ändå lyckas han få varje läsare med på noterna. Guillou driver sitt projekt med marknadsdjävulen bakom örat, men det är bra och skickligt gjort.

I andra delen av *Stieg Larssons* ”millenniumtrilogi” med sitt iögonfallande, löpsedelsliknande omslag har Lisbeth Salanders feministiska kämpaglöd utvecklats till rena präriebranden. Den omfattande hämndaktion hon sätter i verket sedan hon med smarta manipulationer på nätet skaffat sig en outtömlig digital kassakista har man inte sett maken till sedan Greven av Monte Christo. Och när hon till slut, svårt skottskadad i huvudet, gräver sig upp ur den grav hon lagts levande i, är det inte mindre otroligt än den pånyttfödelse av kriminalgenren som författaren åstadkommit. Jag vet att många är tveksamma till författarfiguren Stieg Larsson och det finns nog skäl att undra hur förlaget egentligen har handskats med det mångomtalade originalmanuset från den avlidne författaren. Det verkar vara av tøjbart slag, och det skulle inte förvåna mig om det kommer ut ytterligare volymer. Men resultatet har i varje fall blivit anmärkningsvärt bra i sin genre, och jag deltar med hull och hår i Lisbeth Salanders kamp för sin integritet. Tänk om det funnes en författare som skapade en kvinnogestalt över 60 år som kämpade så vilt som hon för att bli fri från politikens och samhällslivets omyndigförklaring? Den boken skulle förvisso inte sakna läsare, men kanske går gränsen just där för bokbranschens vilja att tjäna pengar?

NIELS HOUKJÆR

I KREDS OMKRING BANGSBO

I Nordisk Tidsskrifts serie af museumsportrætter, skriver forfatteren, mag.art. Niels Houkjær om den lille herregård Bangsbo ved Frederikshavn i Nordjylland. Gården blev omkring år 1900 hjemsted for en række journalistiske og kunstneriske bohemer, der fandt et fristed langt borte fra københavneriet i hovedstaden. Fra Bangsbokredsen sluttet omkring absintglasene på den gamle hovedgård breder ringene sig ud i landskabet og ned i tiden.

»Sit fast, sagde Clasen naar jeg vippede i sædet. Er'et her? Sagde jeg. Ja, Gu' er'et her, sagde Clasen.« Forfatteren og den journalistiske stjernereporter Herman Bang nærmer sig i 1891 Bangsbo med hotelejer Clasen fra Sæby som kusk på bukken. Nu om dage vipper man ikke i sædet, når man ad den jævne asfalt nærmer sig Bangsbo ved Frederikshavn, der tidligere var hovedgård, og som nu er museum. Museum for så meget både ude og inde og dertil by- og lokalhistorisk arkiv for Frederikshavn. Men først og fremmest er Bangsbo monumentet over det åndelige og kulturelle centrum for den gruppe forfattere og billedkunstnere, som allerede kort tid efter, at kredsen blev sluttet, kaldtes for *Bangsbokredsen*.

I perioden 1891-1909, hvor politikeren og rebellen – i begyndelsen med stærkt radikale meninger – Johan Knudsen ejede den trefløjede hovedgård, færdedes inderkredsen bestående af forfatterne Gustav Wied, Herman Bang og Carl Ewald, arkitekten Thorvald Bindesbøll, den feterede skuespillerinde Betty Nansen (Kameliadamen med Herman Bang som instruktør) og hendes mand forfatteren og forlagsredaktøren Peter Nansen, politikeren og forfatteren Ove Rode og maleren L.A. Ring over lange ferieperioder på Bangsbo.

Også digteren Holger Drachmann drog fra Skagen og aflagde et enkelt besøg på Bangsbo. Selv for det animerede kunstmiljø på hovedgården blev den udsvævende digter simpelthen for meget. Til gengæld var hans datter Eva Drachmann fortrolig med sæderne og deres forfald på Bangsbo – også når kunstnervennerne ikke var til stede og satte kadencen: »Også omegnens proprietærer, fiskehandlere, læger og dyrlæger kom til dundrende middage med påfølgende kortspil. Der spilledes poker, og der spilledes højt. Lyset brændte ned i stagerne, tobakstågen slørede spillerne og whiskeyglassene. Ved dag gry havde man spillet både gård og studestalde væk, så der kun var kone og børn tilbage. Altid foregik der noget på Bangsbo, elskov og fjendskab, bortførelser, selvmordsforsøg og dueller, drikkegilder og bryllupper,« beretter hun og tilføjer de gentagne scener, hvor Herman Bang – uden større opmærksomhed eller

deltagelse fra vennerne – iscenesatte sit eget dødsleje på Bangsbo. Også Eva Drachmanns bryllup blev iscenesat på Bangsbo dog efter nogen panik. I sidste øjeblik nægtede sognepræsten i Flade nemlig at vie den anløbne og depraverede digter Drachmanns datter. Gæsterne var allerede forsamlet i havestuen, da kusken blev sendt afsted for at hente en præst – koste, hvad det måtte. Og tilbage til det ventende brudepar og bryllupsgæster kom virkelig kusken med en ung kapellan fra nabosognet, der holdt en »menneskelig« tale til »disse ikke ganske dagligdags mennesker, der var samlet i havestuen på Bangsbo.«

Når kunstnerne invaderede gården, gik ellers diskussionen under tobakstågerne og omkring absintglassene i billardsalonen og i den lysdæmpede, silkegardinprydede dagligstue, hvor selskabet bænkedes ved Bindsbølls hvide møblement (det står stadig velbevaret på museet) og ved voldgraven »ved de Sommertider, da der tændtes Fakler ved Gravens Rand og vi paa Juniaftner, mellem Parkens Træer stirrede mod den luende Himmel.«

Nu kan man så ikke sige, at forfatter Bang og hotelejer Clasen fra Sæby kom så og sejrede, da de første gang i enspænder fra Sæby ad de plørede og opkørte hjulfører tog Bangsbo nærmere i øjesyn: »Da vi endelig skrumpede ind på Gaarden, troede jeg ikke mine egne øjne og at det kunde være en »Hovedgaard«. Saadan en Rønne det var – med Døre klistret ind, hvor der skulle være Vinduer, og stivere sat op ad den ene Længe og Høluge i Stuehusets ene gavl og Elendigheden kiggende ud ad Ruderne, der var skæve. Kør væk, Clasen raabte jeg, dette køber vi aldrig,« fortæller Bang.

Men »vi« købte den nu alligevel. Bag det kollektive »vi« stod rigmandssønnen og den foretagsomme og rastløst iderige Johan Knudsen med tegnebogen spækket. Men flere af kunstnerne indgik så levende i »godsets« istandsættelse og den daglige drift på gården, at man i perioder nærmest kunne betragte Bangsbo som en slags kunstnerkollektiv. Ved den tiltrængte istandsættelse medvirkede især Ring og Bindesbøll aktivt ved udfærdigelsen af vægfriser, paneler og møbler efter det ædle princip: »Hvidt, der løftes af guld og sort, som bærer sølv.« Og når godsejeren selv var borte fra gården, indtrådte Gustav Wied – der jo var proprietærsøn fra Lolland – som forvalter af den efterhånden veldrevne gårds drift og tjenstvillig bestyrer af nøglen til vinkælderen – når han da ikke gik på jagt eller gav sine fåmælte men rammende kommentarer og livslede til kende fra lænestolen i dagligstuen.

Kredsens medlemmer – Snørestøvlerne – som Herman Bang kaldte det efter omgivelsernes mening noget flossede og moralsk anløbne selskab – udsprang af samarbejdet omkring det kulturradikale dagblad *Kjøbenhavn*, hvis redaktører i perioden 1890-91 var Johan Knudsen og Ove Rode. Johan Knudsen var en særdeles velstående godsejersøn fra Mors, der efter at have svigtet landbrugsstudierne med glubende appetit kastede sig over sin sande interesse: Hovedstadens kulturliv med bl.a. pekuniær støtte til det skrantende Dagmar-teater og et ekstravagant redaktionsliv omkring sit eget dagblad, hvor han også selv optrådte som kulturskribent og teaterkritiker.

Selv opfattede forfatteren og den frie kærligheds glødende fortaler Agnes Henningsen sig som en slags redaktionsmuse, der nok sværmede stærkt for den storskrydende men ellers velskrivende forfatter og kulturrevser Carl Ewald, men som betragtede kredsens samlingsfigur og anfører Johan Knudsen som sin »udvalgte«, fordi han elskede kunst og ofrede alt for kunsten – og en hel del for kvinderne. I sine erindringer betror hun Georg Brandes sine følelser for kvindebedårerens, hvortil den småfornærmede og sikkert også småjaloux Brandes svarer: »Jeg troede, det var en gadedreng, og en rig flab.«

Blev den radikale ungersvend, kunstelskeren og den rige flab fra Mors om ikke direkte landsforvist fra København til Vendsyssel på grund af dårlig vandel, så mente hans stedfader etatsråd Poul Knudsen til Ulstrup og Blidstrup hjemme på Limfjordsøen nok, at landbolivet lidt afsides på gården med et par milsvej til det endnu uskyldsrøne Frederikshavn ville gavne det unge menneske og begrænse udsvævelserne. At nissen flyttede med i form af det radikale, frihedselskende broderskab og slog kreds om Bangsbo, havde etatsråden så ikke forudset. At der var tale om et tilbud fra Mors, den ødsle stedsøn ikke kunne afslå, lader Herman Bang klart skinne igennem i sin artikel i *Illustreret Tidende* fra 1906 om Bangsbokredsen: »Det var en Hovedgaard, den laa pænt og den laa i Vendsyssel, som altid var sådan et Stykke Vej fra København.«

Hovedgården, der ligger så pænt i Vendsyssel og ganske rigtigt et stykke

vej fra København, og som fremtrådte så mistrøstigt ved overtagelsen i 1891, hviler på Ingeborg Skeels kvaderstensmure fra 1591. Før Reformationen hørte hovedgården under Børglum Kloster, og dens historie kan med sikkerhed føres tilbage til 1364. Den ældste avlsbygning er en nytækket lade, der nu rummer en præsentabel vognsamling. Den blev opført i 1583, så alt i alt har godsejer Knudsens radikale omgangskreds festet på et solidt historisk grundlag. Efter bangsbotiden helligede Johan Knudsen sig sin politiske karriere som respekteret konservativ folketingsmedlem, men trak sig ud af sit glødende politiske engagement i 1920. Hans hitlerbegejstring endte på en adresse i München og beklageligvis med et portræt af *der Führer* og et hagekorsflag i kisten, da han blev begravet i 1942.

I herregårdskomplekssets museumsaktiviteter indgår foruden vognsamlingen Jysk Modstandsmuseum og Søfartsmuseum for Nordjylland med det værdifulde og smukt præparerede arkæologiske fund Ellingåskibet, en vikingeskibstype bygget som lastskib i den tidlige middelalder og ved årringsanalyse dateret til 1163. Udendørs kan man høste lærdom i den botaniske have med krydderurter og beskue brugssten fra 3000 år i frederikshavnerforfatteren Johannes Boolsens stenhavn. Det var Boolsens opfattelse, at disse sten ikke blot rummede fortidens spor, men også gennem deres brug og funktion som helligsten, milesten eller møllesten en indarbejdet og gennem brugen ophobet mytologiske kraft for eftertiden. Og så er der direkte adgang fra herregårdsanlægget til dyrehaven med kron-, sika- og dåvildt.

Igennem hele landskabet slynger sig Bangsbo Å i sin egen betagende ådal, der frem til jernalderen omkring 500 f.Kr. var en lang fjordarm ud til Kattegat. Vandrigeligheden på stedet var grundlaget for hovedgårdens særdeles indbringende mølle, der nedbrændte i 1881, mens Møllehuset blev bevaret og indrettet til gæstgiveri. Nu er huset fredet og indrettet til moderne restaurationsbrug. Som lokalpoeten og grundlægger af Stenhaven har udtrykt det på et dokument i Møllehuset med sin aldrig svigtende poetiske åre over en kop øl: »I Møllehusets stille Fred/er trygt og godt at slaa sig ned/saa Malerisk ved Aaens Bred/ i læ af Pikkerbakken...«. En travetur gennem Bangsbos herregårdsanlæg forbi den nyrestaurerede tepavillon fra gårdens glansperiode går naturligt til Møllehuset og frem til udsigtspunktet Pikkerbakkens 71 meter over havet, hvorfra udsigten ind over Frederikshavn mod Skagen og over havet mod øgruppen Hirsholmene og Læsø åbenbarer sig.

De syv kilometer ud til Hirsholmene, der foruden Hirsholm – kaldet Holmen – består af fuglereservatet Græsholmen samt en række mindre holme og rev, kan ubesværet tilbagelægges med postbåden Polaris de tre kvarters sejlad fra Frederikshavn Havn. Fra Pikkerbakken med det marine landskab for foden kan man imidlertid betænke det halsbrækkende projekt, et driftigt byggekonsortium udtænkte i 1871, da det købte stenholmene derude. Ikke blot

skulle det nordlige Kattegats nødhavn ligge her, men jernbanen, den østjyske længdebane, der samme år var ført igennem til Frederikshavn, skulle via en dæmning over revene ende her. På Græsholmene! Og således binde denne forpost i Kattegat sammen med det øvrige Europa.

Den købte de ikke på Christiansborg, selvom alle sejl netop dengang var sat til for vinde indad, hvad udad allerede var tabt syv år tidligere til preusserne. Ikke blot den jyske hede, også infrastrukturen skulle opdyrkes. Hirsholmene blev så i stedet stenbrud, der bla. – og ironisk nok – leverede sten til udvidelsen af Frederikshavn Havn, der fik nødhavnen, og til flere fyrtårne, heriblandt Hirsholmenes eget 27 meter høje pragtfulde fyr på Ørnebjerg derovre, som det ses fra Pikkerbakken. Konsortiets stenhuggermester Carl Gustav Bovin havde selv gjort krigen med ved ingeniørtropperne i 1864, så han sprængte granit efter noder og som altid, når større stenarbejder skal gennemføres i Danmark, med svenske stenjætter som arbejdskraft på klippeøerne derovre – og blev så i øvrigt farfar til stenhugger Sven Bovin i Frederikshavn og Odsherreds fremragende landskabsmaler Karl Bovin.

Hvor langt Bangsbokredsens cirkler bredte sig ud i landskabet, og om kunstnerkredsen fra absintbægerne nåede længere end til theuset i haveanlægget omkring Bangsbo, melder historien ikke noget om bortset fra Gustav Wiedes jagtture. Men fra Pikkerbakken er der kun en smule gåtur sydover til den imponerende bræmme af kystskrænter, der luder over indkørslen til byen.

Her opførtes under den tyske besættelse kommandobunkeren Regelbau M 152, hvorfra der ganske vist ikke skulle skydes, hvis de allierede styrker skulle finde på at liste sig den vej bagom Atlantvolden langs Vestkysten, men slagets gang skulle styres af den tyske øverstkommanderende i Nordjylland fra den tilbagetrukne, solide betonklods.

Længere ude på randen af den 80 meter høje kystskrænt ligger resterne af de ialt 69 betonanlæg, tyskerne opførte på Bangsbo Fort, og som de i 1944 armerede med fire 15 cm kanoner fra artilleriskibet Niels Juel, som besættelsesmagten havde opbragt i Issefjorden året før. De tunge kanoner blev først stillet op, hvorefter 1000 kubikmeter beton blev hældt i støbeformen udenom. Og her står de så ganske ildevarslende endnu og peger ud over Kattegat – og af en eller anden særlig mindeværdig grund illumineret om natten, så de fremtræder frygtingdydende synlige på den træryddede imponerende landhævede kystskrænt ved indkørslen til Frederikshavn døgnet rundt.

Den flade, man går rundt på højt hævet over Kattegat er de høje spor efter det Senglaciale Yoldiahav, der hævede sig efter det kolossale istryk fra sidste istid. Det var den samme voldsomme landhævning, der for alvor satte skub på fjordstrømmen i Bangsbo Ådal frem mod det dengang lave, omgivende fastlandshav. De omgivende morænebakker og -dale som Donbækdalen i løvskoven Vandbæksskoven har yderligere medvirket til ådalens dramatik.

Ikke underligt, at jernalderfolket har valgt området heromkring til deres bopladser og gravsætninger – den mest enestående jernaldergravplads ligger ved Donbæk, hvor der findes 62 mindesmærker i form af større og mindre høje, runde og aflange og stenkredse. Gravpladsen har været benyttet fra førromersk jernalder til engang i vikingetiden, så egnen var populær allerede dengang og altså over en tusindårig periode. Skuer man ud over landskabet – og skue skal man, når man vil se sammenhænge i landskabet – tror man sig ofte omgivet af større skovstrækninger, men det er optisk bedrag på grund af de mange dale og kløfter, der gennemskærer landskabet i denne geologisk set fortumlede del af Vendsyssel.

Nordvest for ådalen ligger Flade Kirke i 111 meters højde omgivet af bronzealderhøje helt ind på den inviede kirkegård som et tegn for i hvert fald menigmand om, at hedenskabens helligdomme rakte kraften ubesværet videre til den ny tro, og at kristendommen i den første tid bar helligviets sakrale beliggenhed i landskabet med ind i den nye gudsdyrkelse.

Arkæologerne og historikerne er usikre, når det gælder sakrale landskaber, men hvad man kan være sikker på i dette uvurderlige kulturlandskab omkring Flade Kirke er, at det såkaldte Cloostårn er en fæl vanrøgt af landskabet og en misforståelse, som Jens Juels kanoner på Bangsbo Fortet allersnarest burde rettes imod. En skændsel, hvis fordærvelige rejsning er synlig fra hele Frederikshavnområdet. Men historien om en rig købmands forfængelighed og lokalpolitikernes økonomiske snæversyn bekræftes her til fulde. Da den rige købmand Christian Cloos døde, ugift og barnløs i 1941, testamenterede han sin betydelige formue til bla. Frederikshavn kommune på den betingelse, at et udsigtstårn skulle opføres til hans minde. Man sagde pænt jatak til arven og mente så, at udsynet fra tårnet ville minde om »en fremsynet købmand«. Det virile tårn over Vandværksskoven minder om alt muligt andet.

Højt i landskabet ved Gærum Kirke – nabosogn til Flade – ligger Blakshøj. Har man ikke atlasset ved hånden, kan man tage sig frem efter gyllestanken. Et halvt stenkast fra den stinkende grisefarm ligger det prægtige godt og vel 5000 år gamle gravmonument, som regnes for en af Jyllands bedst bevarede jættestuer. Blakshøj er tilmed en af de største og med sit fuldkomne cirkelslag, sin mægtige jordkuppel og sit otte meter lange kammer, hvortil der er fri adgang gennem den sydvendte snævre gang, et herligt fortidsminde i kulturlandskabet.

Den imponerende megalitgrav har formentlig været grav- og offersted for en enkelt bondefamilie, der har viet en imponerende del af det slidsomme bondeliv på dødeboligen. Folkene på bopladsen har sikkert boet, hvor en enkelt fuldautomatiseret svineproducent nu kan passe tusindvis af svin i de nyopførte staldlænger. Er det proportionsløst at sammenligne over årtusinder, så er det dog tankevækkende, at bondebrug kan antage så himmelråbende vidt forskellige former – og bevidsthedsformer.

Om stenalderbondens dødekult ved vi endnu ikke meget, men at ceremonierne omkring overgangen fra levende til død og måske et videreliv har været ganske komplicerede, bliver stadig tydeligere for forskerne. De mange offerkar i og omkring jættestuerne tyder på et forsøg på forsoning mellem liv og død. De mange adskilte og systematiserede arrangementer af knogler peger ligeledes i retning af en forfinet civilisationsform. Det må således formodes, at begravelserne ikke er foretaget direkte i kamrene, men at de adskilte knogle- eller legemsdele først efter en (rituel?) begravelse er anbragt her. Måske parterede man den afdøde for at udlette den dødes jordiske genkendelige identitet og lade den opgå i slægtens eller ættens »legeme« inde i den cirkelrunde kuplede jordkreds.

NT - INTERVJUN

VALERIE SOLANAS FINNS ÖVERALLT

Sara Stridsberg skriver för att hon längtar till tystnad och skimmer. I år tilldelades hon Nordiska rådets litteraturpris för sin roman *Drömfakulteten* om den radikalfeministiska ikonen Valerie Solanas.

Anna Hedelius, kulturskribent och teaterkritiker på Sveriges Televisions Kulturbyråerna, mötte henne i ett helt tyst samtal om hennes författarskap.

Hej Sara! Jag anar att du vill intervjuas per mail för att du värnar om ditt privatliv och din integritet. Eller kanske är det helt enkelt för att du som skrivande person har enklast till de skrivna orden?

– Jag säger nej till alla intervjuer just nu, men Nordisk Tidskrift kändes lite som en plikt på grund av NR-priset. Av erfarenhet vet jag att intervjuer lätt leder till missförstånd och att det tar en del tid att ändra i efterhand. Finns någon sorts frihet i att slippa bli tolkad, analyserad, filtrerad genom en journalistblick med allt som följer med det, hårda vinklar etc.

Hur mycket vill du berätta om din livssituation? Hur du lever, var och med vem?

– Gift, har ett litet barn och en liten katt i en liten lägenhet med en liten uteplats. Jag borde skaffa en lokal, men det tycks aldrig bli av. Jag arbetar hemma om dagarna, eller gjorde åtminstone det innan jag fick barn. Nu går jag till det lokala kaféet och förbannar alla mammagrupper som också hänger där.

Hur ser du på rollen som författare? Kan det finnas ett intresse för en läsare att få veta något om personen som har skrivit en älskad bok?

– Tror att jag själv varit mest fascinerad av människor som jag fått möta direkt via konsten/litteraturen. En konstnär som Tracey Emin berättar ju allt i sin konst, men det avgörande är att det hon berättar är konst. Mysteriet med verket är en magnet.

Att läsa en text eller närma sig ett konstverk är att få vara nära den som skriver, men att vara nära textens hjärta, inte att få veta allt om den skrivande i en eller annan intervju. Det finns ingenting att veta bortom texten, den är allt, den är i någon mening den enda i sammanhanget som är "sann".

Att läsa en text är att låta en främling tala förtroligt i ditt öra. En intim kommunikation mellan främlingar som är underbar. Men att älska ett verk skapar ju längtan efter mer. En längtan som nog helst inte ska bli stillad.

Du fick mycket publicitet för din roman "Drömfakulteten". Likaså för pjä-

sen "Valerie Solanas ska bli president i Amerika" på Dramaten. I samband med att du tilldelas Nordiska rådets litteraturpris har uppmärksamheten blivit än större. Hur känner du inför det?

– Uppmärksamheten i samband med priset kom i en tid där jag ville säga nej till allt. Jag var förtvivlad ett tag över alla inbjudningar och förfrågningar som vällde in. Som många andra känner jag mig som en idiot varje gång jag säger nej, fast allt jag vill är att göra det. Om jag hade sagt ja till alla frågor jag fått efter priset hade jag inte skrivit en rad själv. Och mitt barn hade varit ett mycket ensamt och uttråkat barn.

För "Drömfakulteten" blev du nominerad även till Augustpriset – är du förvånad över att en så pass utmanande bok får den här sortens av, låt oss säga, finkulturell uppmärksamhet? Är det ett tecken i tiden att uppmärksamma en bok med en feministisk tematik?

– Priser och nomineringar är ju inte en del av livet och skrivandet. Den karusellen har inte med det egna skrivandet att göra. Den är en del av ett medialt och ekonomiskt system helt i utkanten av litteraturen. Att säga att det är "ett tecken i tiden att uppmärksamma en bok med en feministisk estetik" är förminskande lite på samma sätt som det är att ge Doris Lessing Nobelpriset med motiveringen att hon skrivit bra om och för oss kärringar. När kvinnor får priser och utmärkelser relateras det konsekvent till könstillhörighet på ett lite uttröttande sätt.

Vad tror du att det kan innebära att få ett så stort pris så pass tidigt i karriären?

– Att jag har fått en extra skrivtid som jag inte hade räknat med. Men jag tänker inte på skrivandet som en karriär. Jag är alltid rädd att jag inte ska kunna eller få möjlighet att skriva. Så länge det går bra att skriva är jag glad. Prispengarna ger tillfällig stillhet och stillar oro kring pengar. Men all min fokus är på texterna jag arbetar med nu. Och jag försöker på något vis bortse från såväl ris som ros där ute.

Du är utbildad jurist. Vad intresserade dig med utbildningen?

– Jag var intresserad av rättsteori och juridiken som instrument för samhällsförändring.

När började du skriva? Vari låg drivkraften till skrivandet från början?

– Jag började skriva på riktigt när jag var tjugofem. Innan det hade jag skrivit, men inte med samma kraft och övertygelse. Jag skrev dikter när jag var tjugotvå. Pompöst i Paris på skrivmaskin. Jag skrev då, tror jag, för att jag längtade efter tystnad och efter något som skimrade. Jag skriver fortfarande för att jag längtar efter tystnad och skimmer. Jag är ofta lycklig när jag skriver. Jag längtar alltid dit på något vis.

Är du produktiv som författare? Skriver du en stund varje dag, oavsett inspiration, eller inväntar du den?

– Jag skriver alla dagar när det finns möjlighet. Just nu fyra, fem dar i veckan ett par timmar. Jag vill alltid skriva, eller vara där, även om ingenting blir skrivet.

Feministiska frågor tycks ha intresserat dig länge. På juristlinjen skrev du, tillsammans med en kamrat, ett arbete med titeln "Juristutbildningen ur ett genusperspektiv". Du har medverkat som skribent i feministiska tidskriften BANG och för RFSL, du har arbetat på Alla kvinnors hus. Vad betyder feminismen för dig?

– Jag är stolt över att förknippas med det feministiska projektet. Det är en utgångspunkt och en given referens för allt jag gör.

Skådespelerskan Ingela Olsson kontaktade dig efter att ha läst ditt förord till SCUM-manifestet av Valerie Solanas. Hon ville att du skulle skriva en pjäs. "Valerie Solanas ska bli president i Amerika" bär på samma berättelse som romanen "Drömfakulteten", som till stora delar är skriven i dialogform. Vari bestod skillnaden mellan att skriva en roman och att skriva för scenen? Var pjäsförfattandet en lustfylld process som du kommer att upprepa?

– Jag skriver just nu på en pjäs. Och det är fantastiskt att skriva dramatik. På ett sätt enklare än att skriva en roman. En mer naken, direkt, lekfull form.

Hur kom du i kontakt med Valerie Solanas livsöde? Vad var det som framför allt intresserade dig med henne?

– Jag hittade hennes manifest. Jag blev rörd av den besinningslösa vilddjursrösten som drev med sin läsare i texten. Och jag blev tagen av hennes ensamma död i torskdistriktet i Tenderloin på ett socialfallshotell och den diskrepans som råder mellan den döden och den fräcka rösten i hennes text.

Extremfeministen Valerie Solanas används i många fall som ett tillhygge mot feminismen. Har du befarat att din bok ska användas på ett liknande sätt?

– Det ligger i så fall utanför min kontroll. Men jag tror inte att den är möjlig att använda som tillhygge i den typen av debatt. Min bok är konst, debatten är allt annat än konstfull.

Var hittar man gestalter som Valerie Solanas i dag? Behövs figurer som hon?

– Valerie Solanas finns överallt.

Har du ett politiskt program med ditt skrivande?

– Nej.

Titeln "Drömfakulteten" är på samma gång poetisk och torr. Varifrån kommer den?

– Det fanns ett slags alternativa lärosäten i Tyskland på sjuttioalet som kallades för Drömfakulteter, som senare spreds till USA.

"Manlighet – en bristsjukdom" står det i manifestet. Håller du med?

– Det är en fantastisk metafor. Manifestet är fullt av den typen av metaforer. SCUM-manifestet är en litterär text som, liksom annan konst, inte kan över-

sättas direkt till verkligheten.

Din roman liknar ingen annan. Associativa ordflöden, dialoger, en uppstyckad kronologi. Jag får en känsla av att den är skriven i ett flöde. På samma gång är den mycket säkert formulerad. Hur medvetet arbetar du med språkets stilistiska kvaliteter?

– Boken är skriven under tre års tid. Säkert dubbelt så mycket text fanns från början. Det var ett svårt arbete att hitta en komposition som fungerade. Jag slet mitt hår, kan man kanske säga.

Kanalsimmerskan Sally Bauer, radikalfeministen Valerie Solanas och dramatikern Sarah Kane, som du har översatt – tre speciella kvinnor, mer eller mindre besatta och med en mer eller mindre destruktiv energi. Varför tror du att du har en speciell fascination för dessa kvinnor?

– Tre mer olika öden får man nog leta efter. Kanske är det enda gemensamma att de är kvinnor? Sarah Kane har jag översatt. Sally Bauer var en ganska liten del av romanen *Happy Sally* medan jag bokstavligen levde med Valerie Solanas under skrivperioden.

I en intervju har du sagt att Sarah Kane är din favoritförfattare? Kan du se likheter er emellan? Samma rädsla/fascination för döden?

– Hon är en av dem. Det vore att smickra mig själv att se likheter. Men visst, kanske en gemensam upptagenhet med döden. Och med förgängelsen. Och med kärleken. Men det är ju saker vi alla är upptagna av.

Anna Hedelius

FÖR EGEN RÄKNING FOKUS PÅ ARKTIS

Guy Lindström är redaktör i Finland för Nordisk Tidskrift. Han är biträdande direktör för riksdagens internationella enhet, där han bl.a har hand om frågor som berör de nordliga områdena. Vid sidan av andra uppgifter var han åren 1994-2002 generalsekreterare för det arktiska parlamentarikersamarbetet inom Conference of Parliamentarians of the Arctic Region.

I artikeln betonas att samarbetet kring energi- och klimatfrågorna ger de arktiska områdena en starkare roll och de nordiska länderna ökade möjligheter att påverka globalt.

Det internationella polaråret 2007 - 2008 inleddes i våras. Mot bakgrunden av den senaste tidens utveckling kunde starten inte ha kommit lägligare ur publicitetssynpunkt. Arktiska rådet har också fått ny vind i seglen i och med att Norge senaste höst tog över ordförandeskapet efter Ryssland. Detta inföll samtidigt som rådet fyllde tio år. Det finns också åtminstone två andra positiva faktorer med tanke på den kommande utvecklingen. EU:s nordliga dimension har nu blivit ett etablerat politikområde från och med början av detta år med ett nytt program utformat i samarbete med Island, Norge och Ryssland, med dessa tre länder som fullvärdiga medlemmar av programmet och med USA och Kanada som observatörer. Under det finska EU-ordförandeskapet senaste höst inledde EU också en klimattal dialog med USA, och mycket tyder på att inställningen på högsta nivå i USA till klimatpolitiken håller på att förändras. På delstatsnivå och mera lokalt har man redan gjort klara framsteg. EU-kommissionen har också tagit nya initiativ för att stärka det transatlantiska samarbetet, särskilt kring arktiska miljöprojekt.

Bland de åtta arktiska staterna (Norden, Kanada, Ryssland, USA) är det just nu Norge som går i spetsen för utvecklingen och utgör ett föredöme för de övriga länderna. I tillägg till satsningarna på det norska ordförandeskapet i Arktiska rådet 2007 - 2008 har Norge också utarbetat en särskild nordområdesstrategi och aktivt satsat på arktisk forskning. I USA har Alaska skapat sig en aktiv profil genom att lyfta upp energifrågorna. Där ordnas under hösten 2007 en serie energikonferenser och andra evenemang på hög nivå. Att hålla Ryssland engagerat kräver ett kontinuerligt arbete, men det underlättas i varje fall av att Barentsrådet får rysk ledning under perioden 2007 - 2009.

Gemensamt för den senaste tidens utveckling är att de olika programmen

och åtgärderna, i kombination med det nya intresset hos den stora allmänheten för klimatfrågorna, ger det arktiska området en starkare roll, ökar betydelsen av EU:s nordliga dimension i det europeiska samarbetet, och ger de nordiska länderna nya möjligheter att påverka globalt. De centrala frågorna under de närmaste åren i det arktiska samarbetet kommer att vara energi och ekonomi, miljö och klimat, transporter och logistik samt social- och kulturfrågor. På alla dessa områden har vi i Norden goda förutsättningar att spela en aktiv roll, men problemfri kommer framtiden inte att vara. Kanadas nya regering betonar starkt suveräniteten över sina arktiska områden, och särskilt de arktiska sjörutterna. Ordet suveränitet kommer nog att höras allt oftare också från andra arktiska stater. Som känt har Ryssland nyligen genomfört en expedition för att placera den ryska flaggan på havets botten under nordpolen. Nu vore det viktigt att alla arktiska stater skulle samarbeta inom de regelverk och institutioner som finns. Annars finns det en stor risk för att den kapplöpning som nu har inletts raserar mycket av det samarbete som har byggts upp de senaste åren.

Norge visar vägen

Den nya norska strategin godkändes i slutet av senaste år. Enligt strategin är en av regeringens viktigaste uppgifter under de närmaste åren att ta tillvara de möjligheter de nordliga områdena erbjuder. Detta vill man göra också för att utvecklingen i närområdena går allra snabbast i norr. Som helhet är strategin en omfattande plan, den kräver konkretisering, också ekonomiskt, men visar att Norge är redo att fullt ut utnyttja alla de möjligheter och fördelar de nordliga områdena kan erbjuda.

Med tanke på energiresurserna intar Norge en särställning, och kan inte direkt jämföras med Sverige och Finland som också har stora landområden i norr. Det vore i varje fall viktigt att särskilt Sverige och Finland skulle följa det norska exemplet och förstärka den nationella strategiska planeringen. Detta skulle vara till nytta för oss och till fördel för hela EU. För Finlands del är till exempel utvecklingen av sjöfarten i de arktiska vattnen en intressant fråga. Inom Arktiska rådet pågår som bäst en omfattande utredning av dessa frågor, både med tanke på utvecklingen under de närmaste åren och på längre sikt (AMSA, Arctic Marine Shipping Assessment). I tillägg till miljöfrågor går utredningen också in på ekonomiska förutsättningar, handelsströmmar och logistik. Att t.ex. använda den nordliga sjörutten runt Sibirien kan i framtiden förkorta transporterna från Nord-Europa till Asien med en vecka jämfört med nuvarande sydliga alternativ.

Ny epok för Arktiska rådet

Norge för nu Arktiska rådet in i en ny tioårsperiod. Det blir också en tid av nordisk ledning. Efter Norge följer Danmark och Sverige, vilket sammantaget

ger de nordiska länderna sex år för att försöka konsolidera rådets arbete. Som ordförandeland prioriterar Norge tre områden: förvaltningen av naturresurserna, klimatförändringarna och de utmaningar de medför, samt Arktiska rådets struktur. Efter en något långsam start höll Norge sitt första möte i Tromsø i april. Där gjorde man framsteg i arbetet med uppföljningen av klimatfrågorna. Man kom bland annat överens om att fokusera på frågor som kan underlätta en anpassning till förändringarna. Kina och Italien togs också med som nya observatörer i rådets arbete. Norges utrikesminister Jonas Gahr Støre, som på internationell nivå har gjort mycket för att öka medvetenheten om Arktis bland ledande beslutsfattare, har betonat att de arktiska staterna gemensamt borde utarbeta en agenda för frågor av arktiskt och nordligt intresse, och utgående från denna agenda försöka förstärka regionens roll i det internationella samarbetet.

Norge har nu goda möjligheter att driva detta arbete vidare. Ett mål som kan bli svårt att förverkliga är dock planerna på att förstärka Arktiska rådets organisation. Alla beslut om förändringar kräver konsensus, och det har också tidigare visat sig att länderna har mycket olika uppfattningar, i synnerhet om åtgärder som innebär att man etablerar fasta strukturer. Det har till exempel ännu inte varit möjligt att fatta beslut om en egen budget för rådet. Frågan om ett fast sekretariat är också kontroversiell, men Norge, Danmark och Sverige har i varje fall upprättat ett permanent sekretariat för den nordiska sexårsperioden.

För att i någon mån underlätta möjligheterna att inleda nya projekt har man försökt etablera en särskild mekanism för projektfinansiering, PSI (Project Support Instrument). Rådet har fattat beslut om att etablera den här finansieringskällan. Det tidigare ordförandelandet Ryssland har emellertid ännu inte bekräftat sitt deltagande, och detta har inneburit att också de övriga länderna har tagit tid på sig när det gäller att avsätta medel för PSI. De nordiska samarbetsorganen, Nordiska Investeringsbanken, NEFCO och Nordiska ministerrådet, har mycket aktivt och konstruktivt deltagit i arbetet för att förstärka det arktiska samarbetet och utveckla EU:s nordliga dimension, och de har ofta haft en nyckelroll i finansieringen av olika aktiviteter. Med tanke på framtiden bådär det också gott att Islands tidigare statsminister Halldór Ásgrímsson numera är chef för ministerrådets sekretariat. Han tog i tiden initiativet till det arktiska parlamentarikersamarbetet. Nordiska rådets nya direktör är tidigare miljöministern Jan-Erik Enestam från Finland. Också han är väl insatt i problematiken.

De nordiska EU-länderna väntar fortfarande på att EU-kommissionen skall spela en aktivare roll i Arktiska rådet. Kommissionen deltar på möten, men trots ansträngningar under det finska EU-ordförandeskapet har kommissionen ännu inte fattat beslut om att söka observatörsstatus. Europaparlamentet har här skött sig betydligt bättre och deltagit från början som fullvärdig medlem i det arktiska samarbetet på parlamentarikernivå.

Reformerad nordlig dimension

Ett viktigt framsteg är också det nya programmet för den nordliga dimensionen som trädde i kraft i början av år 2007. Den nordliga dimensionen är nu ett gemensamt politikområde för EU, Ryssland, Norge och Island, och alla parter har nu tagit ett gemensamt ansvar för att förverkliga programmet. Inom EU har de nordiska medlemsländerna, och särskilt Sverige och Finland, också i fortsättningen ett stort ansvar för att genomföra programmet i praktiken, även om hela EU är med. Viktiga beståndsdelar i programmet är de partnerskap som har etablerats på miljöområdet och inom social- och hälsovårdspolitiken, och som särskilt på miljöområdet har inneburit att nya resurser har kunnat ställas till förfogande för att förbättra miljön i våra närområden i Ryssland. Det nya programmet nämner möjligheten att etablera nya partnerskap, särskilt på transport- och logistikområdet. För utvecklingen av samarbetet med Ryssland skulle nya öppningar på detta område vara av stor betydelse. De första signalerna därifrån är positiva. Både gamla och eventuella nya partnerskap förutsätter ett nära samarbete mellan de deltagande länderna och internationella finansieringsinstitut när det gäller att ställa upp målsättningar och konkretisera samarbetsprojekt. För de nordiska länderna är det också viktigt att fortsättningsvis engagera Kanada och USA i kommande projekt och partnerskap. Energi- och logistikfrågorna är av den storleksordningen att ett deltagande också av dessa länder skulle vara en styrka i arbetet. Det nya ND-programmet betonar också att de arktiska områdena, inklusive Barents, hör till de områden som skall prioriteras.

Polaråret och arktiskt forsknings-samarbete

Det internationella polaråret (IPY, International Polar Year 2007 - 2008) är en storsatsning på arktisk forskning i över 60 länder. I aktiviteterna deltar över 50 000 forskare och assistenter. De största nya ekonomiska satsningarna görs i Kanada, USA och Norge. Ett viktigt tema är koordineringen mellan olika forskningsområden, t.ex. en gemensam granskning av förändringarna i haven, på isområdena och i atmosfären. Två övergripande frågor beaktas särskilt i de olika forskningsprogrammen, klimatfrågan och människan, kulturer och samhällen i polarområdena. Ett viktigt syfte med polaråret är också att stöda en ny generation av polarforskare. Samarbetet på området har gamla anor, det första internationella polaråret inföll för 125 år sedan.

Ett viktigt permanent forum för forskning och utbildning är Det arktiska universitetet, University of the Arctic. Universitetet har nu arbetat i sex år och tillkom som ett resultat av ett aktivt samarbete mellan universiteten i regionen. På politisk nivå stöddes etableringen framför allt av den arktiska parlamentarikerkonferensen, och projektet fick också tidigt Arktiska rådets stöd. Universitetet är ett nätverk av olika utbildningsinstitutioner. Studenter som är

inskrivna i ett av medlemsuniversitetet kan delta i kurser som erbjuds på olika håll i regionen. Närmare 40 studenter har redan tagit en kandidatexamen i cirkumpolära studier. De första utexaminerades från universitetet i Bodø. Totalt har UArctic drygt 1 000 studenter inskrivna i detta studieprogram. Tyvärr har finansieringen av UArctic hela tiden varit problematisk. Det har inte funnits ett helhjärtat stöd i alla länder och undervisningsministerier, eller en vilja att prioritera UArctic på lokal nivå. Hittills har Finland, Norge och Kanada haft huvudansvaret för finansieringen, och tillsammans med ett stort antal mindre finansieringskällor har universitetet i varje fall lyckats bygga upp en aktiv och fungerande verksamhet. Över 100 universitet och högskolor samt andra institutioner och organisationer är i dag anslutna till UArctic.

Våra universitet i norr har även i övrigt varit aktiva när det har gällt att utveckla samarbetet inom den arktiska forskningen och utbildningen, samt för att utnyttja de möjligheter informationsteknologin erbjuder. I Finland har t.ex. universitetet i Uleåborg utarbetat ett förslag om förstärkning av forskningen om de nordliga områdena. Ett syfte är att stöda arbetet med den nordliga dimensionen och höja kompetensen i Europa genom att etablera ett nätverk mellan regionala forskningsinstitut. Tanken är att ett nytt organ av den här typen skulle kunna tillföra hela Europa ökad kunskap om nordområdenas betydelse. Förslaget ligger väl i tiden.

Parlamentarikerna driver på

Redan före Arktiska rådet etablerades inledde de arktiska staternas parlament, tillsammans med Europaparlamentet, ett arbete för att driva på det arktiska samarbetet och följa upp projekt som drevs på regeringsnivå. Denna verksamhet inom den arktiska parlamentarikerkonferensen (CPAR, Conference of Parliamentarians of the Arctic Region) har varit framgångsrik och lett till ett givande samarbete mellan parlamentariker, tjänstemän och forskare, som är ganska unikt i internationella sammanhang.

Parlamentarikerna har genom sin medverkan breddat intresset för det arktiska samarbetet och därmed också underlättat arbetet för regeringarna. Det har också varit i allas intresse att engagera forskare i detta samarbete och att basera initiativ på konkreta forskningsresultat. Utöver att parlamentarikerna var pådrivande i själva arbetet för att upprätta Arktiska rådet har de tagit många initiativ i stora frågor som senare har kommit in på rådets agenda, t.ex. Arktiska universitetet, en första heltäckande utredning av levnadsförhållandena i de arktiska områdena, och initiativ för att främja användningen av datateknologi. Nästa möjlighet för parlamentarikerna att på bred front granska utvecklingen ges i augusti 2008 då den åttonde arktiska parlamentarikerkonferensen hålls i Fairbanks i Alaska. Förberedelserna är redan i full gång. De stora frågorna kommer att vara klimatförändringarna och möjligheterna att

anpassa sig till dem, energin med därtill hörande logistik- och transportfrågor samt polaråret och den arktiska forskningen.

Parlamentarikerna har också fått en starkare roll i uppföljningen av programmet för den nordliga dimensionen. Europaparlamentet har tagit ett initiativ till att i framtiden ordna parlamentariska ND-fora. Ett första möte hölls i Bryssel i våras. Det är betydelsefullt att Europaparlamentet så starkt har engagerat sig i arbetet, men det vore viktigt att kommande möten skulle vara öppna för parlamentariker också från de enskilda medlemsländernas parlament. I det första mötet deltog främst parlamentariker från de regionala organ som är verksamma i området. En viktig uppgift för de nordiska länderna i EU är att föra fram budskapet att de nordliga områdena är viktiga för hela Europa, på samma sätt som Medelhavsområdet och förändringar där påverkar oss här i norr. Det finns ännu mycket att göra, också om länder som Spanien har visat ett aktivt intresse för den nordliga dimensionen.

Man får hoppas att de nordiska ländernas aktiva arbete i Arktiska rådet, i EU, inom den nordliga dimensionen, samt i många internationella organisationer, tillsammans med klimat- och energidebatten, det internationella polaråret och många olika forskningsprojekt skall visa, både inom våra länder, och internationellt, hur centrala de nordliga områdena är i den globala utvecklingen. Arktiska rådets arbete bygger på en deklARATION av medlemsländernas regeringar. Det har hittills ansetts realistiskt att basera samarbetet i området på en internationell konvention. Kanske den senaste tidens händelser kan leda till en förändrad inställning.

Guy Lindström

KRÖNIKA OM NORDISKT SAMARBETE

INTENSIFIERAT SÄKERHETSPOLITISKT SAMARBETE

I Nordisk Tidskrift nummer 1/2007 konstaterades att det utrikes- och försvarspolitiska samarbetet i Norden blivit en allt viktigare realitet. Nu har ett halvår förflutit och en ytterligare förstärkning av samarbetet kan noteras.

I våras tecknade Island avtal med Danmark och Norge om ett utvidgat säkerhetspolitiskt samarbete. Bakgrunden är inte minst USA:s beslut att dra tillbaka de fast stationerade militära resurserna från Keflaviksbasen. Även efter tillbakadragandet har dock USA förpliktat sig att ge Island en säkerhetsgaranti om fara visar sig. I fredstid är det dock bland andra Norge och Danmark som bidrar till Islands luft- och sjöbevakning.

Den sista augusti presenterades en bred analys av möjligheterna till militärt samarbete mellan Norge och Sverige. Norges försvarschef Sverre Diesen och Sveriges överbefälhavare Håkan Syrén överlämnade samma dag samarbetsinitiativet till respektive regering. De betonar att samarbetet inte är ett alternativ till det samarbete som äger rum i EU respektive Nato samtidigt som de understryker öppenhet för andra nordiska staters samarbetsvilja.

Det föreslagna samarbetet omfattar stora delar av försvaret. Som exempel kan nämnas:

- Gemensam produktion av förband och enheter, vilket bland annat innebär gemensamma utbildningar och skolor.
- Samarbete kring underhållsfunktioner vid internationella insatser (exempelvis sjukvårdsförband, logistik och flygtransporter).
- Utvecklat samarbete inom underhåll, förbandsutveckling, materielanskaffning och forskning.
- Gemensamma övningsområden och övningar.

”Vi har konstaterat att det finns en stor samarbetspotential. Hur stor effekt vi totalt kan uppnå bestäms av omfånget och hur snabbt samarbetet kan etableras”, skrev Håkan Syrén och Sverre Diesen i en gemensam debattartikel i Dagens Nyheter och Dagbladet. Regeringarna prövar nu försvarsmakternas underlag och samtidigt pågår i Finland arbetet med en försvars- och säkerhetspolitisk redogörelse. Det lär inte dröja innan vi får besked om vilka slutsatser regeringarna drar av det svensk-norska analysarbetet – och sådana slutsatser lär begrundas inte bara i Oslo och Stockholm.

I början av november är det slutövning för den nordiska insatsstyrkan (NBG) inom ramen för EU:s militära beredskap. NBG är en av två snabbinsatsstyrkor som har beredskap inom EU under första halvåret 2008 och kan mycket väl bli den första som också får anledning till faktisk insats. I NBG samverkar svenska, norska och finländska soldater med kollegor från Estland och Irland.

I Afghanistan är alla nordiska stater engagerade. Diskussioner pågår om möjligheterna att inom den internationella koalitionen ram förstärka det nordiska samarbetet. Detta är redan markant i Mazar-e-Sharif där Sverige har ledningsansvar och dit också merparten av den finländska Afghanistan-insatsen idag är förlagd. Finland har nyligen aviserat beredskap att alternera med Sverige om ledningsansvaret i denna norra region. Signaler om ökad samarbetsvilja har hörts också från andra nordiska stater.

När detta skrivs är det ännu oklart med mandat för eventuella insatser i Darfur i Sudan och i Tschad. Norge och Sverige har deklarerat sin vilja att ställa resurser till förfogande för en insats under FN-flagg i Darfur, och Finland och Sverige analyserar i skrivande stund förutsättningarna för en insats i Tscad, i gränstrakterna till Darfur, inom ramen för EU:s gemensamma säkerhets- och försvarspolitik.

Danmark förbereder sig nu för att år 2010 ha ledningsansvar för en insatsstyrka inom ramen för Natos Response Force (NRF). Norge har aviserat intresse för att delta i denna styrka och under första halvåret 2008 kan det sannolikt väntas besked om huruvida också Finland och Sverige, utan medlemskap i Nato, ska bidra med soldater till denna danskledda NRF-styrka.

På Balkanhalvön har de nordiska länderna sedan länge medverkat med militära insatser. Sverige och Finland samverkar inom ramen för Multinational Task Force Center (MNTF-C). Sverige överlämnade ledningsansvaret för denna styrka till Irland i augusti och Finland har förklarat att man senare har beredskap att ta över detta ansvar. Förutsättningarna för insatser i Kosovo i framtiden är dock beroende av vilken status som vinner legitimitet för Kosovos del – i eller utanför ramen för Förenta Nationerna.

Som framgår av det ovanstående spelar medlemskap i Nato eller EU ingen avgörande roll för de nordiska staternas samverkan i internationella militära insatser. Möjligen kan det sägas att Danmarks förbehåll för samarbete på försvarsområdet inom EU gör att samverkan mellan Finland, Norge och Sverige är mera omfattande.

Till grund för samarbetet ligger naturligtvis det ömsesidiga förtroende som byggts upp mellan staterna under lång tid, inte minst inom ramen för FN:s fredsbevarande verksamhet. Syftet är att utnyttja de resurser som staterna var för sig anvisar mera effektivt och att genom nordisk samverkan vinna större inflytande inom ramen för vidare internationellt samarbete.

Beslut under nästa år kommer av allt att döma att visa hur stor betydelse ett utvecklat nordiskt samarbete på det militärpolitiska området kommer att ha också för de olika nationella försvarerna. Den avgångne försvarsministern Mikael Odenberg sa att den enda restriktionen för samarbetsmöjligheterna för Sveriges del är att man inte är berett att ge försvarsgarantier till andra länder.

Nordiska utrikesministrar möts nu med mycket täta mellanrum – i många

fall troligen oftare än de nordiska samarbetsministrarna. Det sammanhänger inte bara med det rikliga nordiska samarbetet i internationell krishantering utan naturligtvis också med att man har gemensamma intressen i närområdet.

Innan Sverige vid det gångna halvårsskiftet lämnade ordförandeskapet i Östersjöstaternas råd (CBSS) nåddes en överenskommelse om en reformering av organisationens verksamhet. De mål som formulerades när organisationen tillkom anses i stort vara infriade. Nu är siktet inställt på att utveckla organisationen så att Östersjöregionen kan bestå som en av världens främsta tillväxtregioner också i framtiden” ...en plats i globaliseringens framkant är förenlig med högsta miljöstandard och uthållig utveckling”, skrev utrikesministrarna Carl Bildt, Sverige, och Artis Pabriks, Lettland i en artikel i samband med det möte där Lettland övertog ordförandeskapet i CBSS efter Sverige. Det förväntas nu att Lettland ska fortsätta reformarbetet inom CBSS men mest sannolikt kommer beslut om reformeringen framför allt kunna ske när Danmark därpå leder CBSS.

Vid det ovan nämnda mötet välkomnade Östersjöstaternas råd utarbetandet av en Östersjöstrategi inom ramen för EU. Europaparlamentet antog redan i november 2006 en rapport angående en EU:s Östersjöstrategi med den finländska ledamoten Alexander Stubb som mest pådrivande. Målet är att formulera en EU-politik till stöd för utvecklingen i hela Östersjöregionen på samma sätt som unionen formulerat en sådan för Medelhavsregionen.

EU-kommissionen har börjat granska förutsättningarna för en Östersjöstrategi och den svenska regeringen har deklarerat att formuleringen av en Östersjöstrategi och en allmän uppslutning kring en sådan strategi i hela EU:s medlemskrets är ett mål inför ordförandeskapet i EU för Sveriges del andra halvåret 2009.

EU:s Östersjöpolitik kan bygga vidare på och förstärka, men inte ersätta, politiken inom den Nordliga Dimensionen – ett politikområde som från och med i år är ett gemensamt projekt med EU, Ryssland, Norge och Island som likvärdiga parter. Inom ramen för Nordliga dimensionen pågår nu utvecklingen av ett logistik- och transportpartnerskap som, om och när det förverkligas, faller väl inom ramen för den tänkta Östersjöstrategin inom EU. Finland är sedan Nordliga dimensionens tillkomst särskilt pådrivande.

I EU är mycket av utrikespolitiken fokuserad på sydöstra Europa och unionens södra och sydöstliga närområde. Nordiska stater får samverka för att det lugna och stabila norra Europa ska hamna på agendan. Det finns miljömässiga, säkerhetsmässiga och ekonomisk-politiska utmaningar också i norr även om dramatiken, dessbättre, ofta är mindre uttalad än vad som är fallet i syd och sydost om unionen.

I globaliseringens tid är nordiska länders verksamhet på inget sätt begränsad till de nordiska staternas territorier. Men det förhållandet att allt mer av

politiken formas i ett globalt sammanhang leder inte till minskat nordiskt samarbete. Praktiken visar i stället att när nordiska stater engagerar sig på den globala arenan så sker det ofta i samverkan.

Det globala perspektivet ökar uppenbarligen motiven för fördjupat nordiskt samarbete.

Anders Ljunggren

BOKESSÄ

VÆSENTLIGE SIGNALEMETER AF NY DANSK SAMTIDSKUNST

Der var engang, hvor dansk kunsthistoriskrivning havde historiske hensigter. Ja, der var engang, hvor man endog kunne møde danske kunsthistorikere, der kunne finde på at gå i kødet på ikke-danske emner. Men den historiske og den internationale del af kunsthistorikforskningen har ikke været i høje omdrejninger i de seneste årtier. 2006 var godt nok renaissance-år i Danmark, og der kom da også flere smukt illustrerede bogværker – især omkring Christian IV (1588-1648) – men megen ny forskning, der kunne bringe den kunsthistoriske litteratur længere end, hvortil den allerede var kommet i Christian IV året 1988, blev det næppe til.

Så meget desto mere travlt har der været omkring alt, hvad der er nyt og signalerer nutid. Der har i høj grad været dansk fokus på den lokale nutids- og samtidskunst. Lidt mismodigt kan man notere sig, at behovet for at kommentere på sig selv og sin egen tid er *en vogue*, mens det, der geografisk såvel som tidsmæssigt ligger udenfor os selv, ikke animerer nutidens forskere og formidlere i synderlig grad. Nutidens narcissistiske og altopslugende arrogance dækker generelt for respekten for og ydmygheden over for det, vi kan lære af de andre og af den historiske viden.

Mismod eller ej; kritikken af den manglende historiske og globale bevidsthed må imidlertid forstumme, når det vi møder af nyskrevne kunsthistorier er af virkelig kvalitet, hvilket først og fremmest gælder ny-dansk-kunst boghøstens væsentligste udgivelse, nemlig værket *Ny-Brud* af *Rune Gade* og *Camilla Jalving*. Som anført står bogen *Ny-Brud* langt fra alene. Af væsentlige publikationer, der så at sige leder op til *Ny-Brud* kan nævnes *Passepartout* nr. 26 med tematitlen "Nyt" "Dansk" "Maleri" – et stort temanummer af tidsskriftet for kunsthistorie, udgivet af Institut for Æstetiske Fag ved Aarhus Universitet. Alle de mange anførselstegn signalerer publikationens mange overvejelser – teoretiske såvel som konkret værkemæssigt – vedrørende, hvad der er 'nyt', hvad der er 'dansk', og hvad der nu til dags er 'maleri'. Her udstikkes vigtige retningslinier, og der trækkes perspektiver til den internationale scene, ligesom debatten forankres i den debat, der herskede i 1980'erne. Fine artikler af f.eks. kunsthistorikeren Anne Ring Petersen belyser det grænseoverskridende maleri, hvor fladen bliver til rum. Der sættes fokus på nye strategier inden for det fortællende og betydningsbærende maleri. Den hypermoderne 'fantasy' genre præsenteres, og der kastes lys over den 'nye Leipzig-skole' og dens betydning. Rune Gade bidrager selv i artikelform med "Materie og Seminalitet", hvorfor han naturligt også i *Ny-Brud* - kapitlet "Gamle midler, nye måder", der netop

behandler 1990'ernes danske maleri – refererer til *Passepartout*.

Relevant i forbindelse med det ny maleri er det også at henvise til Kunstmuseet Arkens *Bulletin 2006*, Kunstmuseet for Samtidskunst i Ishøj syd for København. Her bringes ligeledes en række artikler, og også her henledes opmærksomheden på den `nye Leipzig-skole´ og dens betydning.

En klog mand – Albert Camus – sagde engang, at hvis verden var enkel, var der ingen kunst. Nuvel de seneste årtier har, ikke upåvirket af verdensbilledernes, tilværelsestolkningernes og ideologiernes sammenbrud eller stigende kaos, nærmest bragt en syndflod af kunst, netop som om denne unge kunst vil hævde, at man har fod på kaos. Den unge kunst har også været omgærdet af en enorm interesse. Generel øjebliks- og ungdomsfiksering har hjulpet til, og de unge har flot formået at udnytte højkonjunkturerne.

Ung dansk kunst har i sjælden grad vist mediebevidsthed, og de unge kunstnere har ofte bevidst flirtet med kommercialiseringen og politiseringen, ligesom man i ekstrem grad har været god til dels at være selvorganiserende, hvilket har medført en høj grad af uafhængighed af den traditionelle kunstinstitution, dels har haft øje for helt nye sociale og psykologiske resonansrum.

I en fin mindre artikel af Morten Søndergaard – museuminspektør ved Museet for Samtidskunst, Roskilde – i tidsskriftet ”dmt, Dansk Musik Tidsskrift” nr. 4. marts 2007 – forsøger forfatteren, at indkredse det opbrud fra de traditionelle genrer og udtryksformer, institutioner og kommunikationskanaler, som netop finder sted i øjeblikket. Morten Søndergaard ser det som en bred tværfaglig aktivitet, der i betydelig grad har den moderne teknologi som udgangspunkt. Ny teknologi skaber nye sprog og kommunikationsformer, og det er afgørende for forståelsen af de skred, der sker indenfor hele det audiovisuelle felt.

Det er med den nye teknologi – computeren, internettet etc. – som baggrundsrealitet, at man må behandle og forstå, også hvad der sker på det filosofiske, æstetiske og strategiske plan. Neo-popkunst, appropriationer og relationel æstetik og meget andet er de pejlemærker i et helt nyt kunstnerisk landskab med en biologi så overraskende og anderledes, at hjælp i form af kvalificerede bogværker er meget velkomne.

Således er Rune Gade og Camilla Jalving i *Ny-Brud* meget mere end godt på vej til at give dels det afgørende generationssignalement af 1990'ernes unge danske kunst, dels at redegøre i nogenlunde fattelig form for de tanker, der ligger bag ofte meget kryptiske aktioner og projekter. Det er karakteristisk, at bogen *Ny-Brud* ikke er skrevet for at fortælle, hvad der er godt, og hvad der er skidt. Det drejer sig generelt om ideerne og betingelserne bag værkerne og deres tilblivelse. Men heldigvis skinner forfatternes personlige synsmåder og præferencer også igennem engang imellem, hvilket giver en ellers meget teoretisk velfunderet bog et glimt af det personligt engagerede.

Ny-Brud er intet mindre end et vellykket forsøg på at give et generations-signalement, og som sådan kan bogen placeres som en efterfølger til Frederik Stjernfelt og Poul Erik Tøjners *Billedstorm* fra 1989, hvor det unge vilde danske maleri fik sin almanak.

Det generationssegment *Ny-Brud* lægger under lup er det, der kom til fuld udfoldelse i løbet af 1990'erne, og som stadig præger samtidens kunstscene. Der lægges i bogstaveligste forstand fængende ud med en omtale af den i 1994 meget eksponerede installationsaktion på Kongens Nytorv i København "Burn Out", hvor Jes Brinch og Henrik Plenge Jacobsen havde fyldt parkeringspladsen foran Hotel d'Angleterre – byens fine gamle hotel – med ødelagte og udbrændte bilvrag. Naturligvis giver bogen en god forklaring på hvad, hvor og hvorfor, men endnu bedre bliver det, når vi i det fremragende kapitel 4: "Kunst der virker – kunst som social og kritisk praksis" indirekte vender tilbage til "Burn Out". Det sker efter en overskuelig indføring i den franske filosof Nicolas Bourriauds tanker om en 'relationel æstetik', hvor det er situationen og de relationer den skaber – og ikke objektet som sådant – der er 'kunstværket'.

Med afsæt i disse tanker analyseres 'kunstværker' – eller måske rettere projekter – der netop går direkte ind i den sociale og politiske virkelighed for gennem en eller anden form for aktion, provokation eller lignende at skabe en ny bevidsthed, gerne med en efterfølgende løsning af konkrete problemer til følge. Altså kunstværkets værdi ligger ikke udelukkende i en event-effekt, men i et længere og mere bevidsthedsskabende efterspil. Som eksempler på disse tanker, analyserer Rune Gade og Camilla Jalving 'kunstværker' som et Vollsmose projekt fra år 2000 (Vollsmose er et belaste forstads kvarter ved Odense, hvor der især bor mange indvandrere, *red.*). Desuden omtales projekt "Beskyttelsesrum – Fixerum til narkomaner" af Kenneth A. Balfelt fra 2002, der satte fokus på forhold omkring narko og narkomaner på Vesterbro i København. Ligeledes gennemgås den bemærkelsesværdige gruppering Superflex' virkeligt radikale og globale sodavandprojekt "Guaraná Power" fra 2003. Hertil kommer Jes Brinch og Henrik Plenge Jacobsens værk "Engangssprøjte" i neon fra 1996, et værk der som Balfelts tematiserede narkoproblemer i den moderne storby.

Betegnende for substansen i bogen *Ny-Brud* er den sammenlignende analyse, der bringes af henholdsvis "Engangssprøjte" over for "Beskyttelsesrum-Fixerum". Nok handler de to værker om det samme, nemlig den mærkbare tilstedeværelse af narkomaner på Vesterbro, men både udtrykket, kommunikationsformerne og værkernes videre liv er væsensforskellige. Hvor Balfelts fixerum inviterer til dialog og debat, stiller Brinchs og Plenges værk et langt mere endimensionalt udsagn op. Som i tilfældet "Burn Out" arbejder Brinch og Plenge med spektakulære chokeffekter, der mere virker pubertært provoke-

rende end egentlig dybdeborende og grundlæggende afslørende. Den slagkraftige, men også blåøjede og reklameprægede henvendelsesform og æstetiske udformning er en væsentlig del af nybruddet – men det er næppe den del, der får det længste efterliv.

Bogen *Ny-Brud* er disponeret tematisk. Først tages der fat på de unges selvorganisering. Nye metoder og nye grupperinger har skabt et alternativ til museer og gallerier, kunstnersammenslutninger og traditionel formidling i form af bøger om og kritik af kunst. Som det så rigtigt anføres, har det altid været kunstens opgave at likvidere det herskende kunstbegreb, og forfatterne ser kunstnergrupperinger som ”Baghuset”, ”Kørners Kontor”, ”Max Mundus”, ”Tapko” som et udtryk for revitalisering, og ikke mindst omtalen af den daværende professor på Kunstakademiet, Albert Mertz, og hans antiautoritære og anti-elitære ideer er væsentlig, som mental og kunstnerisk strategibastion. Hvor langt ind i et konkret kunstværk, disse ideer kunne trænge, viser en fin analyse af Jørgen Michaelsens ”Albert Maersk” fra 2004.

Netop i forbindelse med atomiseringen af kunstscenen og de unges kritik af museet og galleriet som sådant, er det imidlertid væsentligt at anføre, at der i samme periode netop opstår nye gallerier, der eksperimenterer med nye lanceringsformer, som Galleri Nikolaj Wallner og Galleri Christina Wilson, der åbner i det nye og dynamiske kvarter i Københavns Sydhavn. Også Galerie Mikael Andersen i Bredgade har trods den meget ’traditionelle’ placering i Bredgade øje for kunstens græsrodde, hvilket klart fremgår af bogen ”GMA galerie Mikael Andersen”, der netop i 2007 er udgivet som markering af dette galleris 20års jubilæum.

Efter en gennemgang af samtidens alternative organiserings- og kommunikationsformer følger i *Ny-Brud* et kapitel, der giver et omfattende signalement af kunstens nye udtryksformer. Her indkredses, hvad en installation egentlig er for noget, og en betydelig række tværfaglige og tværmediale emner bliver fremført. Over alt møder vi opbrud fra genrer, udtryksformer og kunstarter, ligesom opbrud fra kunstens elitære isolation og selv-definition er en vigtig faktor. Kunsten består i dag af mange discipliner, der baserer sig bredt på en lang række interessefelter. Fascination af videnskaben, teknologien, økologien etc. giver dynamik til feltet. Alverdens strategier og metoder står til rådighed, og læseren følger udviklingen fra ideernes tænkte landskab til det konkrete arbejde ude i marken. Her finder vi alt fra traditionelt maleri til arkiv-mani, film og musik-videoer, comix og tegneserie som inspirationskilde. Alt er for så vidt gangbart.

Fotografiet omtales uden dog, at det virker helt dækkende og påfaldende sporadisk omtales medier som lys og lyd. Den moderne kommunikationsteknologi og de nye IT-muligheder – herunder internettet – omtales, uden at det virker udtømmende. I det følgende kapitel blændes der op for ”Den

nære virkelighed”, hvorunder forstås kønsproblematikker og arbejder, der kredser om intimitet og anonymitet, seksualitet, feminisme og homoseksualitet. Ikke mindst koblingen til tv-mediets leg med dokumentarisme, reality show og fiktion er meget oplysende, og det er spændende at se, hvorledes populærkulturens kommercialisering sætter sig igennem i de visuelle udtryk. Kanaliseringen af det klichébetonede pop image til den eksperimenterende unge kunst er et raffineret eksempel på fusion og integration mellem utallige og meget forskelligartede kilder. Typiske for 1990’ernes unge kunst er ikke blot ironien og humoren. Det dobbelttydige og værdirelative er så at sige en gennemgående trend.

Således hos grupperingen ”Kvinder på værtshus”, der med deres veloplagte konfrontationsprojekter langer bredt ud efter såvel det maskuline som det feminine. Ind i mellem kan det være vanskeligt at skelne mellem pjat og alvor. Der leges i den unge kunst umådelige meget med stereotyperne. En mere rationel, retliniet måde at tænke på kommer ofte til kort i mødet med en ung vildtvoksende fantasi. Det nytter simpelthen ikke at komme med en gammel-dags målestok for, hvad der er substans, og hvad der er tynd luft.

De mere traditionsbundne udtryksformer som maleri og skulptur får også i *Ny-Brud* deres kapitler og kompetente analyser, ligesom den ny galleriscene og den danske kunst sættes ind i globaliseringens tidsalder. Stofmængden er enorm, overblikket er respektindgydende og forklaringsmodellerne stort set altid brugbare. Der er virkelig tale om en bog, man bliver klogere af. Det er ikke altid en let læst bog. Men emnet er tilsvarende heller ikke altid lige indlysende.

Ny-Brud er en bog, der arbejder så tematisk og overordnet, at man ikke umiddelbart kommer i skulderhøjde med den enkelte kunstner, ligesom læseren ikke får serveret hans eller hendes væsentlige hovedværker på et sølvfad. Ønsker man sig mere en orientering i junglen af kunstnere end et egentligt teoretisk overblik – ja så er der hjælp at hente først og fremmest i en meget omfattende, men på det udstyrsmæssige plan temmelig beskedne bog, nemlig *Lisbeth Bondes og Mettes Sandbyes Manual til dansk samtidskunst* – et meget nyttigt værk på næsten 400 sider, der i alt introducerer 65 unge kunstnere og i en mere personlig anlagt tilgang beskriver vægtige værker af de pågældende kunstnere. Lisbeth Bonde og Mette Sandbye har ikke kørt kunst-Ferrarien i stilling og blændet op for det forkromede og glamourøse. Bogens omslag er som brunt karduspapir, billedsiden meget neddæmpet, og det indledende kapitel kaldes slet og ret ’brugervejledning’. De to forfattere har bevidst holdt sig i baggrunden og nedtonet de store ambitioner vedrørende sammenfattende overblik, teoretisk baglandsdiskussioner og filosofisk-æstetiske udredninger.

Ærindet er dog klart nok. Det er de sidste 15 års unge og progressive kunstnere, der kommer til orde. Forfatterne er naturligvis godt klar over, at

der dengang for 15 år siden såvel som i dag både males og hugges i stort set alle traditionelle og utraditionelle ismer – fra Thomas Kluges neobarokke ekstremrealisme til velkendte følelsesudladninger i et ekspressionistisk tonefald, der viser, at Cobra ikke er død, selvom dens fædre alle er borte.

Manual til dansk samtidskunst bekender kulør fra starten. Sigtet er et generationssegment – kunstnere der i dag er mellem 30 og 50 år gamle – og der er tale om de kunstnere og den kunst, der har skubbet til udviklingen. Politiske aktionskunstnere som den globalt tænkende Jens Galschiøtt, der i sit kunstneriske sprog næppe har brudt nye veje, er ikke med. Som alle andre bøger er *Manual til dansk samtidskunst* også tendensiøs. Og tak for det. I bogen får læseren 65 nedslag, der præsenterer enkeltindivider, kunstgrupper og en lang række værker. Der skrives med en bred rundhorisont som baggrund, ligesom man tydelig mærker, at skribenterne har interviewet mange af kunstnerne, ligesom de i livlig kontakt med miljøerne. De 65 analyser er grupperet i 11 kapitler. Der er maleri, skulptur, tegning og grafik – de gamle akademiske genrer, men under læsningen af analyserne under disse overskrifter, fornemmer man de stadigt stigende vanskeligheder, der fremkommer, når man vil opretholde de traditionelle måder at organisere stoffet på. Således er den første kunstner, der omtales under kategorien `Tegning, Grafik, Collage´ gadeartisten HuskMitNavn (f. 1975), der er kendt for murmaleri i det offentlige rum. Den unge kunst er selvfølgelig uregerlig, og den passer ikke ned i de gamle flytte- og arkivkasser. Heldigvis!

Derfor er et begreb som `det tværmediale´ også et begreb, man støder på igen og igen. Ung kunst er ”transdisciplinær” – hvilket kræver forståelsesrammer, vi næppe har etableret endnu.

Fra de gamle billedkunstneriske former føres vi først ind i fotografiet, dernæst i videokunster og så i de nye massemediers kunstformer. Forfatterne er på sikker grund ikke mindst i de enkelte kunstneranalyser. Her er bogen øjenåbende i bedste forstand. Kunstnere som Jesper Just, Eva Kock, Peter Land, Lisbeth Cuenca Rasmussen og Gitte Villesen sættes smukt ind i større sammenhænge, samtidig med at man umiddelbart for lyst til at se eller gense deres videokunst.

Fra gennemgangen af de elektroniske billedmedier bevæger vi os via skulpturen – den fysiske `tingest´ i rummet – ud i det offentlige rum. Kort og præcist er signalementet af skulpturens udvikling efter Anden Verdenskrig. Minimalisme og postmodernitet rides op, og en hel generation af vigtige kunstnere bliver nævnt, selvom det ikke er dem, bogen handler om. Blandt de valgte kunstnere under rubrikken Skulptur – Martin Erik Andersen, Kaspar Bonnén, Jesper Dalgaard, Sophia Kalkau, Nina Saunders og René Schmidt – demonstreres det tværgående med stor tydelighed. Enten er de unge på vej langt væk fra skulpturen, eller de søger helt ind i den minimale grundform.

Sophia Kalkau er vel den eneste, der med værket ”Månens kvadratur” egentlig lever op til betegnelsen ’billedhugger’. Og det er derfor heller ikke tilfældigt, at netop hun er blevet inviteret til at udstille på Ny Carlsberg Glyptotek – København skulpturmuseum par excellence.

Jo mere bogen bevæger sig ud i det offentlige rum og ud i de konceptuelle baner, jo vanskeligere bliver det at opretholde afgrænsningerne. Denne systematikens fallit sker til gengæld på en sådan måde, at det enkelte kunstværk og dets egenart får lov til at stå frem. Forfatterne er altid parat til at gå på strandhugst i de udvalgte værker uden smålig skelen til denne eller hin etikette. Den fine enkeltomtale favoriseres, og der er glimrende omtaler af f.eks. ikke let tilgængelige værker af Jens Haaning, Joachim Koester og Simone Aaberg Kærn. Og så er det ærlig snak, at vi ikke bliver bildt ind, at moderne kunst er lettilgængelig. Det er svært! Men det er ny naturvidenskab, ny teknologi og nye samfundsteorier også!

Hvor bogen *Ny-Brud* søger mod det overordnede – de idemæssige strukturer bag værkerne – er *Manual til dansk samtidskunst* optaget af den gode værkanalyse og omtalen af den enkelte kunstner. De store guldrandede generationskarakteristikker leveres ikke. Forfatterne indskrænker sig til at omtale Danmark som en slags periferizone, og at avantgarden i Danmark viser globaliseringens indtrængen i vor periferi. To vigtige begivenheder – Murens fald i 1989 og World Trade Centers fald i 2001 – nævnes blandt de vigtigste historiske momenter, der medvirkede til grænsernes fald. Men derudover er det småt med historiens vingesus.

Endnu mindre sus er der over kunstsamlere og journalister *Michael Jeppesens* bog *Overblik -63 danske samtidskunstnere*. Her er vi først og fremmest til billedfest. Teksten er langt mindre styret af overordnede principper, ligesom udvalget af kunstnere mere er præget af, hvem der er i vælten – hvorfor f.eks. Per Kirkeby er nævnt, uden at man kan sige, at denne store kunstner tilhører 1990’er segmentet. Til det mere overfladiske og i dette tilfælde kaotiske hører udgivelsen *kopenhagen 05/06 Ny Dansk Kunst*. Her er tale om en temmelig vildtvoksende og til en vis grad underholdende billedkavalkade over ’året der gik’ – fra udstillinger på ARoS, Århus nye Kunstmuseum, Louisiana Museet og X-rummet på Statens Museum for Kunst til mindre prominente lokaliteter på Vesterbrogade, Nørrebro og andre alternativer. Bogen er måske noget selvforelsket, men også sjov og livsglad. Høj energi! Hvertil kommer tekststykker, der trods læsevanskelig layout er læseværdige. Således er der mini-interviews med vigtige aktører på øjeblikkets kunstscene som Liljevalchs tidligere leder, Bo Nilsson, nyudnævnt leder af Charlottenborg Udstillingsbygning, Henriette Bretton-Meyer, leder af Overgaden –Institut for Samtidskunst, København, Mikkel Bogh, ny rektor for Det Kongelige Danske Kunstakademi, Jens Haaning, ny afdelingsleder på det Fynske Kunstakademi,

samt en række nye ledere af gallerier og udstillingssteder. En skæg bog i en helt anden ende af skalaen.

Tilbage sidder vi med et par rigtig fine bøger, der også på lidt længere sigt kan være til hjælp, når vi gerne vil navigere i et "transdisciplinært" felt, hvor den unge kunst skaber en praksis, der udfolder sig uden hensyntagen til de hæderkronede og akademiske traditioner. Den æstetiske tyngdelov og genrebestemmelsernes grundlove synes at være suspenderet, og der er i hvert fald ikke basis for at anskue kunstscenen, den danske som den internationale, ud fra kriterier `som i gamle dage´. Sagen er, at fokus gradvist er rykket mere og mere fra objekt til virkning. Vi oplever i disse år en stigende fokusering på værket som tilstand, der kræver postproduktion, frem for at det er en enhed, der nu engang er blevet produceret. Processen flyttes fra produktionen, hvor kunstneren har fuld kontrol over alle niveauer og detaljer, til den situation der eksisterer, efter at en produktion har fundet sted – og værket møder et publikum.

Der er altså tale om et videre liv – en videre produktion – som indgår mere og mere i såvel hensigten med som selve udformningen af kunstværket. En situation der kræver et stadigt mere og mere vågent, meddigtende og aktivt reagerende publikum, der forstår og interagerer. Der appelleres i stigende grad til beskuerens aktive deltagelse, og for overhovedet at kunne aktiveres er det af betydning også at vide noget om tankerne bag de ofte meget overraskende og uventede projekter, man støder på ude i den virkelige og forunderlige verden.

Ole Nørlyng

Rune Gade og Camilla Jalving. *Ny-Brud- dansk kunst i 1990erne*. Aschehoug 2006
Lisbeth Bonde og Mette Sandbye. *Manual til dansk samtidskunst*. Gyldendal 2006
Michael Jeppesen. *Overblik – 63 danske samtidskunstnere*. Politikens forlag 2006.

KRING BÖCKER OCH MÄNNISKOR

EFTER ALTINGSVALGET I ISLAND I MAJ 2007

Regeringen, bestående af Selvstændighedspartiet og Fremskridtspartiet, holdt skansen ved altingsvalget den 12. maj 2007 med et flertal på ét mandat. Selvstændighedspartiet fik 36,6% af stemmerne og 25 mandater, hvilket var 2 mere end ved sidste valg. Men Fremskridtspartiet fik 11,7% af stemmerne og 7 mandater, og mistede således 5 altingsmedlemmer.

Den første reaktion fra Geir H. Haarde, formand for Selvstændighedspartiet og statsminister, og Fremskridtspartiets formand Jón Sigurðsson, der notabene ikke blev valgt ind på Altinget, var, at partierne højst sandsynligt ville forsøge at fortsætte regeringssamarbejdet, selv om regeringsflertallet byggede på så lidt som ét mandat. Meget snart efter at formændene begyndte at forhandle om et fortsat samarbejde, blev det klart, at der i begge partier herskede en vis vantro overfor, at et så knebt flertal ville være nok for regeringen, hvis gode projekter skulle realiseres. Der lader dog til at have hersket størst tvivl om dette i Selvstændighedspartiet.

I ugen efter valget blev der hvisket i krogene om at visse altingsmedlemmer fra Socialdemokratisk alliance og Selvstændighedspartiet, og faktisk også fra Venstre Grønne og Selvstændighedspartiet, havde følere ude bag kulisserne, for at undersøge om Selvstændighedspartiets regeringsdannelse med et af de to venstrepartier var en reel mulighed.

Forud for dette havde Steingrímur J. Sigfússon, formand for Venstre partiet – De Grønne, været så klodset i sine udtalelser om Fremskridtspartiet og mulighederne for et samarbejde med partiet, at han på det nærmeste uden hjælp fik ødelagt chancen for at danne en venstreregering bestående af Socialdemokratisk alliance, Venstre grønne og Fremskridtspartiet, der dog havde haft 34 mandater bag sig mod Selvstændighedspartiet og Det liberale partis 29 mandater.

I Fremskridtspartiet blev man fortørnet over nyhederne om Selvstændighedspartiets forhandlinger med Socialdemokratisk alliance og Venstre grønne og besluttede på partigruppemøde torsdag den 17. maj at afbryde regeringssamarbejdet med Selvstændighedspartiet.

Dagen efter var Geir H. Haarde hos Islands præsident Ólafur Ragnar Grímsson for at meddele at regeringen trådte tilbage. Han meddelte samtidig præsidenten, at han selv og Ingibjörg Sólrún Gísladóttir, formand for Socialdemokratisk alliance, var nået til enighed om at forsøge at danne en regering bestående af Selvstændighedspartiet og Socialdemokratisk alliance under Selvstændighedspartiet ledelse. Geir fik derefter til opgave at danne ny regering, og allerede samme eftermiddag begyndte de formelle regeringsforhandlinger mellem de to partier. Forhandlingerne foregik i statsministerens gæstebolig på Þingvellir og man spøjte med at en Þingvellir-regering var under dannelse. Andre mere negative spøgefulde, heriblandt også ledende kræfter i Fremskridtspartiet mente, at regeringen burde kaldes Baugur-regeringen, fordi man her havde Baugur-koncernens favoritregering. Det bør i denne sammenhæng med rette nævnes, at Ingibjörg Sólrún Gísladóttir utallige gange de sidste år er blevet skarpt kritiseret for i sin argumentation på det groveste at tage parti for far og søn i Baugur Group.

I Selvstændighedspartiets rækker herskede der tvivl om, at man kunne stole på den Socialdemokratiske alliances ledelse, og man var skeptisk med hensyn til at et samarbejde mellem partierne kunne foregå i tillidens og oprigtighedens tegn.

Rigtig mange Selvstændighedspartimedlemmer havde længe haft et horn i siden på Ingibjörg Sólrún og ikke megen tro på, at et samarbejde med hende kunne blive godt. Det samme gælder for en bestemt gruppe i Selvstændighedspartiet og dens mening om Óssur Skarphéðinsson, tidligere formand for Socialdemokratisk alliance.

Regeringsforhandlingerne foregik på Þingvellir hele weekenden med enkelte pauser, og når partilederne gik udenfor for at trække frisk luft, og medierne fik en lille chance for at tale med dem, så de ud til at komme godt ud af det med hinanden og oplyste, at forhandlingerne gik fint. Mandag den 21. maj fortsatte så forhandlingerne mellem formændene og deres nærmeste medarbejdere i regeringens repræsentationsbolig ved Tjarnargata, og mandag eftermiddag stod det klart på baggrund af Geirs og Ingibjörg Sólrúns udtalelser, at en ny regering var på trapperne.

De to partiformænd brugte tirsdagen til at indkalde alttingsmedlemmerne et ad gangen og præsentere den programklæring de var kommet til enighed om. Tirsdag aften, den 22. maj, blev der holdt partigruppemøde i begge partier samt efterfølgende centralkomitémøde og en ny regering, bestående af Selvstændighedspartiet og Socialdemokratisk alliance og under ledelse af Geir Hilmar Haarde, var en realitet.

Torsdag den 24. maj deltog den fratrædende regering i sit sidste statsrådsmøde på Bessastaðir med præsident Ólafur Ragnar Grímsson, og samme eftermiddag var også den nydannede regering på Bessastaðir for at deltage i sit første statsrådsmøde med præsidenten. Efter mødet fik ministrene overrakt nøglerne til deres respektive ministerier.

Agnes Bragadóttir

Oversættelse fra islandsk: *Hanne Fisker*

SOLEN, MÅNEN OG DET UFORKLARLIGE TREDJE

Nu er der gået to år siden det herostratiske H.C. Andersen-jubilæum i Danmark. Feberen er faldet et par grader, hverdagen og evigheden er vendt tilbage. Og i foråret 2007 – på forfatterens 202 års fødselsdag – udkom selvbiografierne som sidste kassette i Gyldendals og Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs store H.C. Andersen-satsning med de samlede værker bind 1-18. Eventyr, romaner, digte, skuespil, rejselekskildringer og her til sidst altså selvbiografierne. Den første samlede udgivelse i langt over 100 år. Med nænsom hånd retskrivningskorrigeret efter originalmanuskripterne. Et gigantisk projekt og et prægtigt værk. Næsten 30 kilo vejer de med mange, mange tusinde sider. Og så er dagbøgerne og brevene ikke engang med. Det ville betyde mindst 2 kassetter mere.

Er vi blevet trætte undervejs? Nogen har nok en lille smule overhæng. Og selve året blev heller ikke det festfyrværkeri vi havde forventet. For ikke at tale økonomi! Men en ting står søjleklart efter gallaforestillinger, ambassadører, udstillinger, priser og alle slags eksponeringer. Andersen lader sig ikke banalisere! Han vokser ovenud. Han overlever den laveste promille, den fladeste pointe og det største budgetunderskud. Forstoppelse og tandpine og politikeres visionsløse dispositioner. Han har hele tiden ligget og luret med det ene øje på klem – dér på slumretæppet mellem hverdagen og evigheden. Med en livs-regnemaskine fuld af usynlige plus og minus knapper og finurlige syner, hvor en og en bliver til fire standhaftige tinsoldater. Dette *ekstra*, dette særlige, dette overskud, dette poetiske regnskab midt i en lineær verden. Dét er Andersen, dér kan han fange os på flade fødder og minde os om, at verden er vidunderligt stor. Kig op, kig ned, kig ud, kig ind. Men for Guds skyld: brug øjnene!

Jeg tror, at ikke mindst disse samlede værker har lukket øjnene op for mange nye

læsere. Sjældent har et bogværk været smukkere at skue. Den grafiske tilrettelæggelse er i særklasse. Her er ikke tænkt i overskud, men i *overflod* – i dette ekstra som vi så grumt og gerne længes efter. Bøgerne er overdrysset med H. C. Andersens egne tegninger, papirklip, collager, vignetter, håndskrevne ark. I sort/hvid og oh! farver. Siderne er åbne uden at være løse, skrifttypen forholdsvis stor – her er luft og plads. De lugter lidt af sværte og formalin. Og så er de udstyret med registre, tidstavle, noter, kort (i rejsebøgerne) og hver eneste kassette har en længere opsamlende indledning af værkets hovedredaktør, professor *Klaus P. Mortensen*, der som kaptajn på bogskibet har holdt sammen på tid og stof og et stort hold af videnskabelige medarbejdere.

I forbindelse med værkets afslutning er disse indledninger nu udgivet som en selvstændig introduktion til forfatterskabet. *Tilfældets poesi*, kalder Klaus P. Mortensen sin bog, et begreb den ældre H. C. Andersen selv introducerede og som henviser til den tilsyneladende tilfældige oplevelse, der med ét kan løfte sig i betydning og blive poesi. De pludselige øjeblikke midt i hverdagen, midt i grøftevandet og porcelænsbutikken, hvor Andersen synes at møde det sande i det sansede – og i sig selv. Det er værd at hæfte sig ved den titel, fordi den rummer en del af det paradoks, der gør Andersen så vanskelig at sætte på formel.

For det tilfældige er jo mere end tilfældigt. Det sansede er mere end sanserne forstår. I det ene begreb fastholdes på en gang det eviggyldige og det flygtige, det objektivt givne og det subjektivt anede, det udefra sansede og det altid iboende. H.C. Andersen er blevet fortolket af marxister og freudianere, strukturalister og kristne, jungianere og biograffister. Men aldrig helt gennemlyst. Det er muligvis derfor. Fordi det kræver, at man netop ikke vælger side. Eller snarere at man kan rumme et paradoks i adskillige potenser uden selv at gå over på midten. Ja, kan bruge det som afsæt for et nyt spring, fordi man helende aner, at der bag hver en modsætning eller dobbelthed, som Klaus P. Mortensen mere præcist kalder det, er en forenende dimension, et fælles tredje.

Tilfældets poesi er revideret en smule i forhold til værkindledningerne, der er føjet et par essays til og rækkefølgen er ændret. Således får selvbiografierne – Andersens eget eventyr om Andersen, skrevet sideløbende fra 1832 til kort før hans død – i denne udgivelse det første ord.

Det får det dobbeltbillede, Klaus P. Mortensen tegner af H.C. Andersen, og som han første gang udfoldede helt tilbage til monografien *Svanen og skyggen* fra 1989 og senere i essaysamlingen *Spejlinger* fra år 2000, til at træde endnu klarere frem. Dobbeltbilledet af en mand, der ifølge M. A. Goldschmidt ”kunne finde guld alle vegne, selv i rendestenen – uden at få snavs på fingrene”. Dobbeltbilledet af en mand, hvis fikspunkt nok er barnet og det barnlige, men hvor horisontlinjen er den voksnes bevidste, sofistikerede iscenesættelse. Dobbeltbilledet af en mand hvis liv er et digt, men hvor digtet i højeste grad bliver til virkelighed. Af en mand der ifølge Klaus P. Mortensen overalt skriver med denne besynderlige tvetydighed af ”tæt indføling og en kølig, næsten måneagtig distance”. Det er uhyre præcist set. Andersen skriver fra månen, mens solen – ligesom barnet og uskylden – er hans hemmelige kilde og evige længsel.

Hvordan forholder man sig så til en forfatter, hvis digt og virkelighed ikke lader sig skille med almindelige regnearter. En selvbiograf, der på den ene side gør sig til et (ulyksaligt!) produkt af barndommen, på den anden føler sig som en, der (lyksaligt!) er ”faldet ned fra skyerne”. Og som derfor lige så sfinksagtigt svinger mellem at være sin egen ubønhørlige kritiker og berusede helgenkårer? Måne og sol. Skin og urkraft. Intet og alt.

Klaus P. Mortensen vælger den ædru vej. En salomonisk position et sted mellem aktuelle fortolkere som den kontroversielle, biografisk orienterede Jackie Wullschlager og de mere metafysiske-religiøse Johan de Mylius og Kathrine Lilleør. Den sidste er i øvrigt slet ikke nævnt i litteraturlisten?

Det reducerer desværre spændvidden. Det er som om Klaus P. Mortensen i indledningskapitlet til netop selvbiografierne nægter at gå ind i det ”identitetseksperimentarium”, som Andersen udfolder overalt i sine tekster, men tydeligst her. Og det skønt Klaus P. Mortensen et andet sted i bogen selv påpeger Andersens smerte ved at være ”hinsides de kategorier, som samtiden forstod et menneske i”. Det er han åbenbart stadigvæk. Ikke i sit værk, men i sig selv i sit værk. I dette prekære krydsfelt mellem psykologi (reducerbar måne) og metafysik (uforklarlig ild). ”Hvor kan man male Solen, naar man selv staar inden i den?”, skriver Andersen selv i et brev.

Her gælder det som fortolker om at miste fodfæstet og springe med. Ikke forvente en verden med orienteringspunkter og identificerbarhed, men se og fatte en personlighed, der vokser ovenud, bogstaveligt talt – også af sig selv. Det er jo det, selvbiografierne (og rejsebøgerne og til dels vel også romanerne) blotlægger. Et menneske, der uførtrodt kan sætte egoet i Guds sted og Gud i egoets, som manipulerende blander forsyn og egen ambitioner sammen, men som alligevel er i besiddelse af dette *tredje*, hvorfra det hele skal beskues. En fortolker af Andersen må nødvendigvis gøre det samme. Gå et tredje sted hen. Forsvinde i den helhed, der opstår. ”Prisen for uddelighed er paradoksalt nok jegets forsvinden”, skriver Mortensen om kunstnerhistorien *Psychen* fra 1861. Ja, det er jo det, det er.

Men det er som om Klaus P. Mortensen netop i det springende punkt ikke vil springe med. Så hvor forfatterskabet i de øvrige indledninger er rummet med en forbilledlig litterær og menneskeklog forståelse, er bægeret ligesom fuldt i de selvbiografiske værker. Og Klaus P. Mortensen må snusfornuftigt sætte geniet på plads, når han, altså Andersen, opladt taler om determinerende kærlighedssorger og Forsynets milde styring. Der er kun en, der styrer, og det er ham, der fører pennen, skriver magister Mortensen.

Måske er denne afvisning af paradokset, når det gælder lige netop selvopfattelsen, forklaringen på at H. C. Andersen søges fastholdt i så mange ismer og skoler – for til sidst selv at sprænge dem alle. Hverken Jung eller Jesus eller kongeblood eller nykritik er nok.

Eller måske er denne reduktionisme blot udtryk for den selv samme andersenske dobbelthet, som ethvert menneske består af. Hvor vi ind imellem står i vejen for os selv. For i det afsluttende og nyskrevne kapitel, der bærer bogens navn, er det store vingesus tilbage. Her konkluderer Klaus P. Mortensen, at Andersen mere og mere bevidst i sit forfatterskab søgte at virkeliggøre idéen om en universalpoesi, drevet af en ”aldrig afsluttet stræben efter at fremstille det ufattelige hele”. Aldrig afsluttet – fordi det universelle ligger hinsides digterens rækkevidde. Fordi poesien netop kun kan ane. Og han slutter sit og Andersens store værk med følgende, favnende fanfare: ”Hos H.C. Andersen er den kunstneriske grundposition således denne flydende, ustabile midte mellem to afgrunde: en jordisk og en himmelsk”.

Tak for den og det. For sådan er det jo. Paradokset, der aldrig går op. Men dog får det hele til at hænge sammen.

Liselotte Wiemer

Klaus P. Mortensen: *Tilfældets poesi. H.C. Andersens forfatterskab*. Gyldendal, København 2007.

SFP – VÅGMÄSTARPARTI OCH SVENSKA SPRÅKETS FÖRSVARARE

Nu om någonsin förefaller flera, gamla ideologier stendöda. Till de avlidna attityderna torde kunna inräknas anti-kommunism som en generell politisk hållning.

I dag ägnar politologer och historiker anti-kommunismen föga intresse. Men den var en styrande kraft i Europa under trettioalet och under hela andra världskriget. Många av den tidens högeraktivister och vingskjutna existenser besjälades av ett fanatiskt motstånd mot bolsjevismen. Detta kunde vägleda danskar att ta värvning i de tyska SS-styrkorna. I Finland mobiliserades tusentals högertänkande i Lapporörelsen, som maskerades som ett bondeuppror till försvar för fosterlandet. I Norge kom Vidkun Quisling att ge sitt namn åt landsförrädisk verksamhet. Nordens sista SS-soldater stupade i ett hopplöst försvar av Berlin våren 1945.

Finlands utträde ur andra världskriget skedde helt på sovjetiska villkor. Då förbjöds alla former av verklig eller förmenad anti-kommunistisk verksamhet. Men finländarnas självbevarelsedrift levde stark under ytan och med Karl-August Fagerholms socialdemokratiska minoritetsministär åren 1948-1950 lotsades landet upp ur den politiska dödsskuggans dal. En Stalin-demokrati blev inte Finlands väg. Fagerholms insats är i dag historisk. När det begav sig fick han ett diskret, men verksamt stöd både av president J.K. Paasikivi och alla borgerliga kretsar utom agrarförbundet där Urho Kekkonen redan blivit en hegemon, som stakade ut sin kurs mot presidentskapet via statsministerposten i fem regeringar mellan 1950 och 1956. Som president stödde han inte sin statsminister, dvs Fagerholm under den s.k. nattfrostn 1958.

Till de parlamentariska partier, som höll skarp utkik mot kommunistiskt inflytande i Finland hörde städse i främsta ledet Svenska folkpartiet (SFP). Efter kriget fanns det fortfarande gott om svenskspråkiga industriledare, som självfallet avskydde oro på arbetsmarknaden, samtidigt som de deltog i den allt viktigare handeln med Sovjetunionen. Den svenska tidningspressen i Finland var övervägande klart borgerlig. I dagspolitiken kappades svenska liberaler, bönder och högerfolk om Svenska folkpartiets linje, som ofta antog kompromissens skepnad. SFP stod i ekonomiska frågor gärna till höger, man förstod dock jordbrukets intressen och landsbygdens nyckelroll som ett solitt svenskt underlag i motsats till en oroande språklig befolkningsutveckling i de stora städerna. Rättstraditionen var kraftigt rotad men parallellt med den kunde en borgerlig liberalism inte bara existera utan även effektivt utöva ett avsevärt inflytande inom utrikes- och säkerhetspolitik, samhällets etik och moral samt social- och kriminalpolitik.

Under 1970-talet, då talet om finlandiseringen ljöd som högst, var Svenska folkpartiet den politiska rörelse som inte svansade för Moskva i onödan, trots att dåtida finlandssvenska politiker som Hufvudstadsbladets chefredaktör Jan-Magnus Jansson och kammarlärda som Lars Dufholm även de hade sina "husryssar", diplomater vid Sovjetunionens ambassad som i horder hade infiltrerat den politiska scenen i Helsingfors med personliga förbindelser till alla som betydde något i huvudstaden. Men det svenska partikansliet vid Bulevarden 1 och senare i Gräsviken höll gott på sin politiska hygien. I sommar har det antytts att SFP:s liberala ungdomsorganisation, mittenförbundet, skulle ha varit på glid lite grann.

Först denna sommar har någonting som liknar ett personpolitiskt mirakel ägt rum i Svenska folkpartiets led. Medan de gamla – och livgivande – politiska grupperingarna inom SFP har förvandlats till svagt profilerade krafter i ett slags gröt som lagt sig på sin ruta i den finländska politikens starkt överbefolkade mitt, har ett egendomligt komplement fogats till partiets ledargarnityr.

I egenskap av viceordförande sitter nu journalisten Nils Torvalds (62) med vid SFP:s innersta rådslag. Efter att en kort tid som mycket ung ha deltagit i SFP:s ungdomsorganisation rutschade Torvalds raskt över till yttersta vänstern. Han tillhörde kommunistpartiets Moskvatrogna falang, den har också kallats stalinistisk. Ett bevis på det sovjetiska förtroende Torvalds njöt var hans långa chefredaktörskap för ”arbetartidningen Enhet” 1974-1980 , utbildningen vid institutet för samhällsvetenskap i Moskva 1975-1977 och uppdraget som de Moskvastyrda Fredskämparnas ombudsman 1971-1972.

Efter att ha beklätt arbetsledande uppdrag vid statliga radio- och tv-bolaget YLE fungerade Torvalds som dess svenskspråkiga korrespondent i Moskva 1995-1999 och i Washington 2001-2004. Murens och sovjetkommunismens fall öppnade senast Torvalds´ ögon, om inte redan sejouren i Moskva.

SFP har fått en man av många årstider i sin ledning, och även en myckenhet talang, socialt samvete och formuleringsglädje. Sistnämnda draget går i släkten. Pappan Ole Torvalds var en finstämd och känslig lyriker, journalist även han.

Eftersom SFP:s väljare och de enstaka finskspråkiga liberaler som gillar partiets nordiska profil har varit svältfödda på färgstarka profiler efter Jörn Donner, gick det utmärkt för Torvalds i senaste riksdagsval. Han blev andra suppleant i Helsingfors och har nu en utomordentlig möjlighet att nästa gång bli invald på partiets enda mandat i huvudstaden.

Ideologierna är alltså i sanning döda. Svenska folkpartiets anti-kommunistiska linje är begravid och man har slaktat den heliga kon för att fira en förlorad sons återkomst. Från ett maximum på 26 mandat av riksdagens tvåhundra år 1907 har SFP:s riksdagsgrupp krympt till åtta plus en ålänning. Efter ett sekel i finländsk politik står nationalitets- och språkpartiet inför bistra, existentiella frågor. Där passar Torvalds bra efter alla högerbroilers och hemmafruar, som gjort sig breda i partiets led i synnerhet i Helsingfors, det bräckligaste av SFP:s fästen.

Till Svenska folkpartiets 100-årsjubileum har getts ut en bok, som når utöver den konventionella historikens ramar. Under redaktion av *Siv Strandberg* har ett antal finlandssvenska akademiker behandlat jubileumstemat från varierande synvinklar. *1906-2006, Svenska folkpartiet genom 100 år* kom ut förra året.

Tidigare historiker har skildrat partiets öden ungefär till Kekkonen-erans slut för ett kvartssekel sedan. Dessa arbeten är i sig gedigna och bygger på den svenska riksdagsgruppens utförliga protokoll, på handlingar i partiets arkiv och klipp och artiklar ur tidningspressen. Nu har arkivens källsör fått något ge vika för dagspolitikens överlevnadstematik.

Ett drygt dussin forskare belyser Svenska folkpartiets öden. Den samlande och samtidigt inledande uppsatsen är författad av professor Henrik Meinander, som senast har gett ut ett komprimerat arbete om Finlands historia. Meinander är känd som en historiker med ett sällsynt säkert grepp i synnerhet om 1900-talets historia.

Svenska folkpartiet uppstod i rösträttsreformens tecken och grundades för att bli en samlingsrörelse för hela den svenskspråkiga befolkningen. Så blev det nu inte, men SFP har i val samlat mellan 70 och 80 procent av alla finlandssvenska röster. Under den gamla grundlagen krävdes i fråga om en del ekonomiska beslut 2/3 majoritet i riksdagen och ett ärende av grundlagskaraktär krävde rentav 5/6 majoritet för att förklaras brådskande. Under dylika förhållanden var SFP ett vågmästarparti och bidrog samtidigt till att riksdagen allra oftast hade borgerlig majoritet. Partiets användbarhet i regeringssamarbetet visas också av att man suttit i regeringen under ett trekvartssekel medan tiden i opposition under denna långa tidsrymd är under tjugo.

Det är säkert ett riktigt grepp att denna gång frångå en strikt historisk framställning. Därigenom kan författarna nu i större omfattning belysa SFP:s roll i utrikes- och EU-politiken, genomlysna insatserna inom kommunalpolitiken, resonera om utbildnings- och miljöpolitik, ungdomsarbete och väljarstöd, Kekkonen och regeringspolitik. Schildts förlag förtjänar en eloge för sober grafisk formgivning medan bildtexterna för det mesta är menlösa och aktörerna på bilderna alltför ofta okända för bildredaktören, men inte en upplyst allmänhet.

Det är svårt att anföra kritik mot eventuella sakfel i texten. Sätillvida är historiken naturligtvis en partsinlaga, att några riktigt kritiska synpunkter på partiets politik får man leta efter.

Som en introduktion till politik i Finland, samhällshistorien, den viktiga språkfrågan och landets historiska öden tjänar boken som en lagom lågmäld, men ändå spänstig vägvisare även för nordiska läsare. Att radio- och tv-politiken samt den svenskspråkiga tidningspressen lämnats åt sitt öde beror dels på att SFP knappast vill framstå som en enögd partipolitisk pådrivare av ”fria” media och dels på att den press som i dag publiceras på svenska, även om den är generell borgerligt lagd, inte ingår i samma symbios som före krigen, då journalisterna ogenerat talade om och propagerade för ”vårt parti”.

I framtiden blir det allt viktigare för SFP att tackla frågan om det alls går att effektivt vädja till finskspråkiga väljare och hur barnen i tvåspråkiga familjer kommer att rösta. I städerna är den instinktiva uppslutningen kring språket redan märkbart försvagad och även bygdensvenskheten, förankringen i landsbygden känner av problem.

Under detta och nästa år försiggår den stora kraftmätningen om hur svenskan skall bevaras i nya storkommuner och storskaliga förvaltningsmodeller. Man ser ödesfrågorna vid horisonten och försöker desperat samla krafterna för att medverka till hur utvecklingen i Finland styrs. Svenskan åtnjuter ingen omfattande goodwill i dag i det finska Finland, webbdiskussionerna dryper av språkrasism och i finska ögon ter sig SFP i den mest negativa belysningen. Inför 200-årsminnet av Svea rikets sprängning tycks höga beslutsfattare i Helsingfors mest hylla den lycka som det innebär att komma under ryska kejsarens beskydd och där utveckla det konstitutionella livet, vars mognad vid en historisk brytningspunkt gjorde självständigheten möjlig. Ändå är Finlands hela västerländska arv förmedlat av den svenska riksgemenskapen. Är det ett oändligt och aldrig avslutat mindervärdeskomplex som förgyller minnet av kosacker och deras nagajkor?

Ralf Friberg

1906-2006. Svenska folkpartiet genom 100 år. Siv Strandberg (red.) Schildts förlag, Borgå 2006.

LÄSVÄRD BIOGRAFI OM SVEND AUKEN

Dansk socialdemokrati har präglats av turbulens under de senaste decennierna. Efter den folkkäre Anker Jørgensens femtonåriga partiledarskap har de danska socialdemokraterna bytt partiledare anmärkningsvärt många gånger. Inte mindre än fyra partiledare har man hunnit avverka under åren 1987 – 2007. Det började relativt planenligt med att den karismatiske Svend Auken avlöste en tröttnande Anker Jørgensen efter ett nytt socialdemokratiskt valnederlag 1987. Fem år senare skedde däremot något för nordisk socialdemokrati alldeles oerhört. Då utmanade nämligen fackföreningsekonomen Poul Nyrup Rasmussen gode vännen Svend Auken om s-ledarskapet. Aldrig förr hade det hänt att någon ställt upp i öppen strid mot en sit-

tande socialdemokratisk partiledare. Men det förslog inte med detta. Svend Auken förlorade den dramatiska ledarstriden i Vejle med de solklara siffrorna 359 mot 187. Det var den 11 april 1992.

Svend Auken hade förutspått en lysande politisk bana. Född i en familj som ibland jämförts med Kennedy-klanen lärde han sig tidigt att diskutera och argumentera vid middagsbordet hos den stora familjen. Fadern Gunnar var läkare, modern Kirsten likaså. Kirsten Auken disputerade 1953 på en uppmärksam avhandling om kvinnors sexuella beteende. Henne var sonen Svend mycket fäst. När mamma Kirsten tidigt gick bort var det en svår förlust för honom. En av de mest talföra i syskonskaran var Margrete som först valde prästbanan, men sedan blev folketingsledamot för Socialistisk Folkeparti.

Svend Auken läste statskunskap vid Århus universitet. Han undervisades i ämnet av vetenskapliga storheter som Erling Bjøl och Erik Rasmussen. Den på internationell politik specialiserade professorn Erling Bjøl satte Svend Auken särskilt stort värde på. Under sina studier i Århus mötte Svend Auken också sin blivande hustru, journalisten Bettina Heltberg. De var gifta i närmare tre decennier.

In i den politiska hetluften på Christiansborg kom Svend Auken efter 1971 års val. Då förlorade den borgerliga trepartiregeringen under radikale venstres Hilmar Baunsgaard makten. Socialdemokraten Jens Otto Krag blev åter statsminister efter att ha varit oppositionsledare i tre år. Inom det nordiska samarbetet hade planerna på ett utvidgat ekonomiskt samarbete – Nordek – varit aktuella 1968-70. Krag hade jagat sin borgerlige antagonist Hilmar Baunsgaard med blåslampa såväl i inrikespolitiken som på nordiskt och europeiskt plan. Inom det då femhövdade rådspresidiet försummade Krag aldrig en chans att ta upp Nordek-frågan.

Två år efter invalet i folketinget fick Svend Auken uppleva sitt livs första större politiska besvikelse. När Anker Jørgensen ombildade sin regering fick han inte komma med. In i den socialdemokratiska regeringen trädde däremot Aukens generationskamrater Ritt Bjerregaard och Karl Hjortnæs. Att Svend Auken sedan fick vänta till 1977 med att bli minister berodde inte bara på Anker Jørgensen. Venstres Poul Hartling ställde sig efter jordskredsvalet i december 1973 i spetsen för en enpartiregering. Hartlings s.k. träskoregering avgick i början av 1975.

Om detta står att läsa i en politisk biografi skriven av journalisterna *Mikael Børsting* på Dagbladet Information och *Andreas Karker* på dagstidningen B.T. Deras bok ger goda inblickar i maktspels dramaturgi inom dansk socialdemokrati. Bokens huvudperson är Svend Auken. Det är framför allt hans uppgång och fall som skildras på de 375 fakta- och citatspäckade sidorna.

Likheterna mellan Olof Palme och Svend Auken är påfallande. Båda kom från överklasshem och blev brinnande socialdemokrater efter en vistelse i USA. Relativt tidigt växlade de in på den politiska banan. Olof Palme blev vid 26 års ålder medhjälpare till statsminister Tage Erlander. Svend Auken invaldes 28 år gammal i Folketinget.

Partiledare och statsminister blev Olof Palme när Tage Erlander drog sig tillbaka hösten 1969. Palme var då 42 år. Svend Auken utsågs, när han var 44 år, till ledare för de danska socialdemokraterna. Anker Jørgensens valnederlag 1987 gjorde ett byte på partiledarposten ofrånkomligt. Längre hade jag uppsatt på väggen i mitt arbetsrum på Södermanlands Nyheter en valaffisch signerad det danska socialdemokratiska ungdomsförbundet från den valrörelsen för i dag 20 år sedan. Affischen visade en smokingklädd Anker Jørgensen i James Bond-skepnad. På affischen stod det att Anker Jørgensen skulle bli ledare för framtidens Danmark. Men den slagkraftiga och

litet utmanande valaffischen hjälpte föga. Ytterligare fem år med de konservativas Poul Schlüter som statsminister förflöt innan tiden var inne för socialdemokraterna att återta statsministerrodet. Men då hade Svend Auken redan blivit avsatt som s-ledare. Till skillnad från Olof Palme blev Svend Auken aldrig statsminister. Han fick i stället nöja sig med att bli en framgångsrik arbetsminister i Anker Jørgensens ministärer (1977-82) och en lysande miljöminister i Poul Nyrup Rasmussens regeringar (1993-2001).

Det brukar påstås att radikale venstre bestämmer i dansk politik – vare sig partiet sitter i regeringen eller inte. En sak är att ha inflytande över den faktiskt förda politiken. En helt annan sak är att medverka till att avsätta och tillsätta partiledare inom andra partier. Det gjorde i alla fall radikale venstres partiledare Niels Helveg Petersen när han vid en privat lunch 1992 spelade under täcket med den klart uppåtgående socialdemokratiska stjärnan Poul Nyrup Rasmussen. Det hemliga maktspelet skildras i en bok som utkom för tio år sedan. Den skrevs av Michael Kristiansen och Thomas Larsen. Temat var Niels Helveg Petersen och den politiska makten (recension i NT 3/1997).

Efter att ha varit god vän med Auken – och umgåtts flitigt familjevis – hade Helveg Petersen av olika skäl mist sitt förtroende för Svend Auken. Om socialdemokraterna valde ny partiledare kunde det däremot öppna vägen för andra politiska lösningar, förutskickade radikale venstres partiledare vid den lunch som han åt tillsammans med Nyrup Rasmussen. Helveg Petersen kunde tänka sig att regera ihop med socialdemokraterna förutsatt att deras statsministerkandidat hette Nyrup Rasmussen och inte Auken. Det var sedan exakt detta som skedde när Poul Schlüters regering föll på den s.k. tamil - saken i början av 1993. Då bildade socialdemokraterna och radikale venstre en blocköverskridande regering – den s.k. rödklövern – tillsammans med centrumdemokraterna och det kristliga partiet. Nyrup Rasmussen blev statsminister och Helveg Petersen utrikesminister.

Poul Nyrup Rasmussen gick segrande ur 1992 års partiledarstrid. Efter att ha lett regeringar med skiftande politisk sammansättning under åtta år fick även han tömma nederlagets bittra kalk i botten efter förlusten i 2001 års folketingsval. Då var tiden mogen för att bilda en borgerlig regering med venstres nygamla stjärnskott Anders Fogh Rasmussen i spetsen. Venstre regerar sedan dess ihop med de konservativa med politiskt flankstöd av Dansk folkeparti.

Ropen på förnyelse av den socialdemokratiska partiledningen ledde emellertid snart till att Mogens Lykketoft tog över partiledarsysslan. Men inte heller Lykketoft blev gammal i gården. En smärtsam valförlust för Lykketoft och socialdemokratin 2006, beredde vägen för Helle Torning-Schmidt. Hon blev den första kvinnan på den socialdemokratiska partiledarposten.

Mycket intressant står att läsa i den spännande, journalistiskt skrivna biografien om Svend Auken som nu suttit i folketinget i hela 35 år. Han som en gång tillhörde de yngsta har nu blivit en av de äldsta. Drömmen om att bli statsminister gick inte i uppfyllelse för Svend Auken. Ett öde som han delar med Niels Helveg Petersen.

Claes Wiklund

Svend. En biografi. Mikael Børsting och Andreas Karker. Forord af Svend Auken. Lindhardt og Ringhof, København 2007.

EBBE VISADE DEMOKRATINS BRISTER

Biografier skrivs i allmänhet om människor som innehaft betydande positioner i samhället. *Anders Isakssons* bok *Ebbe. Mannen som blev en affär* handlar om en person som såg till att lyftas fram i rampljuset genom att umgås med och bli vän med människor som hade viktiga positioner i framför allt den politiska världen.

Ebbe Carlsson, journalist, informationssekreterare hos dåvarande justitieministern Lennart Geijer, chefredaktör för den socialdemokratiska tidningen Västgöta-Demokraten, förlagsredaktör på Tiden och förlagsdirektör på Bonnier Fakta, blev känd för omvärlden först genom Ebbe Carlsson-affären. För de socialdemokratiska topparna var han dessförinnan känd som en trevlig, socialt begåvad, slagfärdig och spännande samtalspartner. Han talade gärna om sina kontakter i den socialdemokratiska ledningen och fick därigenom nya kontakter och inflytande – en position som var förutsättningarna för Ebbe Carlsson-affären.

Ebbe själv är en svårfångad person. Han dog i sviterna av aids 1992 och hade i god tid sett till att alla hans dokument skulle förstöras och hårddisken i hans dator krossas. Historien om Ebbe får därför berättas genom de kända personer han hängde sig på och som fascinerades av honom – Hans Holmér, Carl Lidbom, Sverker Åström, Anna-Greta Leijon, Lennart Geijer och Ingvar Carlsson, för att nämna några av dem. Därför håller egentligen inte Ebbe Carlsson för en biografi. Det enda av allmän betydelse han uträttade var det storvulna och misslyckade försöket att finna Olof Palmes mördare och att han i sitt fall drog med sig en justitieminister, en rikspolischef och en Säpochef.

Denna historia är också vad som gör Isakssons bok både läsvärd, intressant och viktig. Ebbe Carlsson-affären började med Ingvar Carlssons uppdrag till Carl Lidbom – ambassadör i Paris och tidigare statsråd i justitiedepartementet – att utreda Säpo, Säkerhetspolisen. I praktiken handlade det om att övervaka Säpo. Det fanns en misstro mot organisationen i den socialdemokratiska ledningen och Ebbe Carlsson drev tesen att Säpo bar ansvaret för att Olof Palme kunde mördas. I Ebbes värld ingick också teorin att mordet utfördes av PKK på order av Iran som hämnd för att Palme stoppat ett köp av bland annat Robot 70 – en fortsättning på den gode vännen Hans Holmérs kurdspår.

Ebbe Carlssons teser slog rot hos vännerna Carl Lidbom och Anna-Greta Leijon. Teserna fick även stöd av Ingvar Carlsson. En inför makten lättböjlig ledning för rikspolisen och för Säpo, var sedan inte svår att övertyga om vikten av att ge Ebbe Carlsson allt stöd i jakten på statsministerns mördare. Ebbe försågs med livvakt och fick utnyttja de lokaler på Renstiernas gata i Stockholm som Säpo tänkte ta i anspråk. Av justitieminister Anna-Greta Leijon fick han ett rekommendationsbrev som skulle öppna för intressanta kontakter i England – ”on my behalf”, skrev Leijon i brevet, som formulerats av Ebbe själv.

Det hela rasade sedan samman när Expressen den 1 juni 1988 avslöjade Ebbe Carlssons privatspaning, när Ebbes livvakt påföljande natt greps av tullen i Helsingborg i en bil lastad med avlyssningsutrustning, köpt i England, och när justitieminister Leijons rekommendationsbrev en dag senare lyftes fram i offentlighetens ljus.

Så föll en justitieminister, en rikspolischef och en Säpochef och med dem också Ebbe Carlssons stjärna. Det intressanta i denna historia är inte att Ebbe lyckades dupera så många av maktens män och kvinnor – sådant händer. Den viktiga lärdomen är hur bräckliga demokratins regler är och hur lätt den politiska makten kan användas för att styra den självständiga förvaltningen och hur förvaltningens ledning låter sig

missledas och styras i sitt praktiska och självständiga arbete av klåfingriga politiker. Att sedan alla inblandade skyller ifrån sig och att en justitiekansler tjänstvilligt ställer upp för att rädda den högsta politiska ledningen är en logisk följd.

Anders Isakssons bok om Ebbe Carlsson blir därför främst ett tungt inlägg om vikten av växling vid makten för att förhindra att makten växer samman med statsapparaten och gör egennytta till allmännyttan.

Anders Wettergren

Anders Isaksson. *Ebbe. Mannen som blev en affär*. Albert Bonniers förlag, Stockholm 2007

MONUMENT OVER EUROPEISK HØGMODERNISME

– PÅ SVALBARD!

Ved sida av ein stor skjønnlitterær forfattarskap har *Kjartan Fløgstad* – ein av dei viktigaste norske forfattarane heilt frå tidleg 1970-tal – med ujamne mellomrom gitt ut essays, debattbøker, fagbøker. Det er ofte slektskap mellom dei to sidene av verks- emda, og det er mykje å finne i boka om den russiske kolgruvebyen på Spitsbergen, *Pyramiden*, som minner om andre av bøkene hans. Ikkje minst kjem det tydeleg fram at Fløgstad har greie på arkitektur og ei særleg interesse for dette området. I tillegg har han vore og sett gruver og gruvebyar i mange land i Sør-Amerika, og utnyttar parallellane han finn mellom desse og det som har skjedd med den forlatne og forfalne kolgruvebyen på Svalbard.

I den nye sakprosaboka hans – som både er ei original og intelligent bok – blir denne gruvebyen som er bygd etter prinsippa frå ein diktatorisk stalinistisk estetikk, analysert frå mange sider. Det gjeld både arkitektur og kultur, arbeid og fritid, og det gjeld dette at staden brått og brutalt blei forlaten og overlate til forfall og vandalisering. Samstundes som Fløgstad gir sitt portrett av ein ekstrem utopi, som både blir ei skildring av ei reise og ei oppleving, går han vidare til andre gruvebyar, til kulturelle uttrykk for arbeidet i gruvene, og set det heile inn i ein større samanheng. Pyramiden blir ståande som eit slående gravmæle over ein fase av industrialismen då livet over jorda var sterkt avhengig av arbeidet under jorda. Pyramiden blir tolka som ein skriftstad i det moderne, og har sine røter i avantgardistisk kunst eller i mange av de-ismane frå tidlig 1900-tal som Fløgstad også dreg fram og les arkitektur og kunst i mot. Denne koplinga mot avantgardisme i kunsten er Fløgstads heilt eigne måte å ”lese” og forstå arbeidsliv, industri, kapitalisme osv. på. Same grepet er nytta, med stort hell, i siste romanen hans, *Grand Manila*, frå 2006 som er eit litt vemodig farvel med ein industristad og arbeidarkultur som også har parallellar og røter i avantgardistisk kunst.

Det er ei glede å følgje Fløgstad og reaksjonane hans i møtet med Pyramiden og i dei undersøkingane han gjer i hovudkontoret til gruveselskapet i Moskva. Han har henta mykje innsikt frå Boris Grojs som har skrive om stalinismens kunst, men kan også bidra sjølv med å utvide perspektivet på gruedrift og arbeidet under jorda ved å gå til litteratur og populærkultur. Han blir ein vegvisar til underjorda, der diktarar som Holberg, Wergeland, Ibsen, Falkberget og Orwell alle er med, slik Zolas store gruveroman, *Germinal*, sjølv sagt er det. Den folkelege visekulturen som er knytt til gruvearbeidet, blir også grundig presentert, og den mest kjende av alle ”låter” om gruvearbeidarane, ”Sixteen Tons,” er trykt i boka. Men Fløgstad held igjen når det gjeld å parallellføre tolkingar av byggverk og arbeid og liv i Pyramiden med nedsti-

ging i sinnets mørke gangar – som hos Ibsen. Noko må få lov til å vere det som det kanskje er, for det kan vere meir enn nok. Slik sett er omtalen av andre gruvebyar og andre industristader, mellom anna i Sør-Amerika, minst like viktig som dei litterære tekstene, for her får forfattaren høve til å undre seg over kor mykje av det vi ser og tolkar som blir styrt av augo som ser og av vår eigen bakgrunn. Dei som levde og arbeidde i Pyramiden og liknande stader, ville aldri sjå det vi ser eller dømme slik vi gjer. For dei levde der, arbeidde der, var del av ein fellesskap, og blei tatt godt vare på av "systemet." Der vi ser utbytting, forureining og elende, kan dei som har levd der rapportere om trygge tilhøve, velordna samfunn og eit liv utan frykt for morgondagen. Samstundes fanst det velorganiserte og produktive fangeleirar under Stalin, men dei har Fløgstad ikkje førstehandskjennskap til og difor blir det nokså laust når han skriv om dette.

Fløgstads sluttkapittel om eit slags postmoderne etterliv for Pyramiden fram til 2017 – året då ein verkeleg bør feire at det 20. hundreåret tar slutt, fordi så mykje av det blei forma av hendingane i 1917 – er både ironisk og utleverande, men boka kunne klart seg utan dette dystopiske tillegget. Den som likar forfattarens språkspel og utleverande tankar om kva kulturindustrien kjem til å handle om i åra framover, har likevel stoff til ettertanke i dette kapitlet. For det farlegaste Pyramiden som ruin og minnesmerke vitnar om, er at fellesskapstanken og den humanistiske arven også kan vere forlaten på historia sin skraphaug. Då er det fritt fram for kulturindustriens verste utvekstar, og for ei forflating av det meste ikring oss.

Siri Hermansens serie med bilete frå Pyramiden var på utstilling i Oslo, og var faktisk det som sette Fløgstad i gang med å skrive. Mange fotografi er samla i ein midtdel i boka, og tener både som ei støtte for teksten og ei utviding av han. Den vesle boka om ein realisert draum, ein verkeleg utopi som tida og historia har gått i frå, er slik også blitt ei vakker bok.

Hans H. Skei

Kjartan Fløgstad. *Pyramiden. Portrett av ein forlaten utopi.* Med fotografi av Siri Hermansen. Spartacus Forlag, Oslo 2007.

NYTTIG SKRIFT OM NORDISKA STIPENDIEFONDER

Vid sidan av offisiella politiska samarbeitsorgan som Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet verkar i det tysta ett betydande antal bi- och multilaterala stipendiefonder i första hand på kulturområdet. Störst och mäktigast bland dem är Nordiska kulturfonden (1966) som har sitt säte i Köpenhamn. På tillskyndan av sistnämnda fond har *Nanna Hermansson* sammanställt en nyttig skrift, *Nordiska bilaterala kulturfonder och föreningar. Tillkomst och verksamhet.* Nordiska kulturfondens fd direktör Mats Wallenius har skrivit förordet i boken.

Merparten av de nordiska fonder som behandlas i Nanna Hermanssons bok är statligt finansierade och bilaterala dvs. gäller två nordiska länder. Ytterligare två – Letterstedtska föreningen och stiftelsen Clara Lachmanns fond – har privata donatorer att tacka för sin existens. Letterstedtska föreningen tillkom redan 1875, Clara Lachmanns fond 1920. Clara Lachmanns fond ger bidrag till personer som är skandinaver, vilket utesluter Finland. Letterstedtska föreningen har däremot allnordisk inriktning och ger bidrag till ändamål som gäller hela Norden.

Det är en imponerande summa pengar som dessa fonder delar ut under ett verksamhetsår. Antal ansökningar är också stort. Under 2005 inkom det uppskattningsvis 3.600 ansökningar till dessa nordiska fonder. Ungefär hälften av ansökningarna

erhöll bidrag. Den sammanlagda summan som delades ut till nordiska ändamål uppskattar Nanna Hermansson till 31 miljoner svenska kronor. Därtill skall läggas inkvarteringsstipendier och kulturpriser till betydande belopp. Nordiska kulturfonden delar för sin del ut omkring 25 miljoner danska kronor årligen.

Nanna Hermansson beskriver översiktligt hur det nordiska samarbetet utvecklats från 1800-talets nordiska studentmöten: 1843 (Köpenhamn), 1845 (Lund), 1856 (Uppsala) och 1862 (Kristiania) och framåt. Det första nordiska naturforskarmötet ägde rum 1839. 1863 sammankom nordiska nationalekonomer till sitt allra första möte. Nordiska språkforskare höll möte i rättstavningsens tecken 1869. 1872 var det dags för det första nordiska juristmötet. Året efter trädde den skandinaviska myntunionen i kraft. Den upplöstes först när världsbranden bröt ut 1914. 1886 hölls den första nordiska arbetarkongressen i Göteborg. De planer som då fanns på att bilda en gemensam nordisk fackföreningsrörelse fick dock skrinläggas. I stället bildades nationella landsorganisationer i vart och ett av de nordiska länderna.

1919 togs det ett viktigt steg i och med att Föreningarna Norden bildades i Danmark, Norge och Sverige. En isländsk systerförening tillkom tre år senare. 1924 bildades Pohjola-Norden i Finland. Åländska, färöiska och grönländska motsvarigheter tillkom småningom. Kursgårdar som Hindsgavl och Schæffergården i Danmark, Hanaholmen i Finland, Voksenåsen och Lysebu i Norge och Bohusgården och Hässelby slott i Sverige blev naturliga samlingspunkter för nordiska möten. Några av dem har tyvärr måst läggas ned. I sammanhanget bör också nämnas officiella kulturinstitutioner som Nordens Hus i Reykjavík och Tórshavn. Nordiska institut finns i Mariehamn och Nuuk. Åtta nordiska informationskontor har byggts upp runt om i Norden från Flensburg i söder till Alta i norr.

Nordiska interparlamentariska unionen tillkom 1907 och var en föregångare till det år 1952 bildade Nordiska rådet (NR). Sedan dröjde det ytterligare två decennier tills de nordiska regeringarna formaliserade sin samverkan och etablerade Nordiska ministerrådet (NMR) 1971. 1976 etablerades Nordiska investeringsbanken (NIB) med säte i Helsingfors. Sedan drygt tio år tillbaka har de båda politiska samarbetsorganen NR och NMR sina sekretariat förlagda till en och samma byggnad i Köpenhamn. Det är en centralisering av det officiella nordiska samarbetet som det finns skäl att sätta frågetecken i kanten för. Bättre var det, enligt min mening, när Nordiska rådets presidiesekretariat låg i Stockholm, det nordiska kultursekretariatet i Köpenhamn och ministerrådssekretariatet i Oslo.

Framlidne statsvetarprofessorn och tillika mångåriga ledamoten av Letterstedtska föreningens huvudstyrelse, Nils Andréén, brukade likna det nordiska samarbetet och den nordiska samarbetsstrukturen vid en spindelväv. Ett nätverk av många, nästan osynliga trådar som tillsammans bildar ett samarbetsnät av inte obetydlig styrka och omfattning. Den amerikanska statsvetaren Barbara Haskel ifrågasatte i ett uppmärksammat inlägg den andrénska spindelvävsmetaforen. Hon undrade om det fanns en osynlig spindel som ordnade det nordiska samarbetsnätet.

De 17 statliga, bilaterala fonderna och de två privata multilaterala fonderna (Letterstedt och Clara Lachmann) får var och en sitt avsnitt i skriften. Syfte, bakgrund, styrelse, kapital och utdelning samt de områden som prioriteras genomgås systematiskt. Även de bilaterala nordiska vänföreningarna presenteras förtjänstfullt i boken. Avslutningsvis återfinns antalet ansökningar och de sammanlagda summor som utdelats under 2005 i tabellform. Letterstedtska föreningen delade ut omkring 300 anslag detta år, gemensamt och nationellt, till ett sammanlagt belopp av 2,1 miljoner svenska kronor. Clara Lachmanns fond fördelade sina 1,3 miljoner svenska

kronor på ett färre antal anslag (74).

Dock bör det noteras att den donation som Jacob Letterstedt lämnade efter sig när han dog år 1862 uppgick till en halv miljon svenska kronor och inte till 50 miljoner som det uppges i boken. Nordisk Tidskrift är inte heller något organ för Föreningarna Norden. Tidskriften utges av Letterstedtska föreningen. 1925 inleddes ett nära samarbete på distributionssidan mellan Letterstedtska föreningen och den svenska Norden-föreningen. Nordiska rådet höll inte heller någon session i Bergen år 1979. Det årets session – den 27:e i ordningen - ägde enligt den etablerade turordningen rum i Stockholm. Danmark blev medlem i EG 1973 och inte 1975 som det uppges i boken. Smärre faktafel som dessa rubbar emellertid inte det goda helhetsintrycket av boken.

Det tjugotal nordiska fonder som behandlas i Nanna Hermanssons bok bidrar till befästa det officiella nordiska samarbetet. Det som börjat som en stipendiefinansierad resa till ett annat nordiskt land har inte sällan utmynnat i ett livslångt intresse för det nordiska samarbetet. Nordismen, dvs. strävan till samverkan och samarbete i Norden, hämtar mycket av sin kraft från enskilda personers intresse.

Att många stipendiebäckar små blivit till en stor nordisk å vittnar Nanna Hermanssons nyttiga skrift om.

Claes Wiklund

Nanna Hermansson. *Nordiska bilaterala kulturfonder och föreningar. Tillkomst och verksamhet.* Nordiska kulturfonden, Köpenhamn 2007.

I Kring böcker och människor medverkar i detta nummer:

Bragadóttir, Agnes, redaktör, Reykjavík
Friberg, Ralf, fd ambassadör, Ekenäs
Nørlyng, Ole, redaktör, Köpenhamn
Skei, Hans H., NT:s norske redaktör, Oslo
Wiemer, Liselotte, redaktör, Kirke Hyllinge
Wettersgren, Anders, fil.dr, Göteborg
Wiklund, Claes, NT:s huvudredaktör, Gnesta

SAMMANFATTNING

Nordisk Tidskrift ägnar – som traditionen bjuder – sitt tredje nummer år 2007 åt de ländervisa litteraturoversikterna. Henrik Wivel konstaterar i den inledande artikeln att det förekommit en animerad debatt, framför allt i Sverige, om kriminalromanen som litterär genre. Kvinnliga deckarförfattare har blivit beskyllda för att skriva dåligt och stereotyp. I NT behandlas detektivromanen eller kriminalromanen som all annan litteratur. Inte minst NT:s norske redaktör Hans H. Skei har genom åren ägnat kriminallitteraturen särskilt utrymme, framhåller Henrik Wivel. Skribenterna i årets litteraturnummer är desamma som förra året: Lars Bukdahl, Mervi Kantokorpi, Gustaf Widén, Úlfhildur Dagsdóttir, Hans H. Skei och Birgit Munkhammar.

Niels Houkjær skriver om den lilla herrgården Bangsbo i Nordjylland som blev en fristad för konstnärer och journalister. Anna Hedelius har intervjuat Sara Stridsberg som belönats med Nordiska rådets litteraturpris för sin roman ”Drömfakulteten”.

NT:s finländske redaktör Guy Lindström tar under rubriken *För egen räkning* upp de arktiska frågorna. Det internationella polaråret inleddes våren 2007 och pågår till 2008. Anders Ljunggren ägnar sin *Krönika om nordiskt samarbetet* åt det intensifierade nordiska samarbetet på säkerhetspolitikens område. *Bokessän* i detta tidskriftsnummer tar upp några väsentliga drag i dansk samtidskonst till betraktande. Bokessän är signerad Ole Nørlyng.

Kring böcker och människor inleds med journalisten Agnes Bragadóttirs rapportering om det isländska alltingsvalet i maj månad. Då sökte och fann statsminister Geir H. Haarde en ny koalitionspartner. Liselotte Wiemer skriver om Klaus P. Mortensens bok om H. C. Andersen. Ralf Friberg recenserar en antologi som utkom med anledning av Svenska folkpartiets hundraårsjubileum år 2006. NT:s huvudredaktör Claes Wiklund har med intresse läst en biografi om den danske socialdemokraten och fd partiledaren Svend Auken. Ebbe Carlsson, framliden journalist, politisk grå eminens och förlagsredaktör, har blivit föremål för en biografi som Anders Isaksson skrivit. Anders Wettergren anmäler boken. Hans H. Skei tar upp Kjartan Fløgstads bok ”Pyramiden” som handlar om Svalbard. Avslutningsvis skriver NT:s huvudredaktör om Nanna Hermanssons nyttiga bok om nordiska stipendiefonder.

C W-d

TIIVISTELMÄ

Nordisk Tidskrift omistaa – tapansa mukaan – vuoden kolmannen numeron Pohjoismaiden kirjallisuuskatsauksille. Henrik Wivel toteaa ensimmäisenä olevassa artikkelissaan, että etenkin Ruotsissa on esiintynyt viikasta keskustelua rikosromaanista kirjallisena genrenä. Naispuolisia dekkarikirjailijoita on syytetty siitä, että he kirjoittavat huonosti ja stereotyyppisesti. NT:ssä salapoliisiromaania eli rikosromaania käsitellään samoin kuin kaikkea muutakin kirjallisuutta. Varsinkin NT:n norjalainen toimittaja Hans H. Skei on vuosien varrella kiinnittänyt kriminaalikirjallisuuteen erityistä huomiota, korostaa Henrik Wivel. Tämän vuoden kirjallisuusnumeron kirjoittajat ovat samat kuin viime vuonna: Lars Bukdahl, Mervi Kantokorpi, Gustaf Widén, Úlfhildur Dagsdóttir, Hans H. Skei ja Birgit Munkhammar.

Niels Houkjer kirjoittaa Pohjois-Jyllannissa sijaitsevasta pienestä Bangsbon kartanosta, josta tuli taiteilijoiden ja journalistien turvapaikka. Anna Hedelius on haastatellut Sara Stridsbergiä, jolle myönnettiin Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinto romaanista *Drömfakulteten*.

NT:n suomalainen toimittaja Guy Lindström ottaa otsikon *För egen räkning* alla esille arktiset kysymykset. Kansainvälinen polaarivuosi alkoi keväällä 2007 ja jatkuu vuoteen 2008. Anders Ljunggren omistaa palstansa *Krönika om nordiskt samarbete* turvallisuuspolitiikan alalla tehtävän pohjoismaisen yhteistyön tiivistymiselle. Tämän numeron *Bokessän* ottaa esille muutamia Tanskan nykytaiteen olennaisia piirteitä. Esseen on kirjoittanut Ole Nørlyng. *Kring böcker och människor* -palstalla on ensimmäisenä journalisti Agnes Bragadóttirin raportti toukokuussa pidetyistä Islannin alltingvaaleista. Silloin pääministeri Geir H. Haarde etsi uutta koalitiokumppania, jonka hän myös löysi. Liselotte Wiemer kirjoittaa Klaus P. Mortensenin kirjasta, joka käsittelee H. C. Andersenin. Ralf Friberg arvostelee Ruotsalaisen kansanpuolueen satavuotisjuhlan kunniaksi vuonna 2006 ilmestyneen antologian. NT:n päätoimittaja Claes Wiklund on lukenut tanskalaisen sosiaalidemokraatin ja entisen puoluejohtajan Svend Aukenin elämäkerran. Ebbe Carlsson, edesmennyt journalisti, poliittinen vaikuttaja ja kustannustoimittaja, on saanut elämäkerran, jonka on kirjoittanut Anders Isaksson. Kirjan ilmoittaa Anders Wettergren. Hans H. Skei ottaa esille Kjartan Fløgstadin kirjan *Pyramiden*, joka käsittelee Huippuvuoria. Lopuksi NT:n päätoimittaja kirjoittaa Nanna Hermanssonin hyödyllisestä, pohjoismaisia stipendirahastoja käsittelevästä kirjasta.

C W-d

Suomennos: Paula Ehrnebo

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri utger under 2007 sin hundra-tretionde årgång, den åttiotredje i den nya serien som i samarbete med föreningarna Norden begyntes 1925. Tidskriften vill liksom hittills framför allt ställa sina krafter i det nordiska kulturutbytet tjänst. Särskilt vill tidskriften uppmärksamma frågor och ämnen som direkt hänför sig till de nordiska folkens gemenskap. Enligt Letterstedtska föreningens grundstadgar sysselsätter den sig ej med politiska frågor.

Letterstedtska föreningens och Nordisk Tidskrifts hemsida: www.letterstedtska.org

Litteraturanmälningarna består av årsöversikter omfattande ett urval av böcker på skilda områden, som kan anses ha nordiskt intresse. *Krönikan om nordiskt samarbete* kommer att fortsättas. Under rubriken *För egen räkning* kommer personligt hållna inlägg om nordiska samarbetsideologiska spörsmål att publiceras.

Tidskriften utkommer med fyra nummer. *Prenumerationspriset inom Norden för 2007 är 250 kr, lösnummerpriset är 65 kr.*

Prenumeration för 2007 sker enklast genom insättande av 250 kr på plusgirokonto nr 409195-5. Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, c/o Blidberg, SE-179 75 Skå.

Prenumeration kan även tecknas i bokhandeln.

För medlemmar av föreningarna Norden gäller dock, att dessa genom hänvändelse direkt till redaktionen kan erhålla tidskriften till nedsatt pris.

Tidskriften distribueras i samarbete med svenska Föreningen Norden, Hantverkargatan 33, 112 21 Stockholm. Tel 08-506 113 00. Äldre årgångar kan rekvireras från redaktionen.

Redaktionen:

Nordisk Tidskrift, Box 22333, SE-104 22 Stockholm. Telefontid fredagar 10–12.
Besöksadress: c/o Föreningen Norden, Hantverkargatan 33, 2 tr, Stockholm.
Telefon 08-654 75 70, telefax 08-654 75 72.
E-post: info@letterstedtska.org

Huvudredaktör och ansvarig utgivare:

Fil. kand. Claes Wiklund, Skillingagatan 38 A, SE-646 32 Gnesta.
Tel 0158-137 89 (bostaden) eller personsökare 0740-25 58 42.
E-post: info@letterstedtska.org

Dansk redaktör:

Dr. Phil. Henrik Wivel, Engbakken 26, DK-2830 Virum.
Tel 33 75 75 75. E-post: hw@weekendavisen.dk

Finländsk redaktör:

Pol. mag. Guy Lindström, Dalvägen 3 A 4, FIN-02700 Grankulla.
Tel 09-505 29 74. E-post: guylindstrom@yahoo.com

Isländsk redaktör:

Jur. kand. Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrún 36, IS-102 Reykjavík.
Tel 5-45 84 62. E-post: snjolaug.olafsdottir@for.stjr.is

Norsk redaktör:

Professor Hans H. Skei, Solbergliveien 27, NO-0671 Oslo.
Tel 22-85 41 45. E-post: h.h.skei@ilos.uio.no